MOST

ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU

A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE

SPOLOK SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV A UMELCOV

SLOVAK WRITERS AND ARTISTS ASSOCIATION

CLEVELAND, OHIO, U. S. A.

ROČNÍK (VOL.) 3   1956   ČÍSLO (NO.) 2 - 3

MOST

Štvrťročník pre slovenskú kultúru

A Quarterly for Slovak Culture

Orgán Spolku slovenských spisovateľov a umelcov

Vychodí štyri razy do roka

Rediguje MIKULÁŠ ŠPRINC s redačným kruhom

Predplatné na štyri čísla USA a Kanada $5.00 Ostatná cudzina $4.00

Vydavateľ: SPRÁVA KULTÚRNEHO FONDU PETRA P. JURČÁKA. Predseda REV. JÁN J. LACH.

Adresa redakcie: MIKULÁŠ ŠPRINC, 2900 E. Boulevard, Cleveland, Ohio. U.S.A.

Adresa administrácie: MOST, 2006 Schrage Ave., Whiting, Indiana, U. S. A.

OBSAH

Dr. Jozef Paučo: **Ľudovýchovná činnosť štúrovcov** — 48
Karol Strmeň: **Stroj** — 60
St. Polčin, S.J.: **Ľudovít Štúr — ideologický odporca komunizmu** — 61
Ladislav Džubík. **Slovanstvo a svet budúcnosti** — 64
Rudolf Dilong: **Brehy** — 67
Jozef Vágovič: **Za krajšiu budúcnosť** — 68
Jožo Zvonár Tieň: **Čas, ktorý príde** — 68
S. Polčin, S.J.: **List Ľudovíta Štúra Michalovi Petrovičovi Pogodinovi** — 69
John Botto: **The Death of Janosik** (George Gallik) — 73
Fero Zobor: **Raz príde svitanie** — 73
Pavol Hrtus Jurina: **Pekelný zákusok** — 76
Michal Lacko, S.JJ.: **Memorandum Kardinála Pázmányho** — 83
Zuzka Oravská: **Modlitba** — 93
Anton Mazán: **Mikuláš Schneider Trnavský** — 94
Karol Strmeň — **Polovica života** — 100
Dr. Ernest Žatko: **Johannes Joergensen** — 101
Zuzka Oravská: **Podvečer** — 106
Dr. Jozef Mistrík: **Dnešná Brazília** — 107
Dr. Štefan Náhalka: **Kresťanský realizmus a dialektický materializmus** — 112

KULTÚRA A ŽIVOT (Nový cyrilometodský objav, Slovenčina v Amerike, Problémy vedy na Slovensku, Charakterológ Dr. Pavol Grieger, Sluk v divadle Champs Elisées v Paríži, Claudelova kozmológia) — 122

KNIHY (Súčastníci o Ľudovítovi Štúrovi, Slovenské hrady, Slovenské rieky, The High Tatras, Ján Palárik a jeho boj o demokratizáciu slovenského života, Slovenské ľudove piesne, The Church of silence in Slovakia, Der Grosse Herder, Documenta Romana . . ., Bohu na slávu, Etudes Slaves) — 128

ZAZNAMENÁVAME — 142

ROČNÍK III. VOL. III.

MOST

ČISLO 2—3 NO. 2—3

ĽUDOVÝCHOVNÁ ČINNOSŤ ŠTÚROVCOV

Dr. Jozef Paučo

Ľudovýchovná a osvetová činnosť Štúrovej školy patrí medzi základné znaky tohto významného národného hnutia. Ľudovít Štúr sa opieral o ľud ako zdroj sily a moci, "on v prostom našom človeku videl akúsi vyššiu bytosť, ktorá sa iba kryje zovnútornou svojou nepatrnosťou, jemu každý starec bol hoden hlbšieho bádania . . . Pravou rozkošou bolo Štúrovi načúvať ľudu, porozprávať sa s ním, pozorovať tok jeho žiaľov, slz a žalôb . . ." [1]

V tomto zmysle Štúr organizoval všetky pohyby, združoval vzdelancov, kňazov, učiteľov, národných dejateľov. Staval do služieb ľudu *Slovenské národné noviny (SNN), Orla tatranského (OT)* i spolky a hnutia, ktorých dušou bol on sám alebo jeho spolupracovníci a priatelia.

Porada v Hlbokom roku 1843 o spisovnej slovenčine, založenie *Tatrína* v roku 1844 a vydávanie dvoch časopisov, to boli významné fakty, okolo ktorých sa točí nielen národná práca školy Štúrovej, ale ktoré nám dávajú možnosť skúmať i jej ľudovýchovnú a osvetovú činnosť.

Štúrovo hnutie je známe ako reformátorský pohyb na poli výchovnom a školskom. Štúrovcov trápil duch a zanedbanosť vtedajšej školy. Maďarizácia zneužívala školstvo nižšie i vyššie. Prednášala sa maďarská gramatika, ale deti z obecných škôl sotva vedeli desatoro Božích prikázaní, písať a čítať. Dochádzka do škôl bola nepovinná, stačilo, keď dieťa navštevovalo školu "dve tri zimy". V lete deti pracovali a tak krneli na duchu i na tele. Vzdialené kopanice a lazy boli bez škôl. Tam sa takrečeno osveta nedostala. Učitelia boli viazaní aj cirkevnými funkciami: rechtorstvom, pečením oblátok a koledovaním. Iní zase boli aj obecnými notármi, takže sa nemohli plne venovať vychovávateľskému poslaniu.

Slovenský duch mizol zo škôl. Nebolo ani slovenských učebníc, ani dostatok slovenských učiteľov.

Preto na čele so Štúrom ozývajú sa všetci jeho spolupracovníci za lepšie školy. Andrej Sládkovič bol presvedčený, že "nevyhnutne potrebná je poprava škôl našich, a to in capite et membris" [2]. V *Slovenských národných novinách* Štúr a jeho stúpenci pravidelne sa vracali k tejto téme. Pritom pobádali, aby sa nadaným žiakom pomáhalo dostať sa na

vyššie školy. "Nechceme už ďalej slepej príhode vychovania a vzdelania znamenitých a schopných šuhajov zanechať, nechceme sa im dať biedne sem a tam o pomoc zháňať a potl'kať, lež chceme, nakoľko naše sily postačia, ich podporovať a tým ľudu nášmu, vlasti našej osožiť" [3].

Štúr, Daniel Lichard a Dr. Eugen Gerometta podnecovali myšlienku založenia slovenskej priemyselnej školy s vyučovacou rečou slovenskou. Škola mala vydávať i hospodársky a prostonárodný časopis.

Spolok *Tatrín* mal šľachetný program, pokiaľ išlo o dvíhanie slovenského školstva. Jeho stanovy hovoria, že nesmel ustávať "v podporovaní mládencov národnej našej veci posvätených v ich vzdelávaní" [4]. Už na prvom valnom zhromaždení *Tatrína* sa volalo po zdokonalení školstva a pozdvihnutí výchovy. *Tatrín* sa chcel postarať aj o vydanie dobrých učebníc. Avšak život *Tatrína* bol tak krátky, že zostalo iba pri plánoch.

Zato ale pracovali jednotlivci. V neveľkom rade vtedajších slovenských pedagógov vynikajú dve mená katolíckych kňazov: Štefan Závodník, farár vo Veľkej Divine a Juraj Holček, farár vo Veselom. Závodník vyložil svoje bystré a praktické náhľady na školu a výchovu mládeže vo veršovanom dielci *Škola dedinská,* alebo spôsob ľahkého uvedenia škôl dedinských [5]. Ľahkým spôsobom vysvetľuje ľudu potrebu školy, zmysel výchovy, nezabúdajúc podčiarknuť jej národné poslanie. Poukazuje na vecnú stránku, ako školy zariadiť a udržovať, aby prosperovali a splnili svoje poslanie. Presviedča ľud, že len prostredníctvom školy možno ísť ďalej k osvete: zakladať spolky rozličného druhu, v tom počítajúc i spolky hospodárske a gazdovské. Škola naučí aj šporiť. Vedľa školy alebo v nej bude i knižnica a čitáreň. Škola bude rozširovať dobré knihy a časopisy, z ktorých Závodník výslovne odporúča Štúrove SNN.

Zo zpráv, ktoré Závodník uverejnil v SNN o svojom vychovávateľskom pôsobení, vysvitá, že vlastne jeho dielce *Škola dedinská* bol opis jeho praktickej činnosti. Tak vieme, že Závodník založil nedeľnú školu, Spolok školy fedrujúci a siedmim kopaniciam dopomohol ku školám a učiteľom.

Juraj Holček je známy hlavne ako praktik, ale máme od neho aj písomné náhľady na výchovu a školstvo [6]. Holček rozšíril budovu veselskej školy a za svoje peniaze dal narobiť lavice. Dovtedy žiaci sedeli za stolami, čo z výchovného hľadiska nie je správne. Zjednotil učebnicu a zaviedol čítaciu tabuľu s pohyblivými písmenami. Zaostalých žiakov netrestal, ale odmieňal usilovných. Na tie časy to boli veľmi vyspelé pedagogické metódy.

Juraj Holček uviedol do života i učiteľské porady, na ktorých sa vymieňali spôsoby vyučovania. Boli to najmä porady školy veselskej a madunickej.

Metóda Holčekova sa šírila po slovenských školách. Kňazi a učitelia

si odpisovali návod veselskej školy. Holčekovi žiaci sa naučili za šesť týždňov čítať a školy, ktoré nasledovali Holčekovu metódu, začali vynikať.

Od sklonku 18. storočia zakladali sa v Uhorsku nedeľné školy. Kráľovská rada ich určila hlavne pre remeselníkov, ktorí nemali vzdelanie z ľudovej školy. Štúrovci sa chopili dobrej príležitosti a začali rozširovať nedeľné školy medzi odrastlou mládežou i medzi staršími, lebo videli v nich veľmi dobrý prostriedok, ako sa dostať k slovenskému ľudu a pozdvihnúť ho. V SNN sa razilo heslo: ". . . nám nedeľné školy su a ostanú také ústavy, ktoré národnosť, vzdelanosť a pospolitosť za heslo majú [7].

O nedeľné školy slovenské najviac zásluh má trojica: Štúr, Hurban, Závodník. Štúr pokladal za potrebné v prvých číslach SNN vyložiť svoje náhľady na nedeľné školy [8]. Nedeľné školy mali v prvom rade nahradiť to, čo ľudu nedali riadne školy, alebo mu dali málo školy zlé. Štúr odporúčal nedeľné školy nižšie a vyššie. V nižších žiaci sa mali naučiť čítať a písať a malo sa vyučovať náboženstvo. Vo vyššej škole mali sa preberať všetky ostatné predmety. Štúr kladie na prvé miesto vyučovanie slovenčiny a s dôrozam pripomína dejepis a zemepis so zvláštnym zreteľom na Slovensko. Nevynecháva ani hospodárstvo a obchod.

Štúr odporúča zariadiť vedľa škôl knižnice, na ktoré by prispievali žiaci a podporovali by ich aj dobrodincovia.

Horlivo propagoval nedeľné školy i Jozef Miloslav Hurban, ktorý s učiteľom Karolom Sucháčom pripravil *Zákony nedeľnej školy brezovskej* [9]. Táto škola bola "ústavom pre mešťanov, remeselníkov, obchodníkov, sedliakov" a mala "slúžiť ku vzdelaniu tým, ktorí väčšmi si vážia ušľachtilú zábavu v poučení sa záležajúcu, ako rozkoše, lenivenie a zahálanie." V *Zákonoch* je skoro tá istá osnova učiva ako u Štúra. Osobitná kapitola sa venuje knižnici, ktorá "nech je ako matka, ktorá bude zaopatrovať dietky svoje pokrmami a nápojmi, aby nezomdleli". Podľa týchto *Zákonov* sa riadila nedeľná škola na Brezovej. Takéto zákony mala i nedeľná škola v Hlbokom.

Štefan Závodník vyložil svoje náhľady na nedeľné školy v citovanom dielci. Rámec je podobný ako u Štúra a Hurbana. Závodník mal okolo 500 žiakov na isedmich kopanických školách, kde vyučovali podučitelia, ktorí podliehali dozorcovi.

Nedeľné školy sa zakladali väčšinou pri slovenských farách katolíckych i evanjelických. Zo správ SNN a OT vidíme, že ich bolo v časoch Štúrových, už pred revolúciou, niekoľko desiatok. Na ich čele stáli významní národní buditelia. Nechýba napríklad ani meno Andreja Radlinského. Zprávy uvádzajú. že v nedeľných školách sa kládol dôraz na vyučovanie slovenčiny. Napríklad slovenskú gramatiku prednášal na budapeštianskej nedeľnej škole jej zakladateľ Ján Kadavý.

Štúr a jeho spolupracovníci sa domáhali vyučovania slovenčiny ako predmetu povinného nielen na obecných, ale aj na vyšších školách i seminároch a na peštianskej univerzite. Štúr pred jesenným zasadnutím snemu roku 1847 napísal celú sériu článkov do SNN o tejto vážnej otázke [10]. Nebol sám, ktorý horlil za uplatnenie slovenčiny. Viacero úvah o tejto veci sa zjavilo z pera Dr. Eugena Geromettu, ohnivo sa ozýval Andrej Sládkovič a prakticky každý Štúrov spolupracovník zaujal k otázke žičlivé stanovisko. Horlili aj za pozdvihnutie učiteľského stavu i za udržanie slovenčiny v kostoloch. Boli si vedomí, že pre ľud slovenský len toľko znamenajú, nakoľko podzdvihnú jeho reč.

Štúr držal otázku slovenčiny vysoko pred očami svojich súčastníkov. Výsledok nevystal. Na zasadnutí *Tatrína* v Čachticiach dňa 9. a 10. augusta 1847 sa podarilo veľké dielo: obidve konfesie s konečnou platnosťou sa dohodli na slovenskom pravopise. Išlo vtedy o to, aby ľud slovenský žil i mrel so svojou rečou.

Štúr kládol dôraz na osvetovú činnosť. Pripisoval jej veľkú dôležitosť a váhu. Jej vznešené poslanie "záleží teda v utvrdzovaní a upevňovaní náboženstva, v odôvodňovaní a rozširoaní príkazov jeho najpodstatnejších: milovanie Boha, považovanie každého človeka za bližnfho svojho, nie len ale slovom, lež aj skutkom, nie len v istých prípadnostiach, lež napospol v celom živote, jej povolanie je každého k hodnosti ľudskej privádzať a ho o nej presvedčovať, jej povolanie je učiť, že každého najvyššou a najvznešenejšou úlohou je byť človekom vždy a všade" [11].

Osvetou chceli štúrovci pozdvihnúť slovenský ľud, vymaniť ho z otroctva ducha a urobiť z neho rovnocenného partnera kultúrnej spoločnosti.

Vplyv divadla štúrovci pokladali za jeden z veľmi účinných prostriedkov osvetovej práce. Dobrým vzorom im bol Gašpar Fejérpataky, ktorý v rokoch 1830—1843 predviedol v Liptovskom Svätom Mikuláši 33 divadelné kusy. Hercami-ochotníkmi boli väčšinou slovenskí študenti v jednotlivých strediskách, ako vo Zvolene, v Levoči, v Štiavnici, v Turčianskom Sv. Martine, v Brezne, Ľubietovej, v Dolnom Kubíne, v Ratkovej, v Rajci, Komjaticiach a v ďalších väčších i menších mestách. Pamätným sa stalo najmä divadelné predstavenie 25. apríla 1848 u organára Šašku na Brezovej. Tu vlastne sa začalo slovenské národné povstanie. Po divadelnom predstavení vystúpil na pódium Hurban a dal návrh, aby zaniesli na Myjavu slovenskú zástavu a aby si občania určili termín, kedy by sa mali obce zísť na porady o žiadostiach národa [12].

Mimoriadna misia pripadla v činnosti osvetovej čitateľským spolkom a knižniciam. Tak nandražský farár Karol Jakobej spravoval čitateľský spolok pre celú ratkovskú dolinu [13]. V Nemeckej Ľupči bola čitatelská spoločnosť, skladajúca sa z "pospolitých mešťanov a remeselníkov" [14]. Čitateľská spoločnosť v Honte zanechala v roku 1847 rokova-

ciu reč maďarskú a prijala slovenčinu [15]. V Pukanci v "kole meštianskom" sa čítali noviny a iné spisy [16]. V Báčke jestvoval učiteľský a farársky spolok čitateľský [17]. Mimoriadne veľkú aktivitu vykonával Spolok pohronský, ktorý združoval kňazov banskobystrickej diecézy. Založili ho pod predsedníctvom kanonika Antona Tileša roku 1845 a spolupracoval s *Tatrínom*. Mal 48 členov [18]. SNN spominaju aj ďalšie menšie čitateľské spolky a celý rad knižníc; z nich dôležitú rolu hrali knižnica veľkodivinská, banskobystrická so sto členmi a rimavskosobotská. Tomáš Hromada založil bohatú slovenskú knižnicu v Hronci [19]. Plánovala sa knižnica pre celý Turiec so sídlom v Turčianskom Sv. Martine.

Štúr nezabudol ani na kníhkupectvá. Povzbudzoval kníhkupcov, aby predávali aj slovenské knihy. Kde nemožno umiestniť knihy v obchodoch, treba organizovať jednotlivcov, drobných pracovníkov, ktorí by predávali knihy [20]. Zaujúmavý bol návrh SNN, aby sa venovala väčšia pozornosť slovenským spisovateľom. Aby mohli čím plodnejšie tvoriť, treba ich hmotne zabezpečiť, sústrediť ich do väčších miest a postarať sa o odpredaj ich diel [21].

Hnutie Štúrovo hľadalo rozličné možnosti, ako najlepšie rozšíriť slovenské knihy a dobré čítanie medzi ľudom. Napríklad Leška navrhol utvoriť osobitnú spoločnosť, ktorá by sa zaoberala distribúciou a rozpredajom kníh [22].

Vážnu rolu mal hrať v tejto otázke *Tatrín*. V jeho stanovách sa hovorí, že hlavným poslaním *Tatrína* je rozširovanie a napomáhanie slovenských kníh. *Tatrín* chcel rozširovať všetky, aj mimo jeho vydavateľstva publikované slovenské knihy. Nakladateľov pobádal, aby posielali z každého knižného vydania všetkým verejným slovenským knižniciam po jednom exemplári zadarmo. Usilovných študentov chcel odmieňať knihami a mienil publikovať lacné ľudové vydania, aby sa knihy čo najviac rozšírili medzi ľudom. *Tatrín* vydal tri diela tlačou a mal prichystaný plán na ďalšiu bohatú vydavateľskú činnosť. Neblahé pomery nedovolili však rozbehnúť sa tomu predchodcovi *Matice slovenskej* a prv, než by bol dostal úradné povolenie verejne účinkovať, zanikol [23].

Dobrých slovenských kníh bolo v tom čase málo. Preto tým viac treba obdivovať Štúra a jeho spolupracovníkov, že vedeli na poli ľudovýchovnom rozprúdiť takú čulú činnosť. SNN a OT nielen povzbudzovali do práce, ale mohli pravidelne a často referovať aj o radostných rozbehoch a výsledkoch.

Štúr však videl nielen duchovnú, ale i hmotnú biedu slovenského ľudu. Štúr bol idealista, ale "idealizmus Ľudovíta nášho neizoloval ho od národa obecného, ale vodil ho práve do najbližších šiacht reálneho života, potrieb a pomerov . . . Racionálne hospodárstvo, spolky miernosti, hospodárske jednotky, družstvá mládeže a v nich askézu najprísnejšej

zdržanlivosti a morality, pokoru s najvyšším vedomím národným atď., toto všetko súril a vbíjal do národa . . ." [24].

SNN uverejnili celý rad hodnotných úvah a článkov, v ktorých autori sa pozerali so všetkou reálnosťou na vtedajší hospodársky stav slovenského národa. Peter Hostinský sa odborne zaoberal národnohospodárskymi problémami. Jeho úvaha "Pohľady na naše národné hospodárstvo" je prenikavá a veľmi významná [25]. Hostinský zistil súčasnú hospodársku situáciu na Slovensku a hľadal možnosti, ako slovenský ľud pozdvihnúť z jeho biedy. Poľnohospodárstvo, ktoré bolo v tých časoch základom hmotného zabezpečenia slovenského národa, Hostinský chcel zmodernizovať. Ale vedel i to, že Slováci majú všetky predpoklady vybudovať si zdravý priemysel, rozvinúť obchod, remeslá a peňažníctvo, a preto sa staval proti tomu, aby slovenský ľud i "naďalej len k zemi prikutý a nevoľný ostával" a "aby jeho biedny stav materiálny bol prekážkou k rozvíjaniu jeho života duchovného". Naopak, mal sa zabezpečiť materiálne, aby vyššie stál duchovne a aby "sa pocítil samostatnejším".

Aj Štúr povzbudzoval k zmenám v poľnohospodárstve, pobádal k vyššej bytovej kultúre a nevynechal ani ostatné zložky hospodárstva. Odporúčal viac odborného vzdelania a styku s cudzinou, lebo "smelšie nevychytenie sa do sveta" nás zabíja [26]. Povzbudzuje rodičov, aby z detí vychovávali smelých a odvážnych podnikateľov. Mnohostranne zainteresovaná mládež môže zmeniť tvárnosť Slovenska. Inokedy zase Štúr horlí za vybudovanie bánk, za výstavbu ciest, reguláciu riek, za rozmach priemyslu a obchodu a za všetko, čo má slúžiť na hmotné pozdvihnutie ľudu. [27].

Štúr so svojimi spolupracovníkmi položil dôraz na zrušenie poddanstva. SNN venovali tejto otázke dlhý rad článkov. Štúr povedal o veci aj významnú reč na sneme [28]. Vedel, že sloboda je nepremožiteľná zbraň, a preto rázne sa ozval za oslobodenie slovenských roľníkov. Do všetkých podrobností rozoberal neutešený stav poddanstva i v článkoch. Volal: "Spravodlivosť teda každému a spravodlivosť i ľudu, ktorý u nás dosiaľ všetko robil, málo užil, a táto spravodlivosť sa mu prislúži, keď sa na budúcom sneme vysloví všeobecné a večité vykúpenie z urbárskej poddanosti" [29]. Štúr sa dožadoval zmeny jestvujúcich zákonov, ktoré síce dávali možnosť vykúpenia sa od urbáru, ale prakticky nepomáhali, lebo vyžadovali vysoké výkupné od poddaných, ktorí hospodársky stáli najbiednejšie. Podľa Štúra krajina a vláda mali sa postrať o definitívne zrušenie poddanstva bez toho, aby sa roľníctvo zadlžilo a muselo po čase vydať svoju zem úžerným veriteľom.

V súvislosti s urbárskou poddanosťou Štúr vynášal na povrch aj otázky duchovného rázu, lebo si bol vedomý, že Slováci nemôžu mať školy, ani národne sa nerozvinú, ak budú musieť zostať otrokmi [30].

Na ďalšie pozdvihnutie hospodárstva štúrovci odporúčali orgnizovať obecné istiny, tojest určitý druh ľudových bánk. Z týchto bánk by

sa pomáhalo jednotlivcom i celým obciam. Istinami bolo treba odmieňať usilovných poľnohospodárov, zakladať z nich štipendiá pre študentov, stavať nemocnice a opatrovne [31]. Takto vzniká celý rad istín, šporiteľníc a hospodárskych ústavov. Budujú ich hlavne tí, čo sa ozývajú na stránkach SNN a OT za ich realizáciu. Takéto ústavy a činnosť sa kladú za vzor, uverejňujú sa ich zásadné smernice a výsledky práce. Sú to pozoruhodné a vážne podujatia, ktoré svedčia o tesnej zviazanosti štúrovcov s ľudom a o ich reálnom nazeraní na život.

Za istý druh hospodárskej ochrany ľudu prispievatelia do SNN pokladajú poisťtovanie hnuteľností. Navrhuje sa pri tom svojpomoc, aby aj najchudobnejšie vrstvy mohli si dovoliť poistenie.

V SNN je plno príkladov, ako tí, čo Štúra podporovali, príkladom predchádzali v riešení hospodársko-sociálnych problémov, ako stavaním dobročinných útsavov, ochranou mládeže, budovaním útulní a pomáhaním tam a vtedy, kde a kedy to bolo najpotrebnejšie, vyslúžili si titul ochrancov záujmov ľudu. Napríklad SNN postavili za vzor nitrianskeho biskupa Paluďaya, ktorý r. 1847 dal na výpomoc Kysuciam 20.000 zlatých a na samotnej Turzovke podávali na účet biskupa denne 1.800 polievok [32]. Závodník pomohol svojim farníkom z rozličných fondov s niekoľko desaťtisíc zlatými.

I do celkom drobných hospodárskych otázok zasahovali SNN a OT i knižné dielka rozličných štúrovských autorov a praktických ľudovýchovných činiteľov. Pozornosť sa venovala hlavne polňohospodárskym otázkam a ovocinárstvu. Kňazi a učitelia odporúčali vyskúšané spôsoby obrábania pôdy a pestovania ovocných stromov. Napríklad Závodník založil stoličnú účastinnú štepnicu. V roku 1853 mal vo svojej štepnici 30.000 ovocných stromkov. Mimoriadnu pozornosť vzbudil hlavne Gašpar Fejérpataky, ktorý síce nepatril medzi štúrovcov, ale o ktorého *Nový i starý vlastenecký kalendár* a *Slovenský pozorník* štúrovci sa veľmi zaujímali a Fejérpatakyho myšlienky propagovali. Mnoho vykonali v tomto smere Ján Kadavý so svojím *Pirateľom ľudu* a Daniel Lichard s *Domovou pokladnicou* a *Novinami pre hospodárstvo*. Sú to všetko základné, pre ľud napísané hospodárske úvahy, dobove vyslovené bystré národnohospodárske teórie a o život opierajúce sa rady a pokyny.

V časoch Štúrových slovenské obce cudzinci zaplavili krčmami. Klamstvo a úžerstvo prekvitalo. Popri nedostatku škôl, dobročinných hospodársko-sociálnych ústavov nesvedomití krčmári zaviňovali ďalšiu biedu mravnú a i hmotnú. Štúrovci hľadali koreň zla. V každej súvislosti spomínajú boj proti pijatyke a v ohľade ľudovýchovnom na tomto poli vykonali najviac. Plodná literatúra i prax dokazuje, ako dôsledne bojovali proti pijanstvu.

Začiatky bojov proti náruživosti pitia treba hľadať v Spojených Štátoch a v Írsku. V Amerike sa začalo toto ťaženie v roku 1813 a v Írsku

prvé spolky miernosti organizoval Rev. Theobald Mathew. Do jeho rúk zložilo sl'ub miernosti 5.000.000 l'udí. Za člena sa prihlásil i svätý Otec Gregor XII.

Z Írska sa šírila myšlienka spolkov miernosti alebo striezlivosti do západnej a strednej Európy. Štúrovci si ju dobre všimli a osvojili.

Slovenským Mathewom bol Štefan Závodník. Písal o spolkoch miernosti a vybudoval z nich celé hnutie.

Závodník je vzácna postava z čias štúrovských a matičných. Vysoko vzdelaný kňaz a národný pracovník. Bol aktívnym členom *Tatrína,* zúčastnil as na memorandovom zhromaždení a stal sa členom delegácie, ktorá predložila požiadavky *Memoranda* peštianskemu snemu. Je medzi zakladatel'mi Matice slovenskej a Spolku sv. Vojtecha a bol predsedom oboch inštitúcií [33].

Štefan Závodník "prvý medzi nami vojnu ožralstvu vypovedal, zástavu striezlivosti vystrčil, zmužilú k víťaznému bojovaniu zbroj rozdal a zápalom svojím mnohých srdcia rozplamenil" [34].

Roku 1843 Závodník študoval štruktúru a ideové poslanie spolkov miernosti v Sliezku a nasledujúci rok založil spolok miernosti vo Vel'kej Divine. Roku 1854 sa radil s kňazmi siedmich dekanátov o rozširovaní a udržiavaní spolkov miernosti medzi slovenským l'udom. Na radu kňazov zhrnul svoje myšlienky v osobitnom dielci [35]. Je to jeho päť kázní, ktoré povedal v kostole vel'ko-divinskom, ako si predstavuje spolky miernosti, čo je ich ciel' a poslanie. Podl'a Závodníka opilstvo je príčinou najväčších hriechov, robí z l'udí márnotratníkov, rozvracia rodiny, privádza na klzké cesty smilstva, je posledným krokom ku krádežiam a napokon úplne olúpi človeka o svedomie. "Ťažký hriech opilstva nezabíja len dušu, lež aj telo, proti ktorému mordárovi najostrejší meč je Braterstvo striezlivosti." Ak sa nepríde l'udu na pomoc, "bieda, psota, núdza na vidom očí sa zo dňa na deň viac po dedinách našich, a odtial' bohaprázdnosti, krádeže, smilstvá, zbojníctva, neúctivosť, rozbroj, nesvornosť, bitky, zvady, pravoty sa jak klbečká viac vymotávať budú" [36].

Závodník odporúča i zakladá pre mládež *Braterstvo ctnosti a nevinnosti,* čo je vlastne príprava pre *Braterstvo striezlivosti.* Do Bratstva sa prijíma skúškou z katechizmu a účasťou na spovedi.

Päť Závodníkových kazní obsahuje nielen bohatstvo látky o spolkoch miernosti, ale je to i vzácny dokument kazatel'ského umenia a nie menej i literárnej zručnosti Závodníkovho pera.

Závodník často písal o spolkoch miernosti i v SNN a OT a o potrebe ich zakladania. Už v prvom čísle SNN napísal, že v jeho farnosti má 600 členov spolku miernosti a d'alších 600 sa "pri nich na podiv akoby na próbe drží" [37].

Závodník mal dobrých nasledovníkov a spolupracovníkov. Čo sa týka ideového boja proti pijanstvu, zarovno so Závodníkom vystupuje Dr.

Ján Andraščík, dekan bardejovský, ktorého veršovaný *Šenk pálenčený* dosiahol v protipijanskej literatúre najväčšiu popularitu [38]. Štúrovská tlač často spomína túto brožúru ako veľmi obľúbenú u organizátorov a členov spolkov miernosti. Sám Závodník napísal, že sa rozpredalo z nej veľké množstvo. Ináč obsahove *Šenk pálenčený* je blízky Závodníkovým kázňam a časopiseckým úvahám.

Ľudovít Štúr na prvom zasadnutí *Tatrína* odporúčal spolky miernosti a príslušnú literatúru. V SNN venoval tomuto problému celú sériu článkov [39]. Pozoruhodnú kázeň vydal o tejto téme 1845 Michal Miloslav Hodža [40]. Karol Kuzmány sa tiež zapojil do hnutia spolkov miernosti vydaním kázne [41]. Július Plošic vydal štyri protipijanské kázne [42]. Jozef Miloslav Hurban publikoval osobitné dielko o spolkoch miernosti so "zákonom Spolku miernosti v Hlbokom založeného" [43]. A. H. Škultéty so svojou veršovanou *Bedou a ratou* získal si tiež veľkú obľubu [44]. A pribúda celý rad kázní a veršovaných prác jednotlivých kňazov obojeho vyznania. Skladajú sa osobitné modlitby s protipijanskou tendenciou a štúrovci pri zakladaní iných spolkov horlia za spolky miernosti.

Pri tomto hnutí vidíme radostný úkaz: znášanlivosť. Vôbec patrí k vzácnym zjavom, pomerne málo spomínaným, že napríklad Štefan Závodník, Eugen Gerometta a Juraj Holček, všetko to vodcovské postavy slovenských katolíkov, úzko spolupracovali so Štúrom.

Závodník hľadal možnosť uplatniť vôľu slovenského národa v masove organizovanom hnutí. I dokázal to v spolkoch miernosti.

Po rozvinutí zástavy v kostoloch, po vydaní dostatočnej protipijanskej literatúry slovenskí kňazi dali sa do čulej organizátorskej práce. Medzi organizátormi spolkov miernosti sú mená, ako Alojz Šoltéz, Juraj Holček, Dr. Andrej Radlinský, Tomáš Hromada, Dr. B. Demian, Jozef Ščasný, Andrej Caban, Ján Francisci a rad iných. Spolky miernosti sa zakladajú po celom Slovensku. Orava mala už v roku 1846 vyše 20.000 členov [45]. Veľa vykonali v organizovaní protipijanského hnutia študenti. Závodník bol s nimi v písomnom styku, o čom sa nám zachovali doklady v jeho literárnej pozostalosti. Závodník a Eugen Gerometta radili trenčianskym stavom, aby žiadali nitrianskeho biskupa, žeby odporúčal zakladanie spolkov miernosti všetkým kňazom, čo biskup Paluďay aj urobil. Kňazi mu každoročne mali podávať zprávy o stave spolkov miernosti [46].

Biskupi spišský, rožňavský, bansko-bystrický ako aj prímas a arcibiskup ostrihomský vydali pokyny a pastiesrke listy, v ktorých pobádali kňazov zapojiť sa do hnutia za spolky miernosti [47]. A tak to bolo aj na strane evanjelickej. Zachovali sa zprávy, podľa ktorých superintendenti Jozeffy a Stromský podporovali spolky miernosti [48].

Trenčiansku stolicu nasledovali skoro všetky ostatné stoličné sbory na území Slovenska. Najmä zástupcovia chudobných krajov domáhali sa opatrení proti nesvedomitým krčmárom [49].

Spolky miernosti sa množili a myšlienka striezlivosti hlboko prenikala do ľudových vrstiev slovenského národa. Závodník pomýšľal na jednotné vedenie spolkov miernosti a ústrednú reprezentáciu. A hodnotiac udalosti z odstupu celého storočia, zdá sa, že Závodník hľadal nové východisko, ako dať čo najväčšie množstvo Slovákov dokopy. Malo sa tak stať v Centrálnom spolku, združujúcom všetky miestne spolky miernosti.

9. a 10. augusta 1847 bolo štvrté zasadnutie *Tatrína* v Čachticiach. O dva dni sa pokračovalo v celonárodnom snemovaní na veselskej fare. Sem zvolal Juraj Holček všetkých zakladateľov spolkov miernosti. Závodník, Štúr, Hurban, Hodža, Holček a Gerometta šli do Veselého priamo zo zasadnutia *Tatrína*. Na poradách spolkov miernosti predsedal Štefan Závodník, zapisovteľom bol Eugen Gerometta. Zápisnica sa viedla po latinsky, nakoľko sa mal založiť Centrálny spolok pre územie celého Uhorska. Na návrh Ľudovíta Štúra zhromaždenie sa uznieslo opatriť hodnoverný slovenský preklad zápisníc zo zasadnutí Centrálneho spolku. Väčšinou hlasov sa prijalo, aby odborné posudky o škodlivosti alkoholu nepodávala Centrálnemu spolku peštianska lekárska fakulta.

Z týchto dvoch opatrení sa dá usudzovať, že Centrálny spolok mal na zreteli slovenské záujmy.

Rokovanie sa točilo okolo založenia Centrálneho spolku a jeho programu. Spolok založili a za jeho predsedu zvolili Štefana Závodníka, za podpredsedu Juraja Holčeka, za zapisovateľov Jozefa Ščasného a Eugena Geromettu, za pokladníka Andreja Cabana. Do poradného výboru Michala Hodžu a Jozefa Hurbana. Predsedom pracovného výboru sa stal Juraj Holček a členmi výboru Tomáš Hromada, Alojz Šoltés, Ctiboh Zoch, Július Plošic, Juraj Matúška, August Škultéty.

Zhromaždenie vypracovalo program Centrálneho spolku, hlavne ako rozšíriť spolky miernosti, prehĺbiť ich činnosť a zabezpečiť ich legalizovanie. Za tým účelom odhlasovali osobitnú žiadosť, určenú snemu a hierarchii. Podľa žiadosti snem mal uznať právne jestvovanie spolkov miernosti, obmedziť pálenie liehových napojov, nedovoliť domáce pálenice a "nášmu pospolitému ľudu krajne škodlivej pálenky nech sa zakáže tak, ako je u iných vzdelaných národov" [50].

Ihneď po utvorení Centrálneho spolku začala sa podpisová akcia pod žiadosť, ktorú mal Závodník predložiť snemu. Za pol roka Závodník získal 40.000 slovenských podpisov. Takto doloženú petíciu odovzdal 23. februára 1848 snemu v Bratislave. O dva dni poslal s odpisom zápisnice zo zasadnutia Centrálneho spolku prípis biskupom, aby podporovali spolky miernosti [51].

Snem neprerokoval žiadosť Centrálneho spolku. Možno nepriatelia slovenskej veci šípili za vecou nový *Tatrín* a možno len rušný rok meru-

ôsmy zavinil ďalšiu slovenskú tragédiu. Známe je, že Závodník nebol v milosti režimu, lebo počas revolúcie musel sa uchýliť do cudziny.

Avšak už len sama skutočnosť, že spolky miernosti vyvolali pomerne čulú vydavateľskú aktivitu, si zasluhuje mimoriadnu pozornosť. Lebo okrem SNN, OT a niektorých kalendárov boli to tlačou vydané kázne a menšie dielca o zmysle spolkov miernosti, ktoré pestovali slovenskú reč i slovenského ducha.

V celej ľudovýchovnej práci tých čias platilo Štúrovo:

"Vyššia je vec národa celého, vyššia je vec celku, nad jednotlivé osoby, a čo nám aj jednotlivci poubližujú, zato nám ešte neubližuje vec sama. Uzná sa šľachetná a dobrá vôľa naša od iných, uzná sa neskôr, čo ako pozde" [52].

---

1) Jozef Miloslav Hurban: Ľudovít Štúr, Turč Sv. Martin 1928, kniha prvá, str. 166 a 167.
2) Viď článok "Národnje školi", Slovenskje národnje noviny (v ďalšom SNN), roč. II.
3) SNN, II., č. 98.
4) Archív Slovenského národného múzea (v ďalšom ASNM).
5) Vyšlo v Banskej Bystrici r. 1846, strán 48.
6) SNN, IV., č. 257—258 pod nadpisom "Nárada ku zrjaďeňú škuol národních". Ďalšie zprávy o Holčekovom účinkovaní na poli školskom máme v SNN, III., č. 194 a v Orle tatranskom (v ďalšom OT), II., č. 40.
7) SNN, II., č. 145.
8) SNN, I., č. 5—6, 21 a 22.
9) Obsažené v dielci "Slovo o Spolkách mjernosti a Školách neďelních", B. Bystrica 1846.
10) Mimoriadne dôležitý je Štúrov článok "Vzdelanosť a osveta", SNN, II. č. 77.
11) SNN, II., č.. 74.
12) Porovnej so zprávami v SNN a OT a Andrej Mráz: "Počiatky slovenského divadla", Slovenské pohľady (SP), 1931, str. 42 a nasl.
13) SNN, II., č. 51.
14) SNN, II., č. 50.
15) SNN, III., č. 204.
16) SNN, II., č. 120 a III., č. 228.
17) SNN, II., č. 62, 99, 128.
18) Porovnaj "Pamätnicu Spolka Po-Hronskjeho", ASNM, SNN, I., č. 19, OT, str. 142—143.
19) SNN, II. č. 105.
20) SNN, II., č. 86.
21) V. S. L., SNN, II., č. 135.
22) OT, č. 23—24.
23) Daniel Rapant: "Tatrín", Sborník Matice slovenskej (SMS), 1935, str. 460.
24) J. M. Hurban, op. cit., SP, 1883, str. 74—75.
25) SNN, II., č. 101—109 a 112—115.
26) V článku "Důležitosť voleňja rozličnjeho stavu pre nás", SNN, II., č. 94—96.
27) V článku "Náradi ku zlepšeňú stavu našej krajini" SNŇ, III., č. 163 a 167.
28) SNN, IV., 252—254 ju priniesli pod názvom "Sňemová reč Ľudevíta Štúra, vislanca mesta Zvolena, v záležitosťi urbárskeho odkúpeňja".
29) V článku "Naše nádeje a žjadosťi k nastávajúcemu sňemu", SNN, III.,č. 225.
30) SNN, III., č. 205—208, č. 229—232.
31) SNN, II., č. 88—90.
32ň SNN, III., č. 178, 189.
33) Životopisné dáta o Závodníkovi sa nám zachovali v spisku "Krátky životopisný nástin", ktorý z úcty a povďačnosti naproti Štefanovi Závodník, farárovi a dekan v Dohňanoch. Turč. Sv. Martin 1881. Sám Závodník tieto dáta doplnil

a dekán v Dohňanoch. Turč. Sv. Martin 1881. Sám Závodník tieto dáta doplnil po vyjdení spisku, uložiac ich do jedného exempláru "Nastinu", ktorý s ostatnou literárnou a archiválnou pozostaloťou bol ešte roku 1943 v ASNM.

34) OT, č. 70, str. 557. Ešte za života Závodníkovho mnohí štúrovci vyslovovali sa s obdivom nad jeho neobyčajne plodnou a iniciatívnou prácou. SNN nikdy nešetrili superlatívami. Napríklad Janko Tombor kládol Závodníka "za vzor dokonaljeho duchovnjeho pasťjera a spolu horlivjeho rodoljuba" i "anjela náďeje". (SNN, II., č. 92).

35) Pod názvom "Hlas Pasťírskí", Bratislava 1847, v druhom vydaní "Hlas Pastiersky", Trenčín 1865. Opieram sa o druhé vydanie.

36) Hlas Pastiersky, str. 70.

37) V Závodníkovej literárnej pozostalosti (ASNM) je viac rukopisov, súvisiacich s činnosťou v spolkoch miernosti. Je tam text sľubu, text niekoľkých protipijanských básní, náčrtov a kazní. — Pokiaľ ide o názov, Závodník i ostatní štúrovci užívali raz spolok miernosti, inokedy spolok striezlivosti.

38) Pôvodne vyšiel v šarišskom nárečí roku 1845 v Košiciach.

39) Je to úvodný článok "Spolki mjernosťi", SNN, I., č. 7—11; III. č. 202, 204 v sérii "Kde leží naša bjeda?"

40) Ňepi Pálenku to je Ňezabi". Banská Bystrica 1845.

41) "Z konečnjeho zahinuťja". Banská Bystrica 1845.

42) "Opilci Ňeprjaťelja Kríža Krista". Bánska Bystrica 1846.

43) Je to už spomínané "Slovo".

44) Vyšla v Levoči 1846—1847.

45) Viď článok Dr. B. Demiana v SNN, č. 108—109, z Oravi.

46) SNN, č. 34, 133. Biskup Paluďay vyzval kňazov, aby sa dodržiavali jednotných smerníc, aby sami sa stali členmi spolkov miernosti a "aby na nových 5 rokov spolky miernosti založili a s celou svedomitosťou na tejto postati pracovali."

47) SNN, č. 25, 133, 162, 77.

48) Viď SNN, č. 56, a Hurbanovo "Slovo".

49) SNN, č. 1, 8, 35, 37, 44, 50—51, 79, 108 a iné.

50) Porovnaj Eugen Gerometta: SNN, č. 214, Zpráva zo zasadnutia Centrálneho spolku a Štefan Hušek: "Z pozostalosti Juraja Holčeka", Sborník Spolku sv. Vojtecha, II., 1, str. 41 a nasl. Závodník naznačil, že z Centrálneho spolku by mohlo byť i náboženské stredisko, "z ktorjeho bi sa časom rozviť mohla tá sláva, ktorá sa má zjaviť na nás, že bi tak medzi kresťanskími duchovními pasťjermi duchov a láska stála nastala" (OT, č. 53, str. 42).

51) Počet podpisov i deň odovzdania petície krajinskému snemu udáva nám sám Závodník vo svojom "Hlase" z r. 1865.

52) Viď článok "Ňeopúšťajme sa!" SNN, č. 59.

STROJ

Stroj. Ako vládne človeku! Jasná noc
elektrického blesku, ruch turbín, zvuk
pohyblivého pásu: všetko
grafmi a číslami srdce stíha.

Sám Človek-stroj, čo hľadal a našiel snáď
hranice svojich bláznivých možností,
zapadá ako číslo Jedna
za nuly kolies a mlčky kvíli.

A preto návrat k hlbine temných hôr
a k letu vtákov velebme, bratia, ten
zelený oblak, čistý obraz
ducha čo tvorí sa v blesku pravdy.

Karol Strmeň

ĽUDOVÍT ŠTÚR

IDEOLOGICKÝ ODPORCA KOMUNIZMU

My Slováci môžeme byť hrdí na to, že máme v Ľudovítovi Štúrovi jedného z prvých ideologických odporcov komunizmu, a to nielen v Uhorsku, ale v Európe vôbec.

Štúrov zásadný protikomunistický postoj prejavuje sa najmä v jeho diele *Slovanstvo a svet budúcnosti*. Tento významný Štúrov spis nemožno prijať bez výhrad. V ňom totiž zaujíma nespravodlivo odsudzujúce stanovisko voči Západu, katolíckej Cirkvi a pápežstvu posledných storočí, kým ruské pravoslávie a cárske Rusko vidí v romanticky nereálnom, ideálnom svete. Neide však o úmyselné prekrúcanie pravdy, ale iba o omyl vyplývajúci z nedostatočného poznávania vecí. Štúr katolícku Cirkev poznal iba zvonku, v Rusku nikdy nebol, práve tak ako ani na katolíckom Západe, ktorý tak ostro kritizoval, čiastočne pod vplyvom protestantskej výchovy, čiastočne pod vplyvom ruským a čiastočne z dôvodov politických.

Ináč Štúr bol hlboko náboženským človekom a úprimným kresťanom. Jeho kritický postoj voči Západu bol v značnej miere vyvolaný rozhorčením a nesúhlasom s vtedajšími racionalistami, socialistami, a komunistami, ktorí sa práve vtedy rodili na Západe. A dôvody Štúrovho odporu proti nim sú zásadné, filozofické, duchovné, a vo veľkej miere náboženské, ako o tom dosvedčujú state, ktoré sme preložili do slovenčiny z prvého ruského vydania, uverejneného profesorom Vladimírom Lamanskym v časopise *"Čtenia"* 1867, kniha prvá, časť III, str. 1–191.

"Viera, ktorú pomýšľajú na západe pochovať a zničiť – píše Ľudovít Štúr – nie je iná ako samé kresťanstvo. O jeho zničení sa rozkrikujú socialisti a komunisti . . . a ich početní pomocníci, ktorí zánovite tvrdia, že kresťanstvo musí zahynúť, aby dalo miesto ľudskej slobode . . ."

Hneď nato polemizuje Štúr s komunistami a so socialistami takto: ". . . Tak vy sa teda usilujete zničiť toto učenie (t. j. kresťanstvo), bez ktorého zjavenia nemôže byť ani reči o človeku v pravom slova zmysle, na ktorom je založená každá snaha po oslobodení človeka a bez ktorého je nemysliteľná sloboda, rovnosť a vôbec pravé uznaniee ľudskej dôstojnosti. Chcete vykántriť v ľudstve toho večne činného, tvorivého a osvetového ducha, bez ktorého ľudia sotva sa stanú ľuďmi. Ači ste vy už azda dosiahli tej vznešenosti ducha a toho priam nedostupného povznesenia mysli, ktoré sa prejavujú v kresťanstve? Či váš duch už oplýva tou činorodou láskou k bližnému, hotovou k obetiam každého druhu, bez

ktorej lúčov — i keď zriedkavých — ľudská spoločnost by sa zvrhla na nezmyselný dav . . .?"

Potom Štúr spomenutým nepriateľom kresťanstva vyčíta:

"No vy hľadáte slobodu v hovení svojim chúťkam, chcete v jej mene rozkazovať iným a ťažiť z nej časné výhody. Vy utekáte preto od kresťanstva a odmietate ho, lebo ono nosí v sebe celkom inú slobodu a učí celkom inému zachádzaniu s ľuďmi. Hej, sú hodní opovrhnutia všetci — pokračuje Ľudovít Štúr — čo pod zámienkou zákonitej moci robia iným násilie a ju zle upotrebujú, ale ešte viac ste hodní opovrhnutia vy všetci, čo sa uzatvárate pred jasavými výškami kresanstva! Odmietate každú autoritu, a napriek tomu chcete, aby iní uznali vaše učenie a vaše výmysly, a aby sa im podrobili; tým si podkopávate pôdu pod vlastnými nohami, a nikdy sa nedopracujete jasnosti, súhlasu a pokoja."

"Či s dobou kresťanstva neobjavilo sa vo vzťahoch človeka k Bohu a k bližnému čosi lepšieho — pýta sa Štúr socialistov a komunistov — čosi celkom pravdivejšieho, ba aj nového? A či sa nesnažili všetky doteraz žijúce pokolenia, národy a mysliaci ľudia dokázať kresťanské učenie, šíriť a uskutočňovať ho? Ktože rozdrvil moc násilných a lepšie chránil práva opovrhovaných, drobných ľudí . . ., kto sa ich osmelil zaujať ak nie kresťanské prikázania, ustavične ohlasované v chrámoch Božích, preniknuvšie v náuku, filozofiu, bohoslovie, právo, aby nimi spracované a všestranne dokázané objavili sa nakoniec ako požiadavky v oblasti politiky a nadobudli životného významu? Či jestvovala mimo kresťanstva ľudská sloboda? Hej, v Grécku a v Ríme jestvovali aj slobodní občania, ale nebolo slobodných ľudí. Tam po boku tých slobodných občanov žili neslobodní otroci, úplne ponechaní na ľubovôľu svojich pánov, napriek tomu, že boli takými istými ľuďmi ako oni, ba z toho istého národa . . ." *(Slovanstvo a svet budúcnosti,* "Čtenia", 1867, zv. I., str. 49—51).

Štúrová kirtika komunizmu je taká pádna, taká rozhodná a taká časová, ako keby bola bývala napísaná teraz, a nie pred sto rokmi.

"Komunizmus — píše Ľudovít Štúr — nadobro ničí akékoľvek osobné snaženie a sebaurčenie, každé mohutné horlenie a zápolenie; vylučuje akúkoľvek samožertvu, každú opravdivú lásku k bližnému, a tým premieňa každého a všetkých na zaťatých samoľubov; zastavuje každý rozvoj a premieňa ľudskú spoločnosť na robotnícky dom a továreň, v ktorých sú všetci ľudia bezducho (mašinálne) zaujatí svojimi robotami."

"A tak najvyššia idea, ku ktorej vedie komunistický štát, alebo lepšie rečeno komunistický prenáhlený systém, je strava, každodenný chlieb . . . Pohnútkou a východiskom všetkých jeho činov je iba telo a jeho potreby; aj v ostatných vzťahoch odstraňuje tak zvanú nútenosť a dáva voľný tok všetkým vášňam. V súhlase s (jeho) chápaním rovnosti emancipuje ženu, rozkladá rodinu, ničí domáci krb a takto dáva voľnú cestu nemravnosti, rozpustilosti a nezdržanlivosti. Ruší všetky svážky ľudskej spoloč-

nosti a namiesto týchto posvätných pút stavia samoľúbosť, žiadostivosť, atď., uvrhujúc človeka opätovne na zvieraciu úroveň."

"A tak komunizmus dospieva k tým istým výsledkom ako nevera a úpadok kresťanstva."

". . . V každom komunizme, vybudovanom na podobných zásadách, otvára sa cesta nielen pochmúrnemu životu, pozbavenému všetkých šľachetnejších radostí, ale aj tomu najstrašnejšiemu despotizmu. I keď rozličné odtienky komunizmu nesledujú priamo tento cieľ – pokračuje Štúr – predsa v každom prípade každý komunistický režim skôr alebo neskôr prichádza k tomu istému výsledku, pretože každý komunizmus povoláva k vláde hrubý, zmyselný a samoľúby dav. A to všetko má trpieť ľudstvo pre každú skyvu chleba, ktorého zem Božia rodí v dostatočnom množstve; len keby v ľudskej spoločnosti jestvovalo také usporiadanie, v ktorom by každý – ak by len chcel – mohol si zarobiť toľko chleba, koľko potrebuje; len keby v ľudskej spoločnosti srdcia bili ľudskejšie a každému núdznemu – ako svojmu bližnému – ochotno udelili kúsok chleba, ak si ho nemôže nadobudnúť on sám."

A Ľudovít Štúr končí svoju úvahu o komunizme takto: "Akokoľvek by sa komunizmus snažil seba predstaviť ako obrancu ľudských práv, predsa on sám vôbec nepozná ľudstvo, ba ničí ho žalostným spôsobom; a pretože náleží medzi nepraktické a neuskutočniteľné ustanovizne, načim ho zaradiť medzi najhoršie výplody ľudského mozgu." (tamže, str. 53–55).

Takto, hľa, sa díval Ľudovít Štúr na komunizmus pred vyše sto rokmi. Upozorňujeme, že výraz komunizmus upotrebuje sám autor. Tento náš veľký národný dejateľ mal príležitostť poznať komunistické teórie zo záplavy spisov, ktoré sa vtedy šírili po západnej Európe, ďalej z Marxovho *Komunistického manifestu* a konečne i zo zákulisia rokovaní na Slovanskom sjazde v Prahe. S prekvapujúcim osrtovtipom zbadal protiprirodzenosť a zhubnosť komunistických názorov. Štúr nepopiera jestvovanie sociálnej otázky, ale je presvedčený, že ju možno riešiť jedine na základe spravodlivosti a kresťanskej lásky, a nie na základe materialistického ponímania človeka a sveta, ani nie pomocou triedneho boja. Preto tak ohnivo bráni kresťanský svetonázor proti útokom materialistov a racionalistov a preto úplne zámerne a premyslene zaradil komunizmus medzi najzhubnejšie výplody ľudského mozgu. Ľudovíta Štúra môžme teda právom pokladať za nášho prvého protikomunsitického bojovníka a ideologického odporcu proti tejto skaze. Je len škoda, že predčasná smrť mu prekazila zavŕšiť životné dielo a dopracovať sa k úplnej pravde aj v iných veciach: k pravde, ktorú tak úprimne hľadal, miloval a bránil.

Roma, Italia *St. Polčin, S.J.*

SLOVANSTVO A SVET BUDÚCNOSTI

Mnohé stránky bohatej Štúrovej osobnosti doteraz len veľmi málo sú nám známe. Najviac ho poznáme ako predstaviteľa literárnych, linguistických a politických snažení slovenských v polovici minulého storočia. No málo ho poznáme ako človeka, ako filozofa, ako Slovana, ktorý má omnoho väčší význam než len slovenský.

V tomto článku chcem sa zmieniť o vážnom Štúrovom diele "Slovanstvo a svet budúcnosti", kde sa nám predstavuje ako človek, ako historik, ako filozof vo všeobecnosti, a filozof dejín zvlášť. Týmto dielom, ktoré je u nás najmenej známe, prenikol Štúr skoro po svojej smrti ďaleko za hranice slovenskej vlasti. Napísané pôvodne po nemecky v rokoch 1852—53, bolo vydané po prvý raz v ruštine roku 1867 a druhý raz v roku 1900. Nemecká pôvodina pod titulom "Das Slawenthum und die Welt der Zukunft" vyšla roku 1930. Slovenské vydanie sa síce chystalo, ale doteraz žiaľbohu nevyšlo. Mám pred sebou prvé ruské vydanie s nadpisom "Slavjanstvo i mir buduščago" uverejnené profesorom Vladimírom Lamanským v časopise "Čtenia", 1867, kniha I. časť III., str. 1—191. Vydavateľ Vl. Lamanský v úvode hovorí, že rukopis, opravený samým Štúrom, dostal od istého Štúrovho priateľa pri svojej študijnej ceste v Uhorsku roku 1862. Na šiestich stránkach predstavuje Štúra ruskej verejnosti ako jedného z "najblagorodnejšich i darovitejšich prozvedenie novejšago panslavizma". V krátkosti načrtáva danosti, v ktorých Štúr žil na Slovensku, a osud Slovákov "asi najnadanejšieho a ruskému národu najsympatickejšieho Slovanského plemena".

Čítajúc Štúrovo dielo "Slovanstvo a svet budúcnosti" človek je udivený nad veľkosťou ducha, nad širokým vzdelaním, nad ostrou analýzou a kritikou tak historických, ako aj súčasných udalostí v Európe a na celom svete. Práca patrí do oboru filozofie dejín, lebo autorovým cieľom nie je zisťovať, alebo vyprávať historické udalosti v ich časovej postupnosti, ale z letmo načrtnutých faktov postupuje k ich syntéze a k filozofickým refleksiám ich spojenia, ich zmyslu. No z druhej strany nie je pred nami suchý a abstraktný filozof, ale mladý, oduševnený politický pracovník, ktorý z nevľúdnej a trpkej skutočnosti rozplameňuje sa duševným pohľadom do budúcnosti, kde vidí uskutočnenie svojich ideálov. V tomto diele Štúr sa nám javí predovšetkým ako Slovan, ktorý cíti zodpovednosť za celý slovanský svet, a chce mu ukázať cestu ku krajšej budúcnosti.

Konštrukcia diela je jednoduchá a jasná. Štúr ako Slovan svojím ostrým okom pozerá sa okolo seba a vidí trpkú skutočnosť, v akej vtedy slovanské národy žili. Chcejúc im pomôcť ponajprv im ukazuje cieľ tvrdiac, že ako iné, tak aj slovanské národy sú povolané v budúcnosti k veľkému historickému zástoju vo svete. Ako sa teda k tejto veľkosti dostanú? Ktorou cestou majú kráčať? A to Štúr obracajúc sa najprv k Západu, pýta sa, či tu je tá duchovná náplň, ktorá urobí Slovanov veľkými? A odpovedá kategoricky: nie! A preto obracia sa na Východ a v Rusku vidí záchranu Slovanstva.

Pozrime sa teraz bližšie na jeho vývody.

V úvode, ako som spomenul, objíma Štúr svojím pohľadom slovanský svet, a nechávajúc stranou Rusko, zisťuje, že všetky ostatné slovanské národy sú podrobené cudzincom, ktorí ich vykorisťujú a ničia duchovne a hmotne. A sú to okrem Pruska hlavne državy Turecká a Rakúska, ktoré ich držia podmanených. Štúr ich volá "väzenia južných a západných Slovanov". Havnú príčinu tejto biedy vidí štúr v rozbití a nejednote slovanských národov tak v svojich vlastiach, ako aj medzi sebou, čo uľahčilo cudzincom námahu pri ich podrobení. Prináša markantné príklady z dejín počnúc od Svätopluka až po jeho dni. A po zistení takej trpkej skutoč-

nosti, zakončuje túto prvú časť otázkou: "Či jestvuje nejaká idea, ktorou by bolo možné pozdvihnúť upadlé slovanské plemená, zjednotiť ich a posilniť? Či majú tie plemená nejaké vyššie historické poslanie, ači sú navždy odsúdené na podradnú rolu v dejinách?"

"Obráťme svoj pohľad na západ Európy: čo sa tam predstavuje našemu skúmavému oku?" Od viacerých storočí, počnúc protestantskou reformáciou rastú na západe hnutia, ktoré vyvrcholili vo francúzskej revolúcii a ich heslo je: Sloboda, rovnosť, bratstvo! No skutočne dosiahol Západ to, za čím šiel? Štúr podrobuje teraz podrobnej analýze celú ideológiu, štruktúru a vývoj Západu, tak vo všeobecnosti, ako v jednotlivých zemiach. Po prvom všeobecnom pohľade jeho uzáver je zdrcujúci: "I tak jej dni sú už spočítané".

Západ speje k zániku. Keď bol vysvetlil, že základnými mravnými princípmi súžitia ľudí je náboženstvo a štát, dokazuje, že Západ sa vzbúril i proti jenému i proti druhému, a preto sa rúca do záhuby. Posledným predstaviteľom tohoto rozkladu je vznik komunizmu, ktorého princípy Štúr rozoberá podrobne a dokazuje jeho ciele: zničiť náboženstvo a štátne zriadenie. No už aj predtým rôzne revolúcie zničili staré štátne zriadenia a zvlášť vo Francúzsku zaviedli demokraciu. Štúr je proti západnej demokracii. Parlamety sú mu: "iba prázdnoslovie a blýštanie, nevedúce k rozhodnutiam." Štátom hrozí rozrušenia. Štúr hľadá a nachádza rôznych vinníkov takého stavu na Západe, a medzi nimi nie na poslednom mieste je katolícka Cirkev a protestantizmus. V katolíckej Cirkvi vidí iba organizáciu, ktorá dbá na vonkajšie formy, na ceremónie, a zanedbáva vnútornú výchovu ľudstva. Podľa neho Cirkev katolícka prvá sa má udrieť v prsia a povedať si: moja vina. Na str. 103—106 zobral Štúr všetky svoje námietky proti katolíctvu, a na str 106—108 proti protestantizmu, ktorý podľa neho mal jediný dôvod jestvovania: boj proti katolíckej Cirkvi. Keďže dnes katolíctvo upadá a zaniká, protestantizmus nemá zmysel jestvovania a nevie, čo povedať ľudstvu pozitívneho. Nemôžeme sa tu dlhšie zaoberať Štúrovou mienkou. Katolicizmus poznal iba zvonku. Tým viac je pozoruhodná jeho kritika protestantizmu, ku ktorému patril.

Po všeobecnej kritike Západu pristupuje k analýze jednotlivých národov a štátov, a zakončuje túto druhú časť takto: "Na západe nikde niet oporného bodu, nikde niet pokoja".

"No ak láskou k človečenstvu horiace srdce nadarmo hľadá pomoci na západe, kam obrátiť svoj pohľad, kde stanoviť svoju nádej? Tam ďaleko na východe, široko sa rozprestiera slovanský národ, tam je národ budúcnosti!"

Takto Štúr azčína tretiu časť svojej práce, tým viacej zaujímavú, že je to časť pozitívna, v ktorej rieši problém; v ktorej ukazuje cestu slovanským národom, v ktorej odhaľuje svoje snahy, ideáyl, ba celé svoje vnútro.

Jeho riešenie je toto: "Ak naozaj chceme náš život vyvliecť z rumoviska, v ktorom leží, zveľadiť a rozvinúť ho, my predovšetkým musíme byť Slovanmi. To je hlavná podmienka nášho života. Následovne, musíme odložiť stranou všetko, čo nás rozdeľuje, všetky jednostranné národné záujmy, — rozumie sa nie na úkor jedného — ale k úžitku všetkých".

Aby sme boli naozaj Slovanmi, musíme seba samých poznať. A preto Štúr ostroumne a podrobne študuje život starých Slovanov, poukazuje na ich čnosti, spôsob života, na ich verejné ustanovizne, na ktorých máme aj teraz stavať. Poukazuje na staroslovanskú pohostinnosť, na lásku k bližnému, na skromnosť atď. Ako základ verejného života poukazuje na staroslovanské "Zadrugy", čiže rodinné spoločenstvá, kde najstarší člen "starešina" bol hlavou. U starých Slovanov nebolo chudobných a bohatých, nebolo poddaných. U rôznych slovanských kmeňov sa zachovali rôzne z takých ustanovizní, u jedných jedny, u druhých iné, a tie treba vyskúmať a ich uskutočniť. Na hlavnou vlastnosťou ich uskutočniť. No hlavnou vlastnosťou že Štúr neváha vyhlásiť: "Čo Slovan, to kresťan", "Kto proti Bohu a Slovanstvu?!"

No aby Slovania mohli uskutočniť takéto ideály, ponajprv musia byť slobodní. A ako dosiahnuť slobody? Štúr skúma tri možnosti. Prvá je utvoriť spojené štáty slovanské, zvlášť z národov mimo Ruska, čo však považuje za

nemožné. Druhá možnosť je utvrdiť svoju pozíciu v Rakúsku a v nej prísť k moci. No podľa neho nielen že "Slovanská Austria" je utópia, ale Austria vôbec speje ku skorému zániku. A preto ostáva tretia možnosť, pridať sa k Rusku. Na príkladoch — ako na pr. z roku 1848 — poukazuje, že naozaj Rusko ak chce, môže pomôcť ostatným Slovanom, a vyslobodiť ich zo smrtonosného poddanstva. A preto plný oduševnenia vyslovuje svoje riešenie: Rusko je nádej Slovanstva. "Odpovedzte, bratia, položiac ruku na srdce, či nie Rusko, podobné majáku, svietilo nám v našej žalostnej minulosti, v hlbokej noci nášho života?" "Iba ruský národ má silu vytvoriť našu budúcnosť a vytvorenú zachovať! Okrem toho ruský národ najviac zo všetkých slovanských národov zachoval si čisto slovanské osobitosti v spojení sily so skromnosťou a dobrotou, vo svojich mravoch a v spoločenskom zriadení, no jediný vedel sa vyhnúť slovanskej rozdrobenosti a vytvoriť veľkú državu. Iba v ňom má slovanský živel osnovanie a oporu pre svoj ďalší rozvoj . . . Takému predvoditeľovi slovanské plemená môžu sa zdôveriť bez nebezpečenstva . . ."

Podobných oduševnených riadkov mohli by sme uviesť ešte celé množstvo. Pre Štúra ruský národ, ruská država je ideál, ku ktorému sa musia pridať všetci Slovania v budúcnosti V Cárovi, v "samoderžavnej monarchii" vidí Štúr najlepší výraz pre staroslovanské spoločenské rodové zriadenie. Rusku odporúča, aby sa zbavilo cudzích nánosov od Petra Veľkého, a uskutočnilo najprv vnútri ideálne slovanské zriadenie. Medzi iným na prvom mieste požaduje, aby Rusko zrušilo poddanstvo, lebo to nie je slovanský prvok, ale prínos zo Západu.

Od ostatných slovanských národov zase vyžaduje, aby sa snažili zjednotiť s Ruskom. Cieľom je zjednotenie politické, ale kým to príde, predkladá Štúr pripraviť mu cestu zjednotením duchovným. Ako? Predkladá dva návrhy. Prijať ruský jazyk za spoločný slovanský jazyk vo vzájomnom styku, nezanechávajúc pritom ani svojich vlastných jazykov zvlášť pre krásnu literatúru. Po druhé predkladá Štúr zjednotenie náboženské v jednej Cirkvi kresťanskej. V ktorej V grécko-slovanskej Cirkvi pravoslávnej. A on, zdá sa, prvý sa to snažil aj uskutočniť. Ku koncu knihy opisuje túto Cirkev, v ktorej sa podľa neho najkrajšie vyjadruje slovanský duch. Pre neho túto Cirkev je ideálom. Podľa neho ona nemá nič z toho, čo na počiatku vyčítal katolíckej Cirkvi, ba je vo všetkom Cirkvi katolícej protichodná. Na konci nazýva túto Cirkev "naša greko-slavjanskaja Cerkov" Nemôžem sa púšťať do jednotlivostí, iba toľko súhrnne poviem, že tu Štúr tiež nedostatočne poznal pravoslávnu Cirkev. Len preto, aby dokázal, že ona je iná než Cirkev katolícka, pripisuje jej učenia,, ktoré vôbec ona neučí, a ktoré sú viacej protestantskými, než "pravoslávnymi". A túto stať o duchovnej jednote zakončuje takto:

"Ó vráť sa k nám znova, svätá Cirkev našich otcov, podavšia našim plemenám prvé blahoslovenie z vysoty Nitry, Velehrada a Vyšehrada! Kedysi si už bola hotová zjednotiť celú našu rodinu. Vznes naše srdcia k Najvyššiemu a posilni nášho ducha k uskutočneniu nášho vysokého povolania. Skoro všetky naše plemená, Česi, Slováci, Poliaci, Chorváti, boli už v tvojom lone, mať Slovanov, a len keď sa nad nami utvrdilo panovanie cudzozemcov, postarali sa ťa vyhnať a voviesť k nám cudziu katolícku Cirkev . . ."

Toto je teda cesta, ktorú Štúr ukazuje Slovanom, a ak ju uskutočnia, predpovedá im slávnu budúcnosť.

"Hore, váš upadlý duch, Slovania, a s pomocou Božou dajte sa na dielo" a zakončuje svoju rozpravu slovami: "Také je naše posolstvo. Nech bude ono tak prijaté, ako bolo zamyslené!"

Čo povedať k tomu zámyslu Štúrovmu? Zaiste koncepciu mal veľkolepú. Jeho láska k Slovanstvu a láska k Rusku je ohromná. No musíme vyzdvihnúť, že v svojom ocenení Ruska bol príliš idealistom. To mu vyčíta aj sám vydavateľ Vl. Lamanský v jednej poznámke pod čiarou (str. 52). Štúr nikdy v Rusku nebol, a tak on sám si vlastne

vytvoril ideálny obraz Ruska, aký si ho želal mať. Mnohé čnosti pripisuje Rusku, len aby ukázal, že je inakšie než západné národy a štáty.

A dnes po sto rokoch, ako sa uskutočnil jeho zámysel? Mnoho z jeho plánov sa uskutočnilo. Keby sa dnes vrátil medzi nás, zaiste by nepoznal slovanský svet. Dnes nielen Rusko, ale okrem Lužických Srbov, čiastky Makedoncov a Slovincov, všetci ostatní Slovania žijú vo svojich slovanských štátoch.

Dnes by videl tiež uskutočnenú hlavnú svoju ideu, keď slovanský svet začína hrať veľkú svetovú úlohu, a to pod vodstvom Ruska. No nie tak, ako si to Štúr prial a predvídal. On odporúčal slobodné zjednotenie, lebo ako sme videli, malé slovanské národy nemajú sa čo báť Ruska .No dnes aj proti ich vôli Rusko si "zjednotilo" ostatné slovanské národy.

Najviac by bol Štúr prekvapený, keby videl vnútorné zriadenie a duchovnú náplň tohoto slovanského bloku. Podľa jeho plánu základom Slovanstva malo byť kresťanstvo vo forme pravoslávnej Cirkvi. Polemizujúc v prvej časti so Západom, kde mu vyčíta, že najhorším výtvorom Západu je komunizmus, ktorý ho privedie do záhuby, už tam hovorí, že na slovanskom Východe taký podlý systém sa nikdy nezrodil a ani sa nezrodí.

Čo vidíme? Napriek predvídaniu Štúrovmu, práve na Východe, a práve v jeho ideálne vysnenom Rusku sa ponajprv uskutočnil a udomácnil komunizmus, odkiaľ sa šíri do ostatných slovanských zemí, kým Západ aj napriek predvídaniu Štúorvmu dodnes stojí, ba snaží sa zbaviť komunizmu. Tak isto katolícka Cirkev, ktorej predpovedal skorý rozpad, dnes viac ako inokedy je majákom a svetlom pre slobodný svet na čele s rímskym pápežom, proti ktorému Štúr tak ostro vystúpil vo svojom diele. Kto vie, ako by dnes zamyslel svoje dielo?

Ladislav Džubík

Pontificio Instituto Orientale,
Roma

AUTOSTRÁDA

Keď stojím tak sám
na autostráde a počúvam
spev kolies gumových a dýcham
zvírený vzduch
cítim sa opustený
cudzí a zbytočný v tom tempe
v tom víre v tom behu
pomedzi nebom a zemou.

Keď myslím
že žijem a že moje
je iba toto storočie
nemám viac sily boriť sa s tou silou
bo privčas bol som
premožený a zdesený
a nenazberal energie
ísť krokom atomovým
a myslieť tokom svetelným
rozpínať obzor
po nekonečných cestách poznávania.

Anton Murín

ZA KRAJŠIU BUDÚCNOSŤ

Pane,
to hrozno, čo si vídal rumeniet' sa po úbočiach v lúčoch ligotavých,
ten graniec, ktorý zväčša vyzváňal Ti ráno na svitaní,
ten úbožiak prosiaci o l'útosť pri svätyni Matky Božej v Crey,
ten jasot alpský, hukot vodopádov, snehy biele vo vrchovatom Gressoney,
ten otec zo susedného Maďarska, čo mína zabila mu dieťa na pokraji vlasti,
o, Bože, dajže naviac, čolen za priehrštie lásky, pritúl mu strasti,
ten koník úbohý, čo pomaly sa baťkal hore hŕboľatým grúňom,
ten nech je Tebou požehnaný, môžeš pozaodiať jeho rany rúnom.

Mal som už nadosť ôstia, teraz len Ty Trojnosť nekonečná
ovlaž mi úbel' Hostie vodou živou, pitnou z nekonečna.
Ty, Pane Bože, Boh náš Abraháma, Izáka a Jakuba, Boh uchránitel',
Pomiluj dieťa osiralé a krv našich svätých väzňov, Potešitel'.

Pane,
to hrozno, čo si videl kolembať sa na súmedziach našich,
oberok z predposlednej oberačky: láskou za lásku sa vďačí.
My, Pane, nie sme bez poškvrny ako dlane Donebavzatej,
nám chýba vel'a lásky, odvahy a sily, nadšenia a úcty svätej,
predsa však, my mrva a klasy vyzobané,
chceme po donebavzatí vidieť Tvoje dlane.

Jozef Vágovič

ČAS, KTORÝ PRÍDE

Neznámy druh môj, čo mi prinesieš?
Obojok platinový?
Železný mal som, strieborny tiež,
i zlato-ocel'ový.

Aký už bude tento obojok,
vždy bude hrdlo tlačiť;
neznámy druh môj,
budem naň stačiť?

Zadrhne?
v preteku namáhavom?
V dychu som v hl'bke,
v premene len —
kdesi až na prostriedku samom.

Jožo Zvonár Tieň

LIST ĽUDOVÍTA ŠTÚRA
MICHALOVI PETRIČOVI POGODINOVI

Listujúc v starom ruskom historickom časopise "Čtenia", [1] našiel som tam uverejnený list nášho Ľudovíta Štúra, písaný dňa 31. októbra 1846 vo Viedni slávnemu ruskému slavistovi Michalovi Petrovičovi Pogodinovi, [2] ktorý práve vtedy prešiel cez Bratislavu na svojej vedeckej ceste po západoslovanských krajoch. V tých dňoch Štúr sa zdržoval vo Viedni a preto sa s Pogodinom osobne nestretol. Preto mu napísal list, a to poslovensky, prvotným štúrovským pravopisom. Pogodinovi neboli totiž neznáme západoslovanské jazyky. List má veľkú historickú cenu. Štúr v ňom vysvetľuje veľkému ruskému slavistovi význam a poslanie slovenčiny z celoslovanského hľadiska. Ako vieme, Štúr chcel strednú slovenčinu za spisovný jazyk predovšetkým preto, lebo Slováci dospeli k presvedčeniu, že je prirodzené, aby písali svojím vlastným jazykom, a to írečitejším a rozšírenejším ako bola bernolákova západná slovenčina. Stredná slovenčina mala byť spojovacím putom medzi všetkými Slovákmi bez rozdielu vierovyznania a obranným štítom proti rastúcemu náporu maďarizácie. Štúr tieto vnútroslovenské príčiny uzákonenia strednej slovenčiny za spisovný jazyk nespomína, ale nakoľko ide o slavistu, vysvetľuje mu význam tohto kroku z celoslovanského stanoviska. Ľudovít Štúr zastáva názor, že Kollárova "slovanská vzájomnost"', ktorá uznávala iba štyri slovanské spisovné jazyky, totiž ruský, poľský, srbský a český, povedie iba k rozhašterenіu medzi slovanskými národmi, a to najmä medzi južnými Slovanmi a potom medzi Čechmi a Slovákmi. Podľa Štúra srbským a českým činiteľom nešlo o úprimnú spoluprácu medzi všetkými slovanskými národmi, ale pod rúškom slovanskej vzájomnosti jedni chceli nadobudnúť hegemóniu na Balkáne, kým druhí medzi zapadnými Slovanmi Rakúsko-Uhorskej monarchie. Podľa Ľudovíta Štúra tieto násilné centralizačné snahy iba do nešťastia privedú slovanskú rodinu. A preto proti kollárovskej "vzájomnosti", stavia "slovanskú všeobecnost"', ktorá je za čestnú spoluprácu medzi všetkými slovanskými "kmeňmi", ale bez ohrozenia svojského vývoja každého jedného z nich. List bol dôverného charakteru, lebo Viedeň a Budapešť prenasledovali najmä slovenských vlastencov za ich dôvernejšie styky s predstaviteľmi cárskeho Ruska. Preto bol uverejnený až roku 1880, keď Štúr bol už dávno mŕtvy.

---

1) Čtenia v imperatorskom obščestve istorii i drevnostei rossijskih pri Moskovskom Univerzitete, 1880, t. I., str. 465—467.
2) 1800—1875.

Ľudovít Štúr zomrel predčasne pred sto rokmi — 12. januára 1856. Nech aj reprodukcia tohto jeho listu, slúži k prehl'beniu našej úcty a našej lásky k nemu.

S. Polčin, S.J.

"Vo Vjedňi 1846 dňa 31/102[3]

Visokocťení Paňe!

Bavjac sa na ten čas vo Vjedňi, chápam sa tejto dobrej priležitosti, abi som Vám aspon ňječo z toho sďeliť mohou, o čom som Vám ústne rozprávať ňebou tak šťastní. A tu zaraz osvedčujem Vám muoj velki žjal nad tím, že sme sa v Prešporku nad Dunajom pri návšťive Vašej tohoto mesta pred ňjekolko dňami zastať ňemohli, buďe mi to lúto až do smrťi! I drahá Vaša a vzácna v Slovenstve osoba bola bi ma mocňe zaujímala, i vecí ktorje bi som Vám rozprávať mau bolo bi tolko bívalo a tak dúležitích, že aňi sa poťešiť nevjem nad tím že som zmeškau návštivu Vašu.

Ťešilo nás náramňe že ste sa zase vidali na cestu do zemí Slovanských. Je to vec náramňe dúležitá pre Vás severních Slovanou poznávať stav a beh rozviťja bratou Vašich západních a poludňajších. ..Rozviťja toto iďe každí ďeň napred, stáva sa vždy vjac a vjac dúležiťejším, keďby ale severní Slovaňja toto rozviťja alebo si nevšímali alebo ho ňepoznávali, keďbi oňi sami s rozvíjaňím sa misli Slovanskej u nás v smíšlaňí slovanskom ďalej ňepokračovali, z toho bi len škoda, odstraňuvaňja a odďjelaňja sa a časom aj mocná antipathija povstať mohla. Tím teda vjac ťešili sme sa z návštivi Vašej našich krajín Slovanskích.

Pomocňík a prjaťel muoj[4] *Vám už daktorje dúležitje veci zpomínau, ja teraz len na krátko iďem Vám zpomenúť a nakresliť hlavní ťah chodu vecí Slovanskích v našich kmeňoch. Podla mišljenki Kollárovej vzájemnosťi, ktorí štiri kmeni v Slovanstve prijau a podla toho na štiri literatúri duchovnuo sa híbaňja*[5] *Slovanou privjesť chceu, Slovanskje tunajše kmeni podla toho dali sa do usporaduvaňja vecí svojích. Poludňajšje Slovanskje kmeni, trebaj sa ešťe v literatúre ňespojili, predca ukazujú v smíšlaňí k Illirismu sa pripojiť, ktorí zo svojej strani že je bez všetkjeho historického základu, a že žjadneho pevňejšjeho stanoviska okolo ktorjeho bi sa oviu ňemá, vihlasuje sa teraz za identickí so Serbismom, a tento chce ako zástavu vizdvihnúť, okolo ktorej bi sa poludňajšie Slovanskje kmeni*

3) Ako sme spomenuli, list je písaný pôvodným štúrovským pravopisom. Ruský typograf pri sádzaní urobil však viacero chýb, na pr. zvratnú časticu "sa" dôsledne prepisuje "su". Tieto chyby sme opravili.
4) Nevieme o ktorého spolupracovníka Štúrovho ide.
5) hýbanie — hnutie — pohyb.

spojiť a skopiť mali. Toto túžeňja[6] terajšja vláda srbská mocňe podporuje, a Gay[7] v tíchto záležitosťach po dva razi navšťíviu ňedávno Belehrad. S tímto túžením Čechism náramňe súciťí, ktorí ťjež zo svojej strani chce biť zástavou pre kmeni západňje. Pred rokmi som už viďeu že toto túžeňja, ak sa rozvíjať bude, k rozrúzňeňú a k isolovaňú jednich Slovanou od druhích poveďje, nikdi ale pred tím toto túžeňja tak ne vidomoči ňevistúpilo ako teraz keď sa už v Pražskích Novinách zjavňe hovorí, že oňi s druhími Slovanmi ňič mať ňechcejú, že užitok z celej vzájemnosťi bou len ten, aby sa Česi a Illiri poznali a sprjaťelili. Z mnohich inších príčin ako aj z tej, aby sme mi Uhorskí Sloveňja, v prostrjedku medzi Čechmi a tak rečenými Illirmi postavení, za spojujúci most tím, ktorí sa od druhích oddeliť a isoluvať chcejú ňeslúžili, vystúpili sme vo vlastnom nárečí a dali sme sa do samostatňjeho rozvíjaňja, inakšie sami bi sme boli s tímto túžeňím zachváťení bívali. Spolu ale chceli sme povedať slovo za život Slovenskí a bratou našich chťjacich sa odďjelať privjesť ku všeobecnosťi slovanskej. Tjeto zásadi rozviu som ja v mojom najnovšom spise[8] a účinok tohoto písma je ten, že sa k ňím ňje len všetci mladí a znameňití v našom kmeňe prihlásili, ale že k ňím aj najmladšje pokoleňje Srbou a Horvátou prihlásať sa začína. Ňje to pochibi že sa zásadi tjeto rozšíra a upovšechňja, proťi všetkjemu dokazovaňú Kolllárovmu že sa to ňestaňe. Teraz ale boj oproťi nám i zo strani Čechou i zo strani tak rečeních Illirou sa zdvihnuv, a v samom dome našom Čechom privrhnutí Slováci, na ktorých čele je Kollár, do nás sa dali.[9] Mi veríme v moc úprimnej Slovanskej mišljenki, že v boji tomto vitrváme a Slovanskje kmeni za opravďiví život slovanskí získame. Kebi sme boli tak ňešťastní, že bi sme spravodliví boj náš prehrali a k Čechom sa zase privrhnúť museli, potom odrúžeňje a isoluvaňja sa Slovanskích kmenou iďe svojou cestou a ňič ho vjac ňezastaví. Že ale toto k silnej antipathiji medzi západními, poludajšími a víchodňími Slovanskími kmenmi poveďje a

---

6) túženie — túžba; nie je však vylúčené, že v rukopies bolo "ťažeňje" — ťaženie. Viď poznámku 3.

7) 1809—1873; zakladateľ "illyrizmu" — hnutia za zjednotenie južných Slovanov.

8) "Náuka reči slovenskej" a "Nárečja slovenskuo alebo potreba písaňja v tomto nárečí".

9) "Hlasové o potrebe jednoty spisowného jazyka pro Čechy, Morawany a Slowáky" 1846. — Proti "Hlasom" strhol sa príval protestov z celého Slovenska. Tak mládež z Trnavy písala: "Čo sa týka "Hlasou" od Kollára a jeho pomocňíkou vidaních, práve tje nás tunajších všetkích Slovákou o tom presvedčili: že mi Slováci ňikdi viac počeskí písať ňebudeme . . . S potupou na našu reč starootcovskú ňič ňezvíťazíťe páňi! . . . A jaká je to potom dôslednosť p. Kollára, keď vo svojom Cestopise na straňe 211 hovorí: "Slovenské nářečí jest z logického i aestetického ohledu dokonalejší, než České", a v Hlasoch to istuo len tak prekrucuje, že vraj Slovenčina len z ňjekterjeho ohladu je dokonalejšia. Ak sa im páči ňech si píšu po českí, mi proťi tomu ňič ňemáme, a nám — ktorí veru ňerobíme vospust sveta — nech dajú pokoj . . ." — O dva roky neskoršie veru ňeroševnene rečnil v Prahe, pred započatím Slovanského sjazdu, o potrebe spisovnej slovenčiny, že jeden študent "nabodl v zanícení osudné Hlasy o potrebe na kord a spálil pomník tento mezinárodní nesvornosti a zášti."

raz len nešťesťja do roďini slovanskej doňesje, každí pilní pozoruvaťel pozná. Pri tom ale uviďí aj to že túžeňja tích za isoluvaňím idúcich naposledok predsa len sa nezdarí a len nástrojom buďe proťi rodiňe Slovanskej.

Z celjeho tohoto uviďjeť ráčiťe, že mi Sloveňja v ťažkom položeňí sa nachádzame a to tím v ťažšom čím vjac sme bez peňažitích prostrjedkou a samím sebe tak rečeno ostavení. Oproťi Českej agitácii mi ňemuožeme mnoho. Keby možná vec bola že bi sťe nám Vi a Vaši k vidávaňú našich ďjel, na cesti k bratom naším, ku vzďelávaňú sa naších spuosobních mláďencou na pomoci boli a peňažitje prostriedki dali, boli bi sme Vám najsrďečňejšou vďakou povinovatí; a prečo bi aj zámožní braťje svojím usilovním ale nezámožním bratom pomáhať ňemali? Malo bi to velmi dobrje následki. Sotva mi treba zpomínať, že bi sme toto všetko hlboko pri sebe zadržali a k obecnjemu dobrjemu na najlepší spuosob obráťili. Mišljenka slovanská bola mi od prvej mladosťi hvjezdou, ona ma zohrjevala, obživovala a na veki živiť buďe. Ja bi som istotňe Vašu pomoc najlepšje upotrebiu. Pán Rajevský [10] zná o nás.

Srdečňe Vám ďakujeme za Moskviťaninov, [11] *tento znameňiti Slovanskí časopis, a prosíme Vás pri tom srďečňe kebi sťe nám ho i na ďalej posjelať ráčili. Úcťivo a srďečnuo pozdraveňja ráčťe od nás skázať p. Boďanskému* [12] *a p. Ševirevovi* [13]. *Ako sa voďi p. Boďanskjemu a Slovanskej stolici v Moskve?*

Ňeráčťe, prosím Vás srďečňe, z tohoto ňič dakďe v časopise oznamovať, lebo bi nám to len zaškoďilo. Porúčajúc sa Vám zostávam

Váš srďečni cťiťel

L. Š.

---

10) Michal Feodorov-Rajevsky (1811—1884), pravoslávny duchovný cárskeho vyslanectva vo Viedni, oduševnený Slovan, prostredník medzi ruskými profesormi-slavistami a slovanskými činiteľmi v Rakúsko-Uhorsku, mecén slovanským študentom, osobný priateľ Štúrov.

11) "Moskvitanin", moskovský mesačník, predstavujúci mienku cárskych a úradných pravoslávnych kruhov, vydávaný Poäodinom.

12) Jozef Maximovič Bodiansky (1808—1877), priekopník slavistiky v Rusku, zakladateľ časopisu "Čtenia", spolupracovník Šafárikov.

13) Štefan Petrovič Ševyrev, slavista (1806—1864).

THE DEATH OF JANOSIK

John Botto

Lo, what could that fire on King's Plateau be doing?
Twelve robust and strapping youngsters rendezvousing.
Youngsters fair and handsome, fond of sport and laughter;
Never lived their like and scarce will live hereafter!
Falcons of the Tatras, faithful to each other,
As if they're the offspring of one common mother;
Offspring, yea! and fondlings, bathed in milk and coddled,
Delicately nursed, in golden garments swaddled.

Gallant men they are, erect as altar tapers,
Brightening the gloom of sylvan shades and vapors;
Shirt of verdant velvet, silvered rich and regal,
Hats profusely studded, feathered with an eagle;
Armed with axe and carbine, pistols two for action –
These are lads I prize with joy and satisfaction!
When they build a fire at bivouac in the making,
Twelve surrouding counties see a new dawn breaking;
When they start to frisk with spirit unabated,
Twelve surrounding counties feel exhilarated;
Yea, and when their sabers flash a chance refraction,
Lords of distant Budin feel a heart contraction.

Tatras, spacious Tatras – nooks for trysts and rambles;
Ranges, misty ranges – fields for wantom gambols –
And yon Krivan castle frowning in the distance; –
Who could dare to blight these youngsters' free existence?
And their gallant captain – what a lord in bearing!
With the plume of blue, the scarlet cape he's wearing;
When he treads the mountain like a dawn at breaking,
When he walks the forest, all the world is quaking.

Danube and the Tatras hear the groans ascending:
Take your tax, you tyrants, reckoning is pending;
Keep the pelt, you wolves, your pelts shall pay our labors,

Ján Botto (1829—1881), member of Ludevit Stur's literary group, one of the most important Slovak poets in the period of Romanticism. His **Death of Janosik** paints a vivid picture of Slovakia's revolt against oppression. (The central figure of the poem, Janosik, is an 18th century Slovak **homme révolté.**) Botto makes widè use o popular songs and myths; in his poetry the central idea of a highly personalised revot is frequently followed by spells of nostalgia.

When, surrouding you, will flash a dozen sabers:
"Stand!" ten voices thunder! "Stand, you paltry traitor!
"Hand to us your hoard, your soul to your Creator!"
Blades and pistols ready dignify the bustle: –
"Give us back the plundered Slovak brawn and muscle!"

Orphans' voices rise from hamlet, town and city:
"Bless our mountain hero!" runs their pleading ditty;
"Bless him, Lord, and help him every day," they chorus,
"Mete to him as freely as he measures for us!"
Ducats from his hat he measures to the wretched,
Lengths of English redcloth, beech to beech outstretchéd.

When the hills are live with gleaming feather tassels,
Duck you lowly cabins, tremble all you castles!
Once Janosik graphs your name upon his saber,
Vainly would three caesars for your freedom labor.
And to whom he sends his triangled epistle
Ramparts cannot save him, skyhigh though they bristle.
At one whistle blast a dozen guns are spouting;
At a second blast a thousand youths are shouting;
At the third, their sabers send a twang resounding
Down the slopes of Pohron and the hills surrounding,
From all sides responds one chorus of conviction:
We are here at home now! – This our jurisdiction!

* * *

Still the campfire glows, but not like once it glittered –
Circled 'round it are ten youngsters, sore embittered.
They sit there ill-faring, at the campfire staring –
At the embers staring, not a word declaring; . . .
Till a pine tree soughs with night-wind agitations,
When they start, and sigh: "Alas, our aspirations!
"Johnny, Johnny, lad, our day-star and our beacon!
"We await you here with hope that must not weaken.
"Make it dawn, O God! – an early morn engender,
"So our fulgent sun may warm us with his splendor!"

Now the fire is low; its flames now blink and falter;
And the lads, like statues grouped around an altar,
All sit there ill-faring, at the embers staring –
At the cinders staring, not a word declaring.
One lone flame survives and limns them with a shimmer
Like that cast on tombs by fireflies' fitful glimmer.

This, too, evanesces, like a sylvan fairy –
And it's dark and still, as in a cemetery.
Then a ghostly shout comes from the dark hallooing:
"Your Janosik's captured!" – Boys, it's your undoing!

O'er the hills and valleys passed a mournful quaver
As the lads lamented: "Times were in our favor!
"Aye, but they are gone – forever dissipated,
"And anon we too will be eliminated!
"If we be destroyed, then doomed will be our nation,
"Like the rosemary when maimed by defloration.
"If we disappear, our world will soon expire,
"Like a blossom fallen off a red-rose briar."

Translated by *George A. Gallik*

RAZ PRÍDE SVITANIE

Na našu chalupu zaľahli tiene,
úsmevy pohasli, búrka sa ženie
a gniavi do prachu žíznivej zeme.
Mamička, kedy zas slnko pouzrieme?

Temno je v srdci, temno je v krvi,
predvčerom spieval vták veselo v křoví
a dnes len pípa clivo, vzdialene.
Možno, že pocítil srdce strápené.

Ustaté na smrť chveje sa mi v hrudi,
preto tak pípa milý vták.
Slza mi horí v hrdle, no nesmiem zaplakať.
Nesmiem a neplačem, ostanem hrdý.

Hlavu jak mladý poľný mak
k zvíchrenej oblohe si budem vypínať.
Neplačem, hoci by bolo príčin veľa,
hoci tá ťažká hmla sa všade rozprestiera.

Verím, že znovu bude spievať vták
a krovie kvitnúť, slnce hriať,
a tam, kde dneská stojí koncentrák,
bude raz park a syn môj sa v ňom hrať.

Fero Zobor

PEKELNÝ ZÁKUSOK

Pavol Hrtus Jurina

— Vychovám ho na slávu tvojho národa.

Neviem, čo sa mi na tej vete natoľko ľúbilo, že som si ju dvakrát podčiarol. Preto mi teraz tak nápadne udrela do očú.

Chlapče, tomu sú už veky. Premnoho vybledlo v pamäti, viac ako papiere, v ktorých sa námatkom prehŕňam.

Koľko ti je to rokov, Marian? Veruže dnes už musí byť z teba hodný šuhaj.

To bola vtedy, syn môj, o tebe reč, aby si vedel. Vtedy v podvečer na lavičke pred chrámom na vŕšku v Ambergu.

Popoludní popŕchalo. Nemožno ísť na briežok, kam naše kroky tak rady zabočujú. Dávam návrh, aby sme zašli za mesto, do pútnického chrámu.

Po ceste sa hádame. Je podráždená, síli ša do čudných nálad. Chce zahlušiť v sebe zrod čohosi, čomu sa bráni.

Pred vstupom do svätyne poznamenávam: "Zdá sa, že si už nemáme čo povedať." Veď sme hodný kus cesty prešli mľčky, bez jediného slova.

Kľačíme dlho.

Pošeptal som jej: "Hádam by sme už mohli ísť." Nie. Má hlavu ponorenú do rúk. Potom vyťahuje vreckovku a utiera si slzy.

Keď sme vstupovali do kostola, nebo bolo zachmúrené.

Keď vychádzame, pozrieme sa na seba v zadivení.

Na obzore krásny pás jasu, cez ktorý sa prediera slnko.

Hovorí: "To cez moje slzy slnko zasvietilo."

Sedíme na lavičke. Z kláštora vyšli mnísi a zadívali sa na nádheru západu.

Hovorí: "Keby nie to slnko, keby nie priamo zázrak na našich očiach, hádam by som sa ti nikdy nebola zdôverila, čo sa vo mne zrodilo."

Nevládze sa zdržať. Pritúli sa ku mne, zadíva sa mi do očú. S nehou:

— Môj!

— Nusja moja!

Chlapče, človek by sa popukal od smiechu. Ale čože tajiť? Nože tak otvorene ako chlap k chlapovi!

Tých sladkavých hlúpostí!

Hovorí: "Budeme mať krásneho syna. Nazveme ho Marian, lebo v Máriinom chráme dozrela naša láska." A potom ešte doložila, na čiu slávu ťa vychová.

Nuž, syn môj, taká je tvoja geneza.

Hovorím, padla mi tá podčiarnutá veta do oka, keď som sa prehŕňal v hŕbe papierov, nepekne popísaných, dohúžvaných a zožlknutých. Akože čakať jednotku z úpravy, keď som ich písal pri biednom blikotavom svetle, ležiac na tvrdej lágrovej posteli?

Nemalo by významu čítať ti odkraja. Hádam najlepšie len tak úchytkom.

Aby si rozumel: Nebolo mnoho času zariadiť veci, ako sme si predstavovali. Museli sme sa uspokojiť s takýmto riešením: Nemalo by zmyslu trčať v biede nemeckých lágrov. Škoda prepásť príležitosť dostať sa niekam, kde bude ma život znesiteľnejšiu podobu. Choď ty teda, Nujsa, do Austrálie. Ja mám vybavené papiere do Argentíny, pôjdem tam. Škoda, že sme sa nepoznali skôr, mohlo všeličo ináč vyzerať. Nuž veď verím, nepotrvá dlho, a čo by sme boli jeden na jednom konci sveta, druhý na druhom, padneme si raz do náručia. Jedného dňa budem čakať v prístave s rozochvelým srdcom, s kyticou orchideí v rukách.

Ale počúvaj, čo ti budem čítať:

Pýtala sa ma včera pri vlaku, keď odchádzala s transportom:

— Čo budeš robiť, keď sa vrátiš do lágru?

Slovami, ktoré ťažko prenikali cez stiahnuté hrdlo, odpovedal som:

— Odídem niekam do samoty a horko sa vyplačem.

Zašiel som si za láger a zachcelo sa mi sadnúť, aby ma nevyrušovalo ani šušťanie piesku pod nohami. Kedysi to tu bola zbrojovka, dnes zbombardovaná do nepoznania, iba jamy, zrúcaniny, plevelom porastené. Vhodné prostredie, priam symbolické pre nálady, ktoré sa ma zmocňujú.

Sadol som si na kameň, hlavu vložil do dlaní a po chvíli už cítim, ako i ja som porastený plevelom úzkosti a bôľu. Ústa sa nastrájajú k hlasu modlitby, nečítanej, vytrysknutej priamo z hlbín duše. Je divné, že vo chvíľach tak ťažkých človek obracia zrak k výšinám a z úst sa rinie bez prestania príval slov poznačenych synovskou prítuľnosťou, žobroniacich o smidku milosrdenstva:

Nusja! Bože vznešený, volám jej meno tu tak blízko Teba. Volám ho ešte raz, hlasom silnejším, lebo mi uniká a tratí sa v diaľkach, ktoré sa stále zväčšujú, priberajú na nedoziernosti. Ruky, od ktorých som čakal, že sa raz otvoria k radostnému objatiu, klesajú a postava, ktorá sa mala raz viditeľnejšie ku mne blížiť, tratí sa v matných obrysoch.

Neodznie z mojich úst slovo rúhavé, Bože! Čím viac ma biješ, tým viac som Tvoj, tým kŕčovitejšie sa Ťa držím. Sedím tu zúbožený, malý, pokorený Tvojou silou, Spravodlivý. Viem, že si zaslúžim, aby si ma bil, bedára. Vybočoval som z ciest, ktoré si mi vyznačil, brodil som sa v podlosti. Ale nevidel si, ako zúfalo som sa driapal z bahna?

Ďakujem Ti za slzu rozjasnenia, keď sa mi podarilo otrepať blato z chodidiel, vystúpiť na výšiny a zadívať sa Ti čistým pohľadom do tvári.

Kto mi podal ruku a kto ma vyvádzal z priepasti? Veľké veci učinil mi ten, ktorý je Mocný.

Dana. Meno, ktoré sa mi vtiera nástojčivo do mysli v týchto chvíľach. Chytila ma za ruku a viedla do noci. Od chrbáta diabol zaťal pazúre hlboko do tela a nemohol som sa mu vytrhnúť. Kopancom ma sotil do prepadliska a trasovisko sa mi zavrelo nad hlavou. A predsa i odtiaľ volal som Tvoje meno, žíznil som po kvapke, ktorá by mi milosťou zvla-

Mala mi byť Nusja odmenou za silu, ktorú som našiel v sebe? Rozžila rozpukané ústa.
trhal som putá úbohosti, zahlušil pekelné volanie, vybŕdol som z trasoviska a zvýskol radosťou, že som opäť blízko Teba, Bože . . .

Odpusť, Marian, že som zastal. Primružil som oči, oživil som si v mysli chvíle, o ktorých som ti práve čítal, a človek dnes už nevie, či by si mal ešte raz trpko vzdychnúť, a či sa rozchechotať naplno na vlastnou sentimentalitou.

V diaľke na obzore črtali sa siluety chrámu Zázračnej Matky Božej Ambergskej. Uprel osm tým smerom zrak a na ústach sa mi zrodila prvá modlitba.

Prečítam ti, počúvaj:

Panna najčistejšia, zveleboval som Ťa za krásny dar, za čisté srdce ženy, ktorú si mi Ty, ako som bol presvedčený, vložila do náručia na prahu Tvojho chrámu.

Panna mocná, zveleboval som Ťa za silu, ktorou si prelomila ohrady mojej biedy. Zveleboval som Ťa za moc, ktorou si postavila v mojom srdci maják, žiariaci naďaleko, oslepujúci svetlom, ktoré preniklo do tmavých a zatuchnutých kútov mojej opustenosti.

Panna dobrotivá, spieval som Ti pieseň vďaky za dobrodenie, ktorého sa mi dostalo v miere nečakanej, prekypujúcej. Stál som v zadivení a nevládal som si v tej radosti uvedomiť, že by som bol tak bohatý, aby som mohol nazvať svojím srdce ženy, ktorú si sama doviedla za ruku do mojej blízkosti.

Hviezda ranná, otváral som ústa k slovám vďaky za východ slnka, ktoré ma vykúpalo nádherou v Tvojej blízkosti. Ďakoval som Ti za Nusjine slzy, cez ktoré sa rozžiarila i obloha.

Ďakoval som Ti za mlčanie sŕdc tam pri Tvojich nohách, keď sme videli, že slová sú zbytočné, bezradné a slabé, nevládali vysloviť všetko, čo sa odohralo v ten podvečer medzi nami.

Ďakoval som Ti za jej pohľad, tak prenikajúci, ktorým sa zadívala na mňa v povedomí, že som to ja, koho hľadala jej duša, aby bola doplnená a celá.

A teraz tu, Panna sedím v pokorení a v povedomí, že všetko sa rúca; v hroznom tušení, že som klamal sám seba; v presvedčení, že som semeno úprimnosti zasial do tŕnia, ktoré ho zadusilo. Mraky opäť hustnú nad

hlavou, krok mľandravie, nohy sa podlamujú, cesty kľukatia, cieľa nevidieť. Svetielko, ktoré tak nádherne zablikotalo, stráca sa môjmu zraku. Uniká mi. Jej podoba nadobúda iných foriem, jej hlas sa mi zdá chechotom nad mojou naivitou. I jej zrak, nielen zrak Danin, planie plameňom pekla. Jej slová mi znejú ako prihováranie sa podvodníka, ktorý čakal, kým zaspíme, ukolíšeme sa do pocitu šťastia, a potom vkročil do nášho domu a bohapusto ho vykradol . . .

Ach, chlapče, vidím, nemalo by významu pokračovať v žalospeve, z ktorého i tak nie si múdry. Nedivil by som sa tvojim otázkam.

Kto vykradol?

Čo vykradol?

Ako vykradol?

Skutočnosť vyzerala takto:

Poprehŕňam sa v papieroch, aby som ti našiel úsek, ktorý ti kadečo dokreslí.

Napríklad tento:

Bol som s ňou naposledy pred troma týždňami. To vtedy, keď prišla do nášho zberného lágru na emigračnú komisiu a keď sme sa poznali.

Nekonečné tri týždne! Viem, že v krátkom čase opäť príde, a to už na transport. Nemôžem toľko čakať. Som hotový s plánom: Idem za ňou do Frankfurtu.

V utorok ráno vynorujem sa zo zástupu na stanici. Zahliadol som ju. Čaká na mňa ako ranná víla, ako prelud, za ktorým som priputoval z diaľky, lebo ma vábil, lebo ma lákalo svetlo. Prišiel som sa vykúpať v jeho nádhere.

Pýtam sa:

— Si rada, že som prišiel?

Prečo vlastne kladiem takú otázku? Som predsa presvedčený, že odpoveď musí byť iba kladná.

A predsa!

— Nie som rada.

Nechápem. Ale melancholický výzor tváre, i čosi nevypovedateľného, akási hať medzi nami — to som nečakal. Tak túžim privinúť si ju oddane, zadívať sa do jej očú a cez tieto okná vidieť až na dno duše.

V lesíku za mestom neviem po ťažkom dni najsť iné východisko, ako ľahnúť si tvárou k zemi a mučiť sa predstavou, že sa čosi láme medzi nami. Nič mi nie je jasné, preto tie dohady, ktoré síce vyslovujem, ale sám im neverím.

— Nič z toho nie je pravda!

Slová, ktorými ma Nusja v trpkých chvíľach prerušuje. Vidím ju zase tak, ako si ju vždy predstavujem: je stále moja, úplne a bez výhrad. Nuž nič neprekáža, aby som sa nepritúlil k nej, aby som bol i telesne blízko.

A potom miesto, ktoré sme si dnes večer len tak bez rozmýšľania vybrali, stáva sa bojiskom. Tu sa mieša medzi nás ktosi tretí, kto nám závidí, že si šťastie budujeme na božích základoch. Pekelník v podobe vlastného tela rád by nás videl v blate, pokorených a zahanbených.

Odtiaľ zhora kráča sa k mestu za večernej tmy ťažko po kamenitej ceste.

A predsa je to krok víťazov. Krútime hlavou, neprehovoríme takmer súvislého slova, len sa divíme, kde sme si nabrúsili meče, že sme vedeli nežičlivcovi odťať hlavu a premôcť ho? Srdce je naplnené radosťou. Náš diamant prešiel ťažkou skúškou a jagá sa ešte väčšou nádherou.

— Teraz už chápeš, prečo som povedala, že nie som rada, keď si za mnou prišiel? Bála som sa tvojej blízkosti.

Moja Nusja vie, že zajtra prídem do Ambergu zmorený cestovaním, a predsa ma prosí, aby som ešte ten istý deň zašiel na vŕšok k našej zázračnej Matke a poďakoval sa jej i v jej mene za vlahu nebies, ktorej sa dostáva nášmu kvetu.

Kráčam do výšky krokom rezkým, padám na kolená a neviem najsť slov, ktoré by dostatočne zvýraznili našu vďačnosť.

Toľko by ti, chlapče, mohlo stačiť na ukázku, prečo som našu lásku prirovnával k vzácnemu diamantu, ach, čo ja viem, k čomu ešte. Už by som si dnes nevedel ani spomenúť. Že sa človekovi pri takej lágrovej kašičke, ktorou nás kŕmili, chcelo ešte toľkého blúznenia a bľabotania!

Ale čítajme ďalej. O čomže je na tejto strane reč?:

Sedím tu zúbožený. Cítim, že nemám práva bez výčitok uprieť pohľad do diaľky, kde čnie chrámová veža ako odznak zapichnutý tam na vrchole na pamiatku veľkých dejov, ktoré sa na tých miestach odohrali v našich srdciach. Dvíham zrak iba placho, zahanbene, lebo som si vedomý viny. Pripadám si ako vyhnanec z raja, prenasledovaný ohnivými mečami anjelov, lebo som zradil. Som dezertér. Opustil som cesty, po ktorých som sa mal uberať; zabočil som na chodníky pekelného zvodcu...

Nemal som ti, Marian, čítať túto pasáž. Mal som ju preskočiť, začať čosi iného. I tak nevieš, o čom je vlastne reč. Dnes sa v tom už ani ja nevyznám, nerozumiem, čo som vtedy popísal. Pred chvíľou som ti čítal partiu, kde som posielal za ňou, za Nusjou, slinu opovrženia, zvolával som na ňu sírkový oheň pomsty, a tu zase sebe by som najradšej napľul do očú ako podliakovi.

Kde je pravda?

Hádam sa mi podarí najsť úsek, ktorý ti kadečo napovie.

Napríklad tuná:

— Chcela by som aspoň posledné dni v Európe prežiť po ľudsky, nie ako žobrák v lágri . . .

Hej, tu by sme mohli pokračovať, Marian.

Sú to jej slová, keď som sa pýtal, prečo sa nezahlásila do lágru, ale išla bývať do hotela.

Bolo to vtedy, keď prišla naposledy do Ambergu v tú sobotu a v pondelok ráno odchádzala transportom do Austrálie.

Počúvaj záznam o tých veľkých dňoch:

Sobotu sme prežili krásne, v pohode a vyexaltovaní sŕdc. Večer pred bránou hotelu, kam som ju odprevadil, pýtam sa:

— Čo so zajtrajšom? Nedeľu, posledný náš deň, musíme prežiť krásne.

— Dám iniciatívu úplne do tvojich rúk, hovorí. Ja by som si vedela poradiť . . .

— Poraď, spravme si vzájomne plán.

— Nie, nechávam všetko na teba.

Zahľadím sa utrápený do noci. Ešte neviem, akú náplň dostane nedeľa. Tak ráb by som bol, aby bola navždy červeným písmom zapísaná do našich sŕdc.

Mne pripadá úloha dať jej náplň. Najradšej by som rezignoval, neviem si rady.

A predsa všetko prebehá tak krásne. Dopoludnia na sv. omši, popoludní vychádzka, pri ktorej nemohla vystať návšteva našej dobrotivej Panny na ambergskom vŕšku. Večer v reštaurácii Zlatá labuť.

Tak rád by som bol, aby sa večera pretiahla, i keď cítim, že tu hlúpym vysedávaním zabíjame vzácne hodiny, ktorých nám už nie mnoho dožičené. Čakám, že mi Nusja v bezradnosti priskočí napomoc a dá návrh, čo by sme mali robiť, aby tento veľký deň dostal zmysel.

Toto je už druhá fľaša vína, čo načíname.

Nusja iste nemala na mysli takéto riešenie, keď mi včera povedala, že by mala plán, ako najkrajšie prežiť posledný deň spolu.

— Na zdravie!

— A na našu lásku, aby bola ako toto víno; ako kysnúce víno. Čím dlhšie stojí, tým je vzácnejšie. Čas, kým budeme odlúčení, bude obdobím kvasenia, rastu, fermentovánia nášho vína, aby bol z neho skvelý nápoj, priamo životná miazga.

— Na našu lásku, aby bola ako zasiate zrno, ktoré nádherne vyklíči a prinesie úrodu, z ktorej bude chlieb, čo znásobí silu a chuť do života.

Do lágru ma po dvanástej nepustia, a hodiny už odbíjajú jedenástu

— Nusja, dopijeme.

Pred bránou hotelu, kam som ju vyprevadil, zmocňuje sa ma nepochopiteľná triaška.

Nepochopiteľná?

Akí sme chudáci, bezradní a úbohí. Plesali sme radosťou, že sme zvíťazili nad priestorom i časom. Prebrodili sme diaľky a prehŕňali sme sa v kučerách rokov, a predsa sme sa našli — a teraz hodiny dvíhajú va-

rovný prst ako výstrahu, že zajtra o tomto čase darmo by som vystieral náručie; bude prázdne.

Tak málo hovoríme.

– Musím už ísť, Nusja, nevpustia ma do lágru.

Koľko všeličoho iného malo by mať prvenstvo, koľko slov by sa žiadalo vysloviť, dôležitejších ako hlúpa starosť, kde prenocujem.

Ako na odpoveď privinula sa mi krčovito na prsia. Cítil som, že ruka, ktorá jej hladila tvár, bola mokrá.

Nežiadaj, Marian, aby som ti ďalej čítal.

Spomeň si, čo som povedal, keď odchádzala na druhý deň. Povedal som, že odídem do samoty a vyplačem sa.

Počul si, ako som zúfalo upieral oči do diaľok, čítal som ti, ako som ju preklínal, že ma okradla o najvzácnejšie, čo som v tom úbohom životnom položení vedel najsť: o vieru vo vlastnú silu, za ktorú som ako za odmenu dostal, aspoň tak som veril, veľký boží dar čistej lásky.

Z toho, čo si počul, nikde si nemohol vycítiť, že by som bol spínal k Bohu ruky s prosbou, aby mi ju vrátil.

Sedel som tam na zrúcaninách ako vyhnanec z raja. To tam do diaľky odchádzala nie Judita, čo odťala neprajníkovi hlavu. To odchádzala Eva, ktorá odtrhla v tú noc zakázané jablko a dala mi zahryznúť.

Keby bolo len na mne záležalo, nemuselo sa stať, že v to pondelkové ráno moju posteľ v lágri našli prázdnu.

Nebolo by pekné, keby som iba ju kamenoval. Cítim i svoju vinu, a predsa sa mi zdá, že by nebolo na mieste hovoriť o odpúšťaní. To by nebol drót, ktorý by vedel pospájať črepiny vzácnej vázy, z ktorej som chcel piť plnosť života.

Nádherné prostredie som si vybral. Sedel som tam na zrúcaninách, na dvojitých, i tých skutočných, i tých neviditeľných a v ústach som mal horkosť. To nebola chuť rajského jablka. To mi pod zubami trušťal zákusok, pečený samým diablom, ktorý si vpísal na rováš nové víťazstvo.

Nuž tak sa stalo, syn môj, že si sa síce zrodil, ale nie pre túto zem. Dobre ti je tam, kde si. Vankúšom sú ti oblaky, pokrmom rohlík mesiaca a tykáš slnku ako bratovi.

MEMORANDUM OSTRIHOMSKÉHO ARCIBISKUPA KARDINÁLA PETRA PÁZMÁNYHO RÍMSKEJ POSVÄTNEJ KONGREGÁCII ŠIRENIA VIERY O KATOLÍCKEJ REŠTAURÁCII UHORSKA, ROKU 1622.

MEMORIALE ARCHIEPISCOPI STRIGONIENSIS PETRI CARDINALIS PÁZMÁNY AD SACRAM CONGREGATIONEM DE PROPAGANDA FIDE, DE MODO IUVANDI RELIGIONEM CATHOLICAM IN HUNGARIA, ANNO 1622.

Veľké dielo katolíckej reštaurácie — čiže obnovy — v niekdajšom Uhorsku je výslednicou mnohých súčinných síl, a medzi nimi nie malé miesto zaujíma od roku 1622 rímska Posv. Kongreäácia "de Propaganda fide". Bola totiž založená v tomto roku, aby šírila vieru nielen v zámorských pohanských zemiach, ale aj v európskych, ohrožených protestantizmom, alebo Turkami. A medzi takéto krajiny v tom čase patrilo aj Uhorsko. Práve táto reštauračná činnosť "Propagandy" v oblasti niekdajšieho Uhorska, teda aj dnešného Slovenska, je nám celkom neznáma, hoci v jej archíve je uložené množstvo materiálu, ktorý nám dôkladne môže osvetliť náboženské pomery u nás až do podrobností. Hovorím až do podrobností, lebo ako z iných zemí, tak aj z Uhorska misionári boli povinní posielať Propagande v určitých lehotách zprávy, relácie, memorandá o stave katolicizmu v ich oblasti a o výsledkoch ich práce. Mnohé národy si už zosbierali a vydali tento vzácny historický materiál, a preto sa aj my budeme snažiť postupne čo-to sprístupniť našej verejnosti. A aby sme začali hneď spočiatku, uverejňujeme tu súhrn dokumentov, vzťahujúcich sa na významné memorandum Kardinála Petra Pázmányho, ktorý je najvýznamnejšou osobnosťou katolíckej reštaurácie v Uhorsku, a týmto svojím memorandom po prvý raz zoznámil Propagandu so situáciou katolíckej Cirkvi na tomto území.

Posvätnú Kongregáciu de Propagan-

Initio saeculi XVII. religio catholica in antiquo regno Hungariae in statu lamentabili fere collapsa iacebat tum propter indisciplinam catholicorum, tum propter grassentem haeresim protestantium, tum propter semper progredientem occupationem Turcarum. Attamen cum Petro Cardinali Pázmány decisa et potens renovatio incipit, quae fulcrum desiderabile nacta est in noviter erecta Sacra Congregatione de Propaganda fide. Participatio huius Congregationis in restauratione catholica — censenda sine dubio inter primarios factores — fere incognita est inter historicarum rerum antiquae Hungariae cultores, licet archiva eiusdem Congregationis materiam pretiosam et copiosam offerunt ad cognoscendas usque ad particularia vicissitudines gloriosae redintegrationis Ecclesiae catholicae in Hungaria. Dico usque ad particularia, nam ex praescripto Congregationis omnes missiones obligabantur certis temporibus eandem certiorem facere de situatione religiosa territorii sibi concrediti et de effectibus laboris apostolici. Plures nationes iam exploraverunt et in lucem ediderunt pro sua quisque regione, documenta historica ex archivo dictae Congregationis, et nos etiam in proposito habemus pro posse nostro aliqua colligere et publicare.

Incipimus statim ab initio publicando Memoriale Cardinalis Pázmány de modo iuvandi religionem in Hungaria, quo Sacra Congregatio noviter erecta primo cognovit statum religiosum Hungariae.

da fide zriadil pápež Gregor XV. bullou, datovanou 22. júna 1622, ale už od počiatku tohože roku začala Kongregácia svoju činnosť na prípravných schôdzach a zasedaniach. Na prvom zasadnutí Kardinálov členov Propagandy dňa 6. januára 1622 ako prvý bod pojednávania usniesli sa Kardináli, aby Kongregácia rozposlala obežníky všetkým Nunciom s prosbou o informácie o stave katolíckej Cirkvi v ich jednotlivých oblastiach. To by bola báza, na ktorej by mohla začať Kongregácia svoju činnosť. Tento obežník dostal aj apoštolský Nuncius u cisára vo Viedni, a on pre oblasť Uhorska požiadal prímasa Kard. Pázmányho, aby podal svoje informácie.

V celej tejto záležitosti máme tieto dokumenty:

Constat, Sacram Congregationem de Propaganda fide fundatam fuisse per bullam Gregorii papae XV, datam 22. iunii 1622. Attamen iam ab initio huius anni incepit activitas Cardinalium futurae Congregationi adscriptorum per ordinarias sessiones. In prima sessione die 6. ianuarii 1622, prima decisio Patrum fuit, exquirendas esse a Nuntiis Apostolicis singularum nationum informationes de statu catholicae religionis in respectivis territoriis et remedia ad eam promovendam. Sic etiam Nuntius Apostolicus apud Imperatorem, Vindobonensis, expetitus, pro Regno Hungariae ut personam maxime competentem substituit sibi iam dictum Cardinalem Pázmány, qui voto huic alacriter respondit, mittendo Roman memoriale, quod cum documentis connexis sequitur:

Roma, 6. januarii 1962.

Decretum S. Congregationis de Propaganda fide ad informationes de statu religioins catholicae a singulis Nuntiis Apostolicis petendas.

Archivum de Propag. fide (APF)—Acta S. Congreg. de Prop. fide, vol. 3, fol. 1
A. Welykyj: Acta S. Congr. de Prop. fide, Ecclesiam Ukrainae et Biela-rusjae spectantia, Roma 1954, vol. I. Nr. 1. p. 6.

Nr. 1. Quod scribatur Nunciis Apostolicae, ut referant statum religionis in Provinciis et Regnis eis demandatis; et captis informationibus ab huius rei peritis, S. Congregationi significarent media quibus posset in illis Provinciis et Regnis fidem propagare.

Sopron, 20. junii 1622.

Memoriale Archiepiscopi Strigoniensis Petri Card. Pázmány[1] *ad S. Congregationem de Propaganda fide de statu religionis catholicae in Hungaria.*

Bibl. Vaticans — Vat. Lat. 6696, fol. 75v—77v.
Archivum Romanum S. J. (ARSJ) — Austria vol. 20, fol. 175rv—176r.
Bibl. Univ. Budapest — Collectio Prayana, vol. 32, p. 167—170.
Hanuy Franciscus — Petri Cardinalis Pázmány epistolae collectae, Budapest 1910, vol. I. Nr. 181, p. 291—295.

Praenotanda: Ut ex supracitatis patent, memoriale publicavit Fr. Hanuy inter epistolas Card. Pázmány, proponendo textum non ex originali expedito, sed ex minuta scripta manu ipsius Cardinalis, et asservata in Bibl. Univ. Budapestinensis. Hanuy alia manuscripta non citat. Nos etiam, licet sat diligenter relativos fundos archivorum Romanorum indagavimus, originale non invenimus, et proba-

---

1) Petrus Pázmány: Natus 4. 10. 1570 Magno Varadini (Nagy Várad, Oradea Mare) ex parentibus calvinistis. 1584 fit catholicus. 1587 intrat Soc. Jesu Claudiopoli (Kolozsvár) in Transylvania, theologicis studiis Romae operam dedit. 1598 prof. philosophiae Graecii (Graz); 1601 deputatus ad missiones inter haereticos in Hungaria; 1607 Confessarius et adiutor archiep. Strigoniensis Card. Fr. Forgách; 21. 11. 1616 nominatus archiepiscopus Strigoniensis; 1629 Cardinalis, mortuus 19. 3. 1637.

biliter nec inveniri potest ex rationibus, quas infra in documento Nr. 5 significabimus. Attamen duo apographa coeva inventa sunt a nobis — ut supra indicatum est, facta ab originali expedito independenter una ab alia. Quorum unum invenitur in Codice Vaticano Latino 6696, et aliud in Archivo Romano Societatis Jesu, confectum per P. Joannem Argentum Viennae ad usum Praepositi Generalis S. J. — Cum utraque haec copia invicem bene concordat, putamus iure nos possidere sat perfecte textum originalis expediti, qui paululum differt a textu minutae. Proinde pro nostra editione ponimus ut textum principem illum asservatum in Codice Vaticano Lat. 6696.

Pro notis criticis his utimur siglis:
Ms. 1. — Vat. Lat. 6696.
Ms. 2. — Archiv. Rom. S. J.
Ms. 3. — Bibl. Univ. Budapest (publicatum a Fr. Hanuy).

MODUS IUVANDI RELIGIONEM IN UNGARIA.

Deo inspirante susceptum Summi Pontificis consilium de erginda Congregatione propagandae religionis, ut in Ecclesiam quoque Ungaricam uberes diffundat fructus, Divinum Numen supplex rogo. Ea vero media ac remedia [a], quibus res catholica sublevari apud nos possit breviter suggeram, si pris praesentem statum religionis in Ungaria succincte commemoravero.

Ungaria igitur universa tres in partes divulsa est, ac distracta. Longe maximam et opulentissima eius portionem Turca possidet. Altera pars Imperatori tamquam Regi Ungariae paret. Tertia Calvinum Principem Transylvanum habet. [2]

Ea Ungariae pars, quae turcico iugo premitur, multos habet catholicos, longe plures Calvinistas, nonnullos Arianos [3] circa Quinque Ecclesias. Caeterum magna est in hoc tractu sacerdotum catholicorum penuria, cum et assiduis periculis circumsepiantur, et exiles admodum vitae sustentandae modos habeant. Itaque in tota illa parte Ungariae rem catholicam adiutum eunt duo tresve Patres Societatis Jesu, mutato habitu, circa Quinque Ecclesias, pauci monachi Ordinis Sancti Francisci in monasterio Gyöngyös [b] degentes, at praeterea sacerdotes circiter viginti, diversis in locis, sparsi. Sunt et catechistae [c] saeculares, qui Postillas praelegendo, copulando, sepeliendo, desolatos catholicos iuvant.

Transylvanica ditio multos habet Arianos, Calvinistas, et Lutheranos sicut et Valachos [4] graeco ritu utentes [d]. Catholici vero etsi non desint, tamen furor calvinisticus in toto illo ultratibiscano vastissimo tractu, nullos sacerdotes catholicos tolerat. Magnates aliqui, duo nempe tresve, precario sacerdotem penes se habere permittuntur, qui miseram plebem catholicam sublevat, sensim tamen (proh dolor) reliquiae catholicorum illic abolentur, ob solum defectum pastorum. In ipsa vero Transylvania apud privatos dominos, sacerdotes catholici manere permittuntur, nulla

---

2) Gabriel Bethlen (1613—1629).
3) Praesertim in Transylvania sat numerosi, vocabantur: Unitariani.
4) Valachi nunc Rumeni vocantur. Tunc temporis erant schismatici, paulatim vero perducti ad unionem, quae conclusa est anno 1698.

tamen templa, nullos redditus habent. Tres quatuorve ex Patribus Societatis Jesu mutato habitu illic sparsim degunt, sacerdotes alii forte sex. Est tamen in Transylvania angulus quidam, praeruptismontibus circumseptus, vulgo Csik [5] vocatus, in quo religio catholica minus detrimenti accepit. Illic monasterium Franciscanorum habetur, antea satis frequens, nunc duobus tribusve dumtaxat monachis inhabitatum. Sacerdotes catholici decem circiter ibi degunt, plerique tamen et monachi et sacerdotes rudes, ac disciplinae ecclesiasticae inobsequentes.

In ditione Imperatoris vix decima pars populi est catholica, reliqui Lutherani sunt et Calvinistae. Praeter Archiepiscopum Strigoniensem (cuius residentia Strigonium a Turcis teneur), sunt in ditione Imperatoris episcopi tres, qui residentias habent, nempe Jaurinensis [c], [6] Vezprimiensis [7], Nitriensis [8]. Reliqui vel solum titulares sunt, tota illorum dioecesi a Turcis occupata, ut sunt Archiepiscopus Colocensis, [9] episcopi Bosnensis,[10] Chanadiensis,[11] Syrmiensis,[12] Tinniniensis,[13] Quinque Ecclesiensis, [14] vel a Calvinistis et aliis spoliati bonis, residere non possunt, quales sunt episcopi Transylvaniensis, [15] Varadiensis, [16] Agriensis, [17] Vaciensis. [18]

In tota porro Ungaria nulla est Academia, nullum studium publicum in quo vel humaniores litterae pro dignitate doceantur, praeter exiguum Collegium Societatis Jesu, quod nuper Tyrnaviam reductum est, et ab Archiepiscopo Strigoniensi sustentatur. Siquidem legibus Regni, non ita pridem latis, vetitum est Jesuitis bona ulla in Ungaria habere. Seminarium quoque in Ungaria nullum est, praeterquam Tyrnaviae, ubi pro clericis duodecim qui choro assistant fundatio facta est, partim ex decimis Archiepiscopi et Capituli Strigonienss, partim ex quodam annexo beneficio, sed et hoc seminarium superiorum annorum tempestate fuit dissipatum.

Ex hoc studii publici et esminariorum defectu, incredibilis est penuria sacerdotum, et ii quoque ipsi qui habentur, plerumque ignorantes

---

5) Comitatus Csik, ad extremum confinium orientale Transylvaniae, hodie invenitur in Romania (Ciuc). Inhabitatur a Siculis (Székelyek) qui constanter semper fidei catholicae adhaerebant, et hodiedum Hungari sunt.

6) Jaurinum (Györ), Valentinus Lépes, archiep. Colocens, administrator Jaurinensis (1619—1623).

7) Vezprimium (Veszprém), Franciscus Ergelich (1608—29).

8) Nitria (Nitra) Joannes Telegdy (1619—23).

9) Colocia (Kalosza) Valentinus Lépes (1621—23)

10) Bosna (Vrhbosna, Sarajevo) Thomas Senyei (1621—23).

11) Chanadium (Csanád, Szeged) Mathias Herovics (1608—22)

12) Syrmiensis (Sriem, Djakovo) Ladislaus Majthénvi (1616—25).

13) Tinnium (Knin) Paulus David (1610—25).

14) Quinque Ecclesiae (Pécs) Thomas Dalásfy (1621—25).

15) Transylvania (Alba Julia, Gyula Fehérvár) Stephanus Szentandrássy (1618—30).

16) Varadinum (Nagy Várad, Oradea Mare) Joannes Pyber (1619—30).

17) Agria (Eger) Joannes Erdödy (1616—25).

18) Vacia (Vácz) Nicolaus Dallos (1622—23). Deest mentio episcopatus Zagrabiensis (Zagreb): Petrus Demitrovich (1613—28).

sunt, ac discoli, imo palam concubinarii. Hos tamen amovere non possunt Ordinarii, quum aliis careant qui substituantur. Praeterea merito verentur Ordinarii, ne vel ipsi qui amoventur in haeresim labantur, vel populus parocho destitutus, haereticum ministrum advocet. Minus igitur malum iudicant Praelati tolerare sacerdotes minus idoneos quam infantes ac moribundos sacramentis destitui, et populum utcunque per tales in religione catholica conservari, quam pastore destitutum, in haereses prolabi.

Caeterum per hosce motuum praeteritorum intestinorum conflictus, tanta ac tam late patens concessa est et regiis diplomatibus et sancitis legibus omnium libertas religionum, ut quilibet impune quamvis sectam sequi ac propagare possit, nec vel ipsos apostatas monachos, moniales, ac sacerdotes, imo ne quidem proprios rusticos sub dominio ecclesiasticorum existentes, fas sit ullo modo compellere vel ad errores deponendos, vel ad veram religionem retinendam: usque adeo, ut in propriis dominiis suis Praelati cogantur tolerare ministros infernales.

Ecclesiastica quoque jurisdictio adeo est circumscripta et mutilata, [g] ut nec visitare parochias ab acatholicis occupatas, nec ullas causas praeter matrimoniales ad ecclesiasticum forum admittere liceat. Si quae enim aliae causae ad ecclesiasticum tribunal deferantur, per mandata judicum saecularium ad tribunal saeculare pertrahuntur, idque ut fiat, peculiari lege sanxerunt. [19]

Fuere antea in Ungaria amplissimae praepositurae, abbatiae, capitula, conventus, ac religiosarum familiarum coenobia, nunc vero Dominicanis, Augustinianis, Carthusianis, Benedictinis, [h] Praemonstratensibus, Cisterciensibus penitus axclusis, Franciscani haud sane multi in aliquot monasteriis degunt, Sancti item Pauli primi eremitae religiosi pauculi, Jesuitae circiter triginta sparsim in Ungaria reperiuntur. Bona vero ecclesiastica quam plurima partim fisco oppignorata, partim a saecularibus diversis artificiis occupata sunt et possidentur. Is tam [i] luctuosus in Ungaria catholicae religionis status, ut aliqua ex parte sublevari possit, ista vel maxime opportuna ac necessaria videntur:

Primo. Cum vix ulla natio sit, quae latinis literis adeo libenter suos institui velit liberos atque Hungarica, subsidio opus est, quo tenuiorum nobilium et aliorum liberi in studiis alerentur. Nostra memoria vix quispiam nobilis catholicus in Transylvania erat. Gregorius decimus tertius, aeterna memoria dignus Pontifex, et Rex Stephanus Barthoreus, tria aureorum millia quotannis Claudiopoli [20] deponebat, [j] ex quibus in Collegio Patrum Societatis Jesu sexaginta et eo amplius nobilissimi juvenes honeste alebantur. Hinc catholicorum examina annuatim prodibant, usque adeo, ut nisi diaboli invidentis felices cursus rerum per varia

19) Dieta anno 1618, articulus LXX.
20) Claudiopolis (Kolozsvár, Cluj).

bellorum discrimina interturbasset, tota propemodum Transylvanica nobilitas hodie catholica foret. Hoc igitur exemplum Suae Sanctitati nunc quoque imitandum. Quod si pro nobili juventute duo millia aureorum annua et pro clericis totidem Tyrnaviam Patribus Sosietatis Jesu Sua Sanctitas subministrari jusserit, intra breve tempus admiranda mutatio in Ungaria sequetur.

Secundo. Cum Ungaria latissime pateat, nec unum collegium sufficiat, consultum videtur, si decem millia aureorum ad censum perpetuum Viennae deponantur, ex quorum annuo censu loco opportuno aliud collegium Patribus Societatis Jesu in Ungaria erigatur.

Tertio. Ut missiones potissimum inter Turcas continuari possint. Item ut ministri ab haeresi revertentes honestam sustentationem habeant, moderati sumptus annui deputandi essent. Multi enim haeretici ministri ad gremium Sanctae Ecclesiae redirent, si modum baberent honeste vitam sustentandi, absque tam noxio ministerio.

Quarto. Sua Sanctitas serio injungere dignetur Generali Ordinis S. Francisci de observantia, ut superatis omnibus difficultatibus, religiosos aliquos, exemplares ac doctos, ungaricae linguae peritos mittat in eam Transylvaniae partem, quam antea Csik vocatam diximus.

Quinto. Juvabit etiam, si Sanctitas Sua numerum alumnorum Ungarorum in Urbe augeri curaverit,[21] aut ad minimum id effecerit, ut duodecim illi, qui ex fundatione ali deberent, pleno semper numero habeantur. Et quoniam plerumque tenuioris conditionis, sed ingeniosi juvenes eo contendunt, nec viaticum pro reditu deponere valeant, prospiciat Sanctitas Sua, ut tenuioribus viatica pro reditu subministrentur.

Sexto. Curabitur etiam, ut Praelati Ungariae, qui redditus habeant, (plerique enim sunt admodum egentes) ad erigendum clericorum seminarium serio inducantur. Licet enim tot bellis ac exiliis exhausti sint ecclesiastici, plurium tamen symbolis in unum collectis, aliquid effici poterit.

Haec fere sunt, quibus religio catholica, iam pene collapsa, rursum erigi in Ungaria ac reflorescere posse videtur. Caetera enim, quae renenseri possent, ex hisce fontibus ultro profluerent. Quod Deus Optimus faxit pro immensa sua clementia.

Sopronii 20. junii 1622.

Petrus, Archiepiscopus Strigoniensis m. p.[k]

Notae criticae ad textum.

a—sic mss 1, 3; ms. 2: deest: ac remedia. b—ms. 3: Gyongyösini. c—mes. 3: cathechistae. d—ms. 3: viventes. e—ms. 3: Jauriensis. f—ms. 2 omittit: Tinniniensis, Quinque Ecclesiensis. g—ms. 2 ligit: jurisdictio adeo avisa est et circumscripta; ms. 3 legit: jurisdictio adeo accisa est et circumscripta h—ms. 2 omittit Benedictinis. i—ms. 2: hic tamen; ms. 3: hic tam.

---

21) Romae, in Collegio Germanico-Hungarico.

j—ms. 3: deponebant.

k—ms. 2. nullam habet subscriptionen. ms. 3 (minuta) habet sequentem subscriptionem: Petrus Archiepiscopus Strigoniensis m. p.
ex consensu Venerabilium Fratrum
Archiepiscopi Colocensis
Episcopi Varadiensis
Episcopi Vesprimiensis
Episcopi Vaciensis
Episcopi Nitriensis

Rss. Episcopus Zagrabiensis peculiari scripto exhibet modos promovendae religionis inter nationem Sclavonicam, longe lateque diffusam et opis maxime indigam.

Sopron, 4. julii 1622.

Epistola Card. Pázmány memoriale concomitans ad papam Gregorium XV.

APF — Scritt. Riferite Congregazini Generali, vol. 262 fol. 22r. (originae) Fr. Hanuy: Petri Cardinalis Pázmány epistolae collectae, Budapest 1910 vol. I. Nr. 183, p. 297—98.

Beatissime Pater ac Domine gratiosissime, post humillima pedum Sanctitatis Vestrae oscula, devotarumque orationum pro diuturna Sanctitatis Vestrae incolumitate, submissam oblationem.

Congregationem religioni catholicae propagandae a Sanctitate Vestra Divino prorsus consilio erectam esse, ab Illustrissimo Domino Nuntio Apostolico in Aula Maiestatis Imperatoriae residente, maxima animi laetitia accepi. Cum igitur Regnum Ungariae olim pietate ac in Sanctam Sedem observantia clarissimum, nunc vero Turcarum et haeresum tyrannide depressum, paterna Sanctitatis Vestrae ac Sacrae Congregationis sollicitudine, prae reliquis christianis provinciis indigeat, quibus avita fides ac pietas apud nos reflorescere posse videtur. Instantissime per viscera misericordiae Dei Sanctitatem Vestram obtestantes, ut vineam hanc Domini Sabaoth, quam singularis aper depastus est, sublevare non intermittat.

Servet Deus Sanctitatem Vestram Catholicae Ecclesiae felicissime.
Sopronii 4. julii 1622.

Sanctitatis Vestrae humillimus servus Petrus,
Archiepiscopus Strigoniensis m. p.

Viennae 10. julii 1622.

Epistola P. Joannis Argenti S. J.[22] *ad Admodum Rev. Patrem Mutium Vitelescum, Praepositum Generalem Soc. Jesu, Roman transmittendo memoriale.*

ARSJ — Austria vol. 20, fol. 174r. (originalis)
Admodum Reverende in Christo Pater Noster, Pax Christi.

Dominus Archiepiscopus Strigoniensis iuxta voluntatem Summi Pontificis seu Congregationis ad hoc institutae, modos excogitavit, quibus religio in Ungaria juvari possit, et eos in litteris suis inclusos mihi transmisit et rogavit, ut ego Ves-

---

22) Joannes Argentus S. J. natione Italus, natus a. 1560 Mutinae (Modena) ingressus in S. J. a. 1583. Post studia rector collegii Placentini (Piacenza) Anno 1603 missus est in Transylvaniam, ut viceprovincialis. Inde expulsus anno 1606, dein per breve tempus reversus an. 1607. A. 1608—1612 Provincialis Austriae; 11. 9. 1621 Nominatus Visitator Austriae, 15. 7. 1623—9. 5. 1626 Provincialis Austriae. Mortuus 26. 11. 1626 Mutinae (Modena).

trae Paternitati transmitterem et supplicarem, ut dignaretur litteras huiusmodi Summo Pontifici tradere et negotium hoc promovere.

Non potui negare hoc officium, et sic litteras Vestrae Paternitati transmitto, Ut autem Vestra Paternitas possit modos huiusmodi, si placet videre, illorum exemplum addidi, ut serviat Vestrae Paternitati, cuius Sanctae benedictioni humillime me commendo.

Viennae 10. julii 1622.

Vestrae Paternitatis humillimus in Christo servus
Joannes Argentus.

A tergo, fol. 174v.

Admodum Reverendo in Christo Patri Mutio Vitellesco, Praeposito Generali Societatis Jesu, Romae.

Notae archivisticae: Austria, 20. julii 1622, P. Joannes Argentus, Visitator Viennae. (Et sequitur breve summarium epistolae).

Roma, 20. augusti 1622.

Epistola Sacrae Congregationis de Propaganda fide responsiva Cardinali Pázmány.

APF — Litterae latinae vol. 1. fol 7 rv. (registrum).

Archiepiscopo Strigoniensi.

Non sine magna Patrum et Sacrae Congregationis de Propaganda fide maestitia recitatae sunt litterae et relatio quas de statu religionis catholicae in Ungheriae (sic!) Regno ferme collapsae, ad Sanctissimum Dominum Nostrum 4. die julii currentis anni Dominatio Vestra dedit ac transmisit. Auctaque est non mediocriter, quoniam rerum praesentium status non sinit, ut Sanctissimus vel Sacra Congregatio, quae nondum opportunis fulcita praesidiis est, quae necessaria sunt pro catholicae fidei in amplissimum istud Regnum restitutione, subministrare possint. Una tamen Patribus consolatio reliqua fuit, quod cum Sanctissimus Dominus Noster Cardinalitiorum Anulorum pretia Congregationi donaverit, brevi sperant ex eorum investitura tot redditus habere, quibus religioni catholicae aliqua ex parte consultum erit. Ut tamen maturius hac de re deliberari possit, iussum est ut per manus Cardinalium Congregationis relatio transmittatur, deinde cum opportunum fuerit Cardinalis Zolleranus,[23] cui Germaniae et vicinarum Provinciarum cura demanddata est, et statum religionis et remedia a Dominatione Vestra proposita, in Congregatione referat, Patrumque omnium audiantur sententiae. Interea tamen visum Cardinalibus est, Dominationem Vestram officii gregi suo succurrat, suisque suffraganeis significet, ut idem in suis efficiant dioecesibus, aliosque Archiepiscopos et Episcopos de eadem re commoneat, Sanctissimi ac Sacrae Congregationis sententia eo modo quo in praesentibus habetur litteris indicata. Et quoniam Imperatoris auxilium in hoc negocio magni momenti erit, ad ipsum Dominatio Vestra et coeteri ecclesiarum Praelati recurrere non differant, interpellato et Sanctissimi Domini Nostri Nuncio Caesareo, cui in mandatis datum est, ut pro restitutione religionis Catholicae in tota Germania ac Regnis eius, episcopis omnibus praesto sit, (auxiliumque apud Caesaream)[24] Maiestatem, cum ab eis fuierit requisitus, ferat. Ut autem (tanto melius omnes) officium suum praestare possint, non erit fortasse inutile (ab episcopatu Poloniae

---

23) Itelius Fridericus a Zollern, cardinalis, 2. oct. 1623 nominatus est episc. Osnabrugensis in Germania, obiit 19. 7. 1625. Relatio ergo eius curac data est. et forsitan inter eius chartas disperdita est.

24) Textus inter parentheses positus est coniectura nostra, utpote codex in ista parte est corruptus.

modos expetere) quibus cum Rege Poloniae et parochis suis tribus praeteritis annis ad multorum haereticorum conversionem usus est, cum praxis et experimentum multa inveniant, quae ratiocinatione percipi nequeunt, ac inventa ab aliis, suis accommodare negociis non sit difficile, praesertim auxilio gratiae Dei, quae Dominationi Vestrae coeterisque Regni Praelatis, ut spero non deerit, cum apostolicum opus, videlicet gloriam Dei ad (sic! loco: et) salutem animarum sint promoturi.

Valeat interim Dominatio Vestra et preces ac sacrificia pro Sacrae Congregationis progressu Altissimo offerat.

Romae, die 20. augusti 1622.

Roma, 17. octobris 1622.

Sacra Congregatio de Propaganda fide discutit de situatione religionis Catholicae in Hungaria et aliqua remedia decernit.

APF. — Acta Sacrae Congregationis, vol. 3, fol. 19.

Nr. 4. Cardinalis Zolleranus litteras Nuncii Caesaris, Strigoniensis Archiepiscopi, et Episcopi Zagrabiensis, [25] statum infelicem Ungariae quoad religionem catholicam continentes retulit, et ut populis illis aliquo modo consultum esset, plures litterae ad Nuncium Imperatoris et ad Generalem Sti. Francisci de observantia decretae fuerunt, prout habetur in Registro litterarum sub die 22. octobris praesentis anni 1622.

Roma, 22. octobris 1622.

Epistola S. Congregationis de Prop. fide ad Nuntium Apostolicum Viennensem, ut consequentia memorialis Card. Pázmány.

APF — Lettere volgari vol. 2. fol. 27v. (registrum).

A Mons. Nuntio dell Imperatore.

Molto Illustre e molto Reverendo come fratello.

S' e trattato nella Congregatione de Propaganda fide che si fece alli 17 del corrente, de gl'aiuti che si potrebbero dare all Arcivescovo di Strigonia. Et a Padri e paruto: Primo, di pigliar altra risolutione, che si scriva a Vostra Signoria che pigli informatione, se il seminario Claudianopolitano (sic!) haveva altre rendite che li tre milla scudi che pagava la felice memoria di Gregorio XIII., e di quello che trovera ne dia avviso alla Congregatione, che all hora poi ripigliera questo medesimo negotio e si risolvera quello, che si dovera fare. Intanto non manchi di esortare quell Arcivescovo a fare quanto puo per il suo popolo, procurando che anche egli adempisca la dispositione del Concilio di Trento circa il seminario de'clerici. E per fine a Vostra Signoria m'offero con tutto l'anima. [26]

Di Roma li 22. ottobre 1622.

Roma, 22. octobris, 1622.

Epistola S. Congregationis de Prop. fide ad Patrem Generalem Ord. Sti. Francisci de observantia, consequenter ad memoriale Card. Pázmány.

APF. — Lettere volgari vol 2. fol. 28v.

Al Padre Generale de Zoccolanti. [27]

Molto Reverendo in Christo Padre. Ritrovandosi nella Transilvania in un

---

25) Zagrabia (Zagreb), Petrus Demitrovich (1613—28). Cfr. notam Card. Pázmány post subscriptionem memorialis supra.

26) Subsciptita probabilitor Praefectus S. Congregationi Card. Antonius Sauli.

27) Zoecolanti, Sic vocabantur Fratres Ord. minorum Sti. Francisci, a verbo "Zoecolo"=Sandalum lignecum.

certo luogo montuoso chiamato Csik certi padri della Religione di Vostra Paternita assai rudi et ignoranti et ancora poco disciplinati, conforme alla relatione che s'ha dall' Arcivescovo di Strigonia, Vostra Paternita d' ordine di Nostro Signore e della Sacra Congregatione de Propaganda fide scrivera al Provinciale di quei paesi, che li levi quanto prima e vi mandi altri religiosi piu dotti e piu disciplinati che sappino la lingua et in maggior numero: accioche possino aiutar quei catholici, che in quel angolo, per esser circondato da monti, si sono salvati dall' heresia. E dell'essecutione di quest'ordine le piacera di darne avviso a suo tempo alla S. Congregatione de Propaganda fide. E per fine Dio La prosperi.

Di Roma li 22. ottobre 1622.

NIEKOL'KO POZNÁMOK K SAMÉMU MEMORANDU KARD. PÁZMÁNYHO.

Ako zo sprievodného listu kardinálovho vysvitá, sám viedeňský nuncius ho požiadal, aby napísal túto reláciu pre Posv. Kongregáciu. Kardinál ju adresuje Svätému Otcovi, ako to vidno z jeho listu a z listu P. Jána Argenta S. J., keďže Kongregácia Propagandy bola našim osobnostiam na severe vecou novou. Predsa došla k svojmu určeniu a dosiahla svoj cieľ, ako to vidno z dokumentov, čo po nej nasledujú.

Okolnosti, za ktorých Kard. Pázmány napísal toto memorandum, sú nám známe. Cisár Ferdinand II. v tom čase, a síce presne od 25. mája do 6. augusta 1622 zvolal snem (dietu) do Šoprona, na ktorej sa zúčastnili aj biskupi podľa svojho práva. Na sneme sa rokovalo o vnútorných pomeroch v Uhorsku, hlavne o vzťahoch medzi katolíkmi a protestantmi, ako sa vyvinuli počas práve skončeného povstania Gabriela Bethlena. Povstanie vypuklo roku 1619, a skončilo sa mierom v Mikulove na Morave 7. januára 1622. Pázmányho memorandum je odbleskom týchto posledných rokov, a zákony, ktoré spomína, hlavne o úštrbe cirkevnej jurisdikcie a o slobode protestantov, vzťahujú sa na snem bratislavský roku 1618 za Mateja II., na mier mikulovský roku 1622, a na práve sa odbývajúci snem šopronský roku 1622.

Počas všeobecného kráľovského snemu prítomní biskupi utvorili zvláštny snem cirkevný, alebo lepšie rečeno súkromné porady od konca mája do 20. júna pod predsedníctvom Kard. Pázmányho a za prítomnosti 6 biskupov, ktorí sa spomínajú v podpise nášho memoranda. Ten podpis nám naznačuje, že memorandum tak ako je, je dielom samého Pázmányho, so súhlasom ostatných biskupov, a preto bolo na spoločných poradách prejednávané. Vyhotovený originál poslal do Ríma skrze jezuitov.

Pre porozumenie situácie, treba poznať trochu všeobecné dejiny Uhorska počiatkom XVII. storočia, keď Uhorsko je rozdelené na tri čiastky: na časť obsadenú Turkami, ktorá na severe siahala až k Dunaju, potom cez Vacov a Jáger šla k Debrecínu. Na východe Gabriel Bethlen, kalvínsky vojvoda sedmohradský držal okrem vlastného Sedmohradska ešte 7 žúp uhorských až po Košice. Cisárovi ostala ostatná časť dnešného Slovenska a úzky pruh na západe s mestami Ráb, Šopron, Kaniža a Zágreb. Memorandum nám názorne opisuje situáciu, a ako hlavnú príčinu úpadku uvádza nedostatok a dekadenciu duchovenstva. Veľmi konkrétne predkladá Kongregácii ťažké rozhodovanie biskupov, ktorí sú nútení ponechať na farách aj nehodných kňazov pre nedostatok lepších, lebo ich odstránením by zbavili ľud každej náboženskej ochrany, čo by znamenalo, že by aj to, čo ešte ostalo katolícke, upadlo do protestantizmu.

A preto aj jeho návrhy na nápravu sa točia okolo zlepšenia výchovy duchovenstva, a vôbec výchovy mládeže, aby takto mohol začať obnovu s mladými silami. Na viacerých miestach žiada z Ríma finančnú pomoc, čo sa rozumie za vtedajších vojnových okolností. A naozaj výchova mládeže a zvlášť duchoven-

stva bola hlavnou starosťou Pázmányho. Okrem všemožnej podpory rímskeho kolégia Germanico-Hungaricum, o ktorom hovorí v 5. bode, odkiaľ vyšli jeho budúci nástupcovia (arcib. Lippay, Szelepchény etc.), sám založil seminár v Trnave roku 1624 a slávne "Pazmaneum" vo Viedni, trvajúce až do najnovších časov. Pre výchovu ostatnej mládeže založil r. 1626 jezuitské kolégium v Bratislave, šľachtický konvikt v Trnave, a tamže roku 1635 slávnu univerzitu.

Po vydaní memoranda roku 1910 Fr. Hanuym vyvinula sa zo strany protestatov silná debata, [28] lebo v ňom videli presne vypracovaný bojovný program katolíckej reštaurácie ako ho potom Pázmány aj uskutočňoval. Jeho štýl je jasný a presný a prezradzuje silnú energiu ducha a činnosti. Iba na dvoch miestach nachádzame silnejšie výrazy, ktoré sú tiež odbleskom vtedajšej mentality. [29]

Odpoveľou na toto memorandum začala sa činnosť Propagandy na pomoc katolicizmu v Uhorsku, ktorá trvala skoro dve storočia, a ktorá bola tiež jedným z činiteľov, že dnes je územie niekdajšieho Uhorska, a tedaj aj Slovenska katolíckym.

Pontificium Institutum Orientale, *Michal Lacko, S.J.*
Roma

---

28) E. Thúry: Pázmány Péter levelei", Protestáns Szemle 23 (1911) 502—511; 24 (1912) 35—41. K. Revész: "Pázmány Péter vallasúgyi emlékirat, "Protestáns Szemle 24 (1912) 292—295.

29) "Ministri infernales", "singularis aper" t. j. Gabriel Bethlen.

MODLITBA

Nebeská Panna, ty ma zhrievaš zrakom čistým,
čo pohládzaš ním deti nevinné,
čo je sťa slnka lúč, sťa odlesk horských bystrín,
sťa prosba a sťa slzy devine.

Mám srdce krehké, vidíš moju dušu plachú
a do večera ide dlhý deň,
možno sa zvíri okolo mňa mračno prachu,
odožeň ho, ó, Panna, odožeň.

Ber ma pod plášť svoj, skry ma na náručí,
nech som sťa kvietok v tvojej záhrade,
nech som sťa pieseň, ktorou duša zvučí,
keď okúpe as v tvojom pohľade.

Zuzka Oravská

MIKULÁŠ SCHNEIDER TRNAVSKÝ TVORCA SLOVENSKEJ UMELEJ PIESNE

(K JEHO 75. NARODENINÁM)

Anton Mazán

Toho roku dožíva sa náš M. Schneider Trnavský 75. roku svojho požehnaného a tvorivého života v staroslávnej Trnave, kedysi sídla jezuitskej univerzity, Slovenského učeného tovarišstva a Spolku sv. Vojtecha. Týmto malým Rímom prešli kedysi mužovia veľkých mien, ako J. N. Hummel, Jozef Haydn, i kráľ piesní Frant. Schubert, ba azda aj Beethoven na cestách do obľúbenej Dolnej Krupej. Život tu zvečnil pamiatku popredných trnavských hudobníkov, ako Alexander a Ladislav Beznák, Fr. O. Matzenauer, Kubička a slávny maďarský skladateľ Zoltán Kodály, priateľ a spolužiak nášho M. Schneidra Trnavského. V tomto duchovnom prostredí vyrástol tvorca umelej slovenskej piesne, slovenský Schubert, ako ho právom nazvali.

Schneider Trnavský je vyvrcholením a zaokrúhlením periódy generácie hudobníkov a skladateľov, ktorí pracovali v druhej polovici 19. storočia, v dobe pomemorandovej. Bola to skupina folkloristov, ktorí v malých mestách slovenských žili, tvorili a usilovali sa dvíhať národné povedomie všetkých vrstiev slovenského národa. Na rozdiel od starších zberateľov ľudových piesní náležite si uvedomovali význam i muzikálnej stránky ľudovej piesne pre hudobnú kultúru slovenskú. Ich práca bola determinovaná požiadavkami vtedajšieho národneho života. Slovenská pieseň sa v osnove ich práce stala centrálnym činiteľom nielen ich hudobných úmyslov a záujmov, ale i národne-buditeľského poslania. Ich skladateľské zámery, úmerne výške ich hudobného talentu, erudície a skúsenosti, boli najzakladnejšou formou umeleckých snáh. Zásluhou folkloristov v drobnej práci národne-buditeľskej, popri divadelných spolkoch, nedeľných školách a cirkevných knižniciach pribudli i spevokoly. Ich význam a potrebu niekoľko razy zdôrazňoval Viliam Pauliny Toth, vtedajšia vedúca slovenská osobnosť.

Pri posudzovaní formátu folkloristov nech poslúži paralela medzi literatúrou a umeleckým životom tej doby. V literatúre nám koncom osemdesiatych rokov vyrástli v tomto prostredí jednotlivci, ktorí vedeli slovenský život popísať pravdive a presvedčivo. V hudobnom umení nám osobnosti takého formátu neyrástli. Vtedajšie Slovensko nemalo strediska, ktoré by bolo folkloristov umelecky formovalo a poučilo ich

jak o technickej vyspelosti, tak o skladatel'ských problémoch. Za takých okolností nemohlo sa očakávať zintenzívnenie a prehl'benie slovenského hudobného života. Vtedajšia generácia stála pred dilémou: buď ísť do cudziny, zapojiť sa do prúdu hudobného života a osvojiť si náročné umelecké kritériá, alebo uspokojiť sa so skromným domácim prostredím bez výhl'adu na umelecké napredovanie. Totiž v zákonitosti tohto umeleckého sektoru nepostačuje len mať umelecké schopnosti, dobrú vôl'u a prípadne uvedomovať si potreby domáceho života. Umelecká cesta, ak má byť vzostupná, potrebuje mať priaznivé prostredie pre plné rozvinutie tvorivej umeleckej individuality.

Je ozaj obdivuhodné, že vtedajší umeleckí pracovníci i napriek najnepriaznivejším pomerom vedeli plniť svojimi hudobnými prácami národne-buditel'ské poslanie. Hlavnými predstavitel'mi folkloristických tendencií boli J. Kadavý, M. Lichard, Karol Ruppeldt, St. Fajnor, M. Lihovecký, B. Bulla, J. Meličko a iní ich spolupracovníci. Všetci títo pracovali podl'a individuálnej uspôsobenosti a ich tvorba bola zacielená na vtedajšie slovenské národné potreby. I keď sa pridržiavajú tradičných ciest, hl'adaju nové cesty a metódy a usilujú sa vniknúť do ducha slovenských piesní harmonickou úpravou. Predsa však ich tvorba dala základ novej slovenskej hudbe.

Folkloristické tendencie prenikli i do americko-slovenského života, kde v ich duchu pôsobil dr. Miloslav Francisci, Vladimir Šaško, Bohuslav Laciak a Jan Országh.

Jeden z najnádenejších slovenských skladatel'ov, J. L. Bella, odišiel začiatkom osemdesiatych rokov do cudziny, aby sa mohol umelecky uplatniť. On sa z folkloristickej generácie vymaňuje vel'kými formami a novými názormi. Bol prvý zo slovenských hudobníkov, ktorí ideové slovenské bohatstvo chceli vteliť do vel'kých umeleckým foriem. Roztrhol úzko chápanú predstavu hudobnej svojskosti, nastolil jej novú koncepciu a postavil sa proti nacionálnemu hudobnému izolacionizmu. Vo svojich publicistických prácach polemicky a bojovne sa postavil proti zastaralým náhl'adom a diletantizmu. Nastolil mnoho nových myšlienok a podnetov. Bol nositel'om nových pochodní, ktoré ale jeho skorým odchodom do cudziny boli zastavené, lebo nebolo doma nikoho, kto by v jeho intenciách priamo pokračoval. Týmto zotrvačnosť folkloristických tendencií nehatene pokračovala a predl'žila sa o niekol'ko desaťročí.

Z národných koreňov a zdedenej lásky k slovenskej piesni vyrástol aj M. Schneider Trnavský. Na rozdiel od iných starších hudobných pracovníkov dostal hlbokú a dôkladnú prípravu. U neho už nerozhodovalo len tvorivé nadšenie, ale uvedomil si jasne, že v službe národa treba mať hudobné vzdelanie par excellence. Týmto chápaním preklenul rámec úzskeho folklorizmu a šťastne spojil skúsenosti z l'udových piesní s vyššími technickými princípmi.

Po základnom domácom hudobnom vzdelaní odišiel r. 1900 na budapeštianske konzervatórium ku prof. Kösslerovi. [1] Po jednoročnom štúdiu a na radu slovenských priateľov Schneider Trnavský odišiel do Viedne, kde študoval pod vedením prof. Grädenera. [2] Vo Viedni pod vplyvom Gejzu Reháka a Antona Štefánka, členov "Národa", kultúrneho spolku mladej slovenskej inteligencie, venoval sa ľudovým piesňam a pracoval na ich úpravách. Po dvojročnom pobyte viedeňskom Schneider Trnavský šiel študovať do Prahy ku prof. Steckerovi [3] na ďalšie dva roky. Pod vplyvom spolku "Detvan" našiel si východisko k svojej tvorbe. Uvedomil si, že musí vyjsť z ľudovej piesne a tvoriť umenie, ktorému národ bude rozumieť. Za dvojročného štúdia nashromaždil si celú zbierku slovenských ľudových piesní, z ktorých mu "Detvan" vydal prvý zošit r. 1905. Slovenské ľudové piesne podnietili Schneidera Trnavského k tomu, že sa dal strhnúť obdobným hudobným myslením, ktoré ovplyvnilo jeho vlastnú melodickú predstavitosť. Zľudovelá pieseň "Nesedaj slávičiek" z obdobia pražského "Detvana" je už dôkazom pokusu o ľudovú melodiku.

Tento umelecký vývin mal svoju logickú zákonitosť v jeho tvorivých dispozíciách. Sám sa priznáva, že už ako mladík zložil samostatnú pieseň "Tie bojazlivé tvoje oči", s ktorou vyhral cenu na súbehu Slovenskej Ligy v Amerike. Spomína, že to nebola ešte v slovenskom duchu komponovaná pieseň, bola to len pieseň na slovenský text.

Už od počiatku jeho skladateľskej činnosti piesne Schneidra Trnavského presviedčajú pravdivosťou a životnosťou. Sú vždy jasným obrazom nálady a v ich citovej náplni badať závan ľudových intonácií.

Nové názory pretvorili Schneidra Trnavského na neúnavného propagátora slovenských piesní. Sám ich zaraďoval do programu či už koncertov doma, alebo v cudzine. R. 1908 podnikol pozoruhodné koncertné zájazdy do Berlína a do Paríža. Najmä v Paríži bol koncert "Le Lied en tous Pays" veľkou umeleckou udalosťou. Na programe popri pies-

---

1) Hans Kössler (1853—1926), vynikajúci, ale zabudnutý hudobník. V rokoch 1874—77 študoval v Mníchove s Rheinbergerom. Po kratšom pôsobení v Drážďanoch a v Kolíne n/R r. 1882 stal sa profesorom organa a sborového spevu na budapeštianskom konzervatóriu. Po smrti Róberta Volkmanna (priateľa Schumannovho) prevzal i skladateľské oddelenie na uvedenom ústave. R. 1920 stal sa riaditeľom Majstrovskej školy kompozičnej v Budapešti. Skladal pod vplyvom Brucknerovým.

2) Herman, Teodor, Otto Grädener (1844—1929) bol synom Karola Grädenera (1812—1883), býv. profeesora teórie na viedeňskom konzervatóriu. Mladý Grädener študoval vo Viedni a r. 1874 stal sa profesorom na viedeňskom konzervatóriu. Bol i riaditeľom "Akadeemischer Gesangvereinu" a po Antonovi Brucknerovi prevzal lektorát harmónie a kontrapunktu na viedeňskej univerzite.

3) Karol Stecher (1861—1918). Bol veľkou osobnosťou v pražskom hudobnom živote. Bol profesorom organa a kompozície na pražskom konzervatóriu a lektorom univerzity Karlovej. Vydal niekoľko študijných kníh a bol s Karolom Hoffmeisterom spoluredaktorom "Hudební revue" v rokoch 1908—18. Jeho skladby vyznačovali sa dôkladne prepracovanou polyfóniou, smelou harmóniou a vyrovnaným štýlom.

ňach rôznych národov boli zaradené aj slovenské piesne umelé, alebo ľudové v úprave Schneidra Trnavského. Týmto činom dokázal, že slovenská pieseň umelecky náležite vystrojená je schopná prebiť sa sveetom. Tomuto svojmu náhľadu dal konkrétnu formu i v svojich neskorých rokoch vydaním 50 slovenských ľudových piesní vo vlastnom nemeckom preklade (1943).

V prvých rokoch svojho trnavského pobytu sústreďoval sa na dokončenie piesní zčasti pre tlač už pripravených. Tak r. 1907 vyšla zbierka *Drobné kvety*. V tejto kolekcii zhudobnil okrem iných aj text M. R. Štefánika, svojho priateľa ešte z pražských rokov, "Našiel som si v šírom poli" a jedna z najprvších piesní M. Sch. Trnavského "Ďaleko-široko". Je to pieseň vrúcnej melodiky s lyrickým spevom. Badať na nej ešte vplyv cigánskej reprodukcie slovenských ľudových piesní, čomu sa v neskorších zbierkach vyhýba.

O dva roky neskoršie, r. 1909 vydal ďalšiu zbierku piesní *Slzy a úsmevy,* ktorá spôsobom zhudobnenia je odlišná od *Drobných kvetov.* Tu Sch. Trnavskému už nešlo o vytvorenie hudobnej reči, podobnej v ľudových piesňach. *Slzy a úsmevy* predvádzajú konkrétne obrazy zo slovenského života tak, ako ich básnik zvečnil. Reč. Sch. Trnavského je tu zložitejšia a dopracúva sa svojského výrazu. Každá pieseň má svoj osobitý ráz. "Prsteň" (Jesenský) hovorí o beznádejnej láske, "Tak tíško dvíha mesiac" (Krasko) predstavuje bôľ a smútok. Na subjektívne prežitie a vyjadrenie obsahu používa prekomponovanú formu. K najznámejším skladbám Trnavského patrí "Vesper Dominicae" (Krasko). V tejto i v piesni "Letí havran" ozýva sa slovenská intonácia. K piesňam "Nôžka" a "Guslar" (Vajanský), "Keď na deň zvoniť mali" (Krasko) a "Magdalena" (Krasko) radí sa "Kukačka" (Vajanský) a chýrna Uspávanka "Spi, duša, spi" (Rázus), ktorá tiež zľudovela. V posledných dvoch piesňach niet stopy po umelosti a nimi ukázal Schneider Trnavský nový smer v piesňovej tvorbe. Jeho tvorba tu vychádza z národnej tvorivosti a rozvinutú, zušľachtenú vracia ju v hodnotnejšej podobe národu.

Po tejto zbierke pracoval na novom vydaní svojich ľudových piesní a v zborníku spevokolu "Tatran" (1923) zjavili sa "Chryzantémy" (Vl. Roy) a "Za Hvieezdoslavom" (Fr. Urbánek). Až r. 1920 vydal novú zbierku piesní *Zo srdca.* V nich Schneider Trnavský sa ukázal majstrom malých piesňových foriem. Sú to piesne svieže, prostučké, dominuje v nich ľudová poetičnosť. Texty mu vytvoril Fr. Urbánek. Piesne tejto zbierky stali sa na Slovensku najznámejšími a zľúdoveli, ako napr. "Keby som bol vtáčkom", ktorá sa stala citovým majetkom národa. V piesňach "Ja som šuhaj z Trenčína", "Kdeže ideš šuhajíčku", "Už je zima, už je mráz", vytvoril nový typ ľudovej piesne, v ktorej zjednotil obsah s formou. K piesňam tejto zbierky patria ešte "Hoj, vlasť moja" a "Ružičky".

Prvá je hymnická, povznášajúca, je priznaním sa k činnej rodoláske, strhujícim krédom Slováka-umelca.

K uvedeným cyklom piesní radí sa zbierka *Piesne o matke* (1940). Doplňa jeho piesňovú tvorbu. Hoci piesne už neprinášajú toľko ľudových intonácií pre Sch. Trnavského tak veľmi typických, predsa hovoria bezprostredne, spievajú prirodzene a rozprávajú s láskou o matke. Táto tématika tiahne sa Schneidrovým umeleckým životom, a kedykoľvek mu je možné, vracia sa k nej s láskou. Spomenutá zbierka je korunou jeho kresťanskej a národnej úcty k matke, ako stredobodu rodiny. Tématika opiera sa o básne, ktoré svietia čistotou citu. Nezapiera v sebe majstra smelej modulácie a tak, ako v perdošlých sbierkach, i tu prevláda citová stránka, ktorá hraničí až s naboženským vytržením.

Z piesne "Matka" (Jesenský), žiari pocit istoty a bezpečnosti, v "Rozpomienke na matku" (I. Grebáč-Orlov) sníva vo vytržení o matke. V piesňach "Nevolám slnko" (Hohoš) a "Keby ja vedela" (L. Podjavorinská), tiež v piesňach "Keby tak vedely" (Zámostský) a "Mamička" (Hohoš) azda najsúcejšie by sa uplatnil prostučký detský hlas. V piesni "Pamiatka matke" (R. Dilong) prežíva s básnikom ťarchu života v chudobnej rodine. Nemožno sa ubrániť pohnutiu, keď popis matkinej modlitby podkladá vážnymi akordami cirkevnej piesne "My sa klaniame Tebe". V poslednej piesni "Slzou zašlým okom" (Dafčík) vážny, ťažkopádny sprievod výstižne vyjadruje smútok za matkou a za rodnou zemou. I v týchto piesňach Sch. Trnavský zostal verný zrozumiteľnému výberu námetov, aby sa čo najlepšie priblížil k slovenskej duši.

V poslednom desaťročí vrátil sa Schneidre Trnavský ku svojej starej láske, ľudovej piesni, ktorá ho sprevádzala celým životom. Mnoho úprav vyšlo v zbierke *Spevom hučte doliny*. Azda najpozoruhodnejšie sú jeho *Gemerské piesne* (1947). Zaujímavé sú hlavne preto, že si v nich uvedomil potrebu ľudového orchestra pre sprievod ľudových piesní.

Ľudová pieseň bola pre neho vždy zdrojom umeleckej predstavivosti už i preto, že bol vždy úzko spojený s domovom. Týmto smerom viedol svoje tvorivé schopnosti a vytvoril diela, ktoré pre našu národnú kultúru sú vysoko hodnotné. Jeho tvorba bola zrkadlom národných životných situácií, jeho potrieb a záujmov. Preto si ľud jeho piesne privlastnil.

Už ako mladý umelec písal sborove piesne . Sú to výrazné piesne v pochodovom rytme, ako napr. "Hor sa, Slovák" (1905), "Stojí Slovák" (1911) a "Slovenský bunt" (1907). K tejto tématike vracia sa i neskorej, keď dotvoril bojovú pieseň hurbanistov "Rušaj, junač". Zvlášť treba vyzdvihnúť sbory, ktoré napísal na pamiatku svojho priateľa Gen. M. R. Štefánika: "Hľa, zlietol orol" a "Na Bradle zádumčivom". Napísal tiež dlhý rad príležitostných a slávnostných sborov a medzi prvými treba spomenuť sbor "Sláva rodu slovenskému", pochod amerického Katolíckeho Sokola na slová J. Pösténуiho (1931).

Značnou zložkou jeho hudobne-umeleckej práce bolo i sborové upravovanie ľudových piesní. Najlepšie sú publikované v edíciách *Spevom hučte doliny* a *Za horami, za dolami.* Najväčšia časť sborovej tvorby je písaná pre mužské sbory, čo bolo podmieňované predovšetkým praktickými potrebami. Väčšinou písal ich pre SSSU (Spevácke sdruženie slovenských učiteľov).

Mikuláša Schneidera Trnavského možno nazvať otcom slovenskej modernej piesne. Má mnoho spoločného so Schubertom a on ho inšpiroval svojím emocionálnym zachádzaním s textom, pridajúc sprievod výrazného bohatstva hudby. Toto sledoval Sch. Trnavský a obaja si všímajú nielen zovňajšku básne, ale i obsahu. Obaja sú však populárni pre jednu príčinu: nech ich piesne majú akýkoľvek obsah, nikdy v nich nechybuje príťažlivá, spievateľná melódia.

Schneider Trnavský melodickou invenciou prezentuje sa u nás na prvom mietse. Bella túto popularitu nemal. I keby Sch. Trnavský už nič inšieho nebol zložil, jeho piesňová tvorba bola by ho sama postavila do prvého radu našich skladateľov. Spontánne melódie, dokonalé majstrovstva modulačné, objavenie nevyhnuteľnej frázy pre prevládajúcu myšlienku básne sú zárukou, že ovzdušiu jeho piesní porozumie každý. Vyrovnanosť medzi hlasom a sprievodom je u neho skorej inštinktívna, než úmyselná. Jeho lyrická a harmonická vitalita a spontánna reakcia na emocionálny popud básnika podmieňuje hodnotu jeho hudby, ktorú nám dal. Niekedy efekty zdajú sa byť málo presvedčivými, ale vždy je tam pevný záchyt podstaty. Melódie Sch. Trnavského sú individuálne, slovenské a vyvierajú z tajomstiev ľudovej piesne a sú rozhodujúcim činiteľom celého jeho diela. Majú miestami istý pátos a pôsobia odrazom miloty a jemu vlastnej senzitivity.

Sám tvrdieval o sebe vždy, že piesne neharmonizuje, ale ich podfarbuje zodpovedným charakteristickým sprievodom. Preto jeho klavírne sprievody sú chýrne pre ich grafické zdôraznenie významu básne, alebo vonkajších podrobností básnikovej scény. Zdá sa byť nevyčerpateľným vo výmysle pianistických figúr v ilustrovaní napr. žblnkotajúceho potoka, cupkania oviec, kvapkania vody, gagotania husí, inde znázorňuje trúbenie vojenského signálu k nástupu. Znova a znova uvádza v sprievode hudbu, ktorá je odvodená z aspektov básne a dosahuje tak mocnú a nedostižnú syntézu. Schneidrovi išlo tu o odraz reality, o verizmus v tónoch.

Svoje piesne často vystrojuje predohrami, ktoré sú mimoriadne výstižné a priliehavé a jedinečne uvádzajú poslucháča do nálady piesne.

Je dôležité pre všeobecnú osnovu jeho práce skladateľskej aspoň zbežne sa dotknúť problému, k akým textom siahal Trnavský pri tvorbe umelých piesní. Vyhýbal sa ťažkým meditatívnym slohovým útvarom. Jeho naturelu najbližšia bola ľudová poézia. Preto s úľubou siahal po drobných, často aj umelecky nenáročných básňach, ktoré boli ponáškami

na ľudovú tvorbu. V jeho prácach často stretneme sa s textami Fr. Urbánka, I. Grebáča-Orlova, ale obzvláštnej obľube tešila sa Ľudmila Podjavorinská, ktorej žánrom bol svet drobných nálad a život v prírode. Ak Schneider Trnavský siahal k tvorbe zložitejších a náročnejších básnikov, ako bol Vajanský, Hviezdoslav, Jesenský, hudobne transponoval len tie básne, ktoré sa najviac približovali k ľudovému žánru. V niekoľkých prípadov pokúsil sa sám vytvoriť texty, v ktorých usiloval sa zvýrazniť idylické nálady bezstarostných chvíľ najmä tempom rubáta.

Ústredným inšpiračným zdrojom jeho tvorivosti bola matka. Už od svojich študentských časov vyrovnáva sa s mohutnými zážitkami, ktoré vyvolávali spomienky na rodinné prostredie. Sugestívne pôsobí zhudobnená báseň "Vesper Dominicae", alebo "Keby som bol vtáčkom", a týmto kultom bohate a mnohostranne sa vyrovnáva vo svojich neskorších rokoch v zbierke *Piesne o matke.*

Schneider Trnavský je dnes už jediným zo slovenských skladateľov prvej slovenskej generácie. On jediný z nich nadobudol európsky orientované vzdelanie a jediný z nich uplatnil svoje schopnosti v rokoch pre národ najpotrebnejších. Hodnota a význam jeho diela nevyústili len v riešení umeleckých problémov, ale mali aj poslanie mravné. Svojou voklánou tvorbou vyhovel kultúrnym potrebám národa, ktorý duchovne už vyzrieval míľovými krokmi a jeho práca a dielo malo plné oprávnenie. Podstata a duch jeho tvorby sú slovenské.

POLOVICA ŽIVOTA

Čas ako vták mi sedí na ramene
odkedy kráčam cez zelené pole
na magnetickú horu osudovú
práve som sa, hľa, octol an vrchole.

Toto je chvíľa najsladšia, čas lásky
v pohári mäta nemenlivej chvály,
sladko by bolo vpadnúť do bezvetria
z ktorého by ma nikdy neprebrali.

Vidím však v diaľke proti sebe horieť
ložisko noci, ktorá hrdzou dymí
a viem že všetkým vetrom prístupný som
jak rumovisko s kvetmi šípovými.

Jednako s tebou drahá neľakám sa
zostupu horou medzi mŕtve kvety
zatváram oči slnkom oslepené
a bez obavy kráčam po pamäti.

Karol Strmeň

JOHANNES JOERGENSEN

Dr. Ernest Žatko

Niet pochybnosti, že Johannes Jöergensen patrí medzi najvynikajúcejších katolíckych spisovateľov škandinávskeho sveta.

Tento slovutný Dán sa narodil roku 1866 v malej rybárskej osade na ostrove Fioni. Pochádza z námorníckej rodiny. Na univerzite v Copenhagu dosiahol literárneho a prírodovedeckého vzdelania. Na to istom učilisku, len čo mal akedemický titul a profesorský diplom, zasvätil sa štúdiu porovnávacej zoológie, v ktorej prieskume si veľmi skoro získal meno odborného pracovníka. Jeho bývalí profesori skladali doň nevšedné nádeje a tak aj odborné kruhy sa živo zaujímali o jeho činnosť. V tých časoch, pravda, mladistvý Jöergensen bol orientovaný doľava, k materializmu. Aj jeho počiatočné práce mali výslovne protináboženské usmernenie. Obhajoval vedu liberalistického značenia, ktorá surovo útočila proti "otroctvu starých dogiem a politickým náukám, znemožňujúcim uplatnenie sa samorastlého génia tej-ktorej rasy" (Wyzewa). Zápalistý a sugestívny Jöergensen mal nielen veľa poslucháčov ako profesor, donášajúci novoty a strhujúci svojím prednesom, ale školu sympatizantov, ba krúžok obdivovateľov, ktorý vyhľadával jeho spoločnosť a vášnivo lipol na každom jeho slove. Ba, po čase neunikne ani pozornosti Brandesa, kritického potentáta, ktorý doznáva, že mladý katedrový učenec vykonal toho "veľa pre vec dánskej vedy, zapojac do nej svoje ohnive presvedčenie, horlivosť a talent". Hodno hneď spomenúť, že mladý učenec sa prejavoval aj básnickou činnosťou, ktorú oficiálna kritika nemohla prezerať ako čosi druhotriedneho v jeho tvorbe.

Lenže tá istá kritika, ktorá mala v evidencii každú jeho štúdiu a prácu, sledujúc s pravidelným záujmom jeho duševný a umelecký rast, sčistajasna bola zarazená Jöergensenovou knihou, nazvanou *Z cesty* (1895), ktorá vybočovala z rámca jej predošlých diagnóz. Lenže kým domáca kritika ohŕňala nos nad spomenutým spisom, francúzski literárni triediči ju prijali s nadšením. Napádanému Jöergensenovi priskočili na pomoc L. Bloy v *Mercure de France*. Kniha *Z cesty,* keď sa nad ňou zamyslíme a porovnáme ju s predošlou tvorbou autora, zahŕňuje v sebe prvé náznaky novej duchovnej a svetonáhľadovej orientácie. Tá sa dostavila, prirodzene, so zmenou celkového životného chápania, z jeho vnútorného prerodu, ktorý vyplýval z jeho lepšieho poznania seba samého, sveta a ľudí, z väčšej autokritiky, z nových foriem jeho "ja". Jöergensen sa viac ponoril do svojej vlastnej osoby, zatúžil silnejšie po osobitnejšom štýle,

vymaňujúc sa z recepčnej pasivity, ktorá v určitom životnom období, vznikajúca z najčistejšieho nadšenia pre niektorý smer, alebo vychytená osobnosť sa nemiestne predimenzuje. Prvý raz prudšie zareagoval proti pozitivizmu, ktorý v tých časoch mátožil v chotároch umenia a neobmedzene vládol vo Francúzsku. Ako nový človek donáša so sebou neotrepané spôsoby vyjadrovania, nový svet a novú perspektívu.

Spiosvatelia, nehovoriac ani o vedcoch, sa brodili v špinavých vodách úpadku a ponevierali sa v duchovnom chaose, v aký vyznel nečistý romantizmus Ibsenov, naturalistické suroviny Björnsa, skazonosnou anarchiou presiaknuté literárne dedičstvo Strinberga. Jöergensen, odkloniviší sa od nich v duchu zdravého odboja a sebazáchranného aktu nastupuje na svoju cestu, zameranú k duchu. Predtým, než nastal v ňom tento objektivizačný proces, musel prekonávať boľavé a pálčivé vnútorné obdobia, ktoré kriticky slovník nazýva intelektuálnou a mravnou krízou. Tento nástup Jöergensenov k výsostným ideálom je o to cennejší a revolučnejší, že pochádza z krajiny vyslovenej nevery a pseudovedy. Túto vnútornú zmenu podmienila cesta; poznanie katolíckeho Bavorska, poznanie bavorského umenia, Mníchova, ohniska náboženského nadšenia, najmä benediktínskeho kláštora v Beurone, a predovšetkým poznanie Talianska.

Na svojej študijnej ceste Jöergensen zašiel aj do Assisi, mesta sv. Františka, sv. Kláry a sv. Agnešky, kde poznal zázračnú krásu, hľbku, poetičnosť františkánskej inšpirácie, oslnivosť náboženských obradov v majestátnej bazilike sv. Františka. Ba putoval aj do svetochýrnej svätyne Matky Božej, do Porciunkuly. Zasiahla ho milosť Božia. Zostal vymeneným človekom. V jeho duši sa odohrali nedocenitelné udalosti. Preňho to bola novota. "Bolo to — píše o tomto dejstve svojej duše — sťaby odpustenie sv. Františka a jeho zázračný pokoj, ktorý zostúpil do mojej duše, o ktorom som však v tej chvíli nevedel, odkiaľ pochádza." Jöergensen sčista-jasna zazrel pravdu; tak ako vidíme svetlo, keď sa ráno prebudíme a otvoríme okná izby. Poznal pravdu, ale neuznával a nepripúšťal zázraky. Z celej sily sa staval proti tomu, čo pokladal len "za náboženskú predstavu". Ale milosť Božia v ňom napokon celkom zvíťazila a Jöergensen pocítil v sebe to svetlo, ten prúd lásky a to nadšenie, ktoré horí v v ľudskom srdci pre Boha a ním zjavené pravdy, ktoré my nazývame vierou, ktorá nám to, o čom iní filozofujú a večne sa hádajú, pokladáme za samozrejmé; ako že slnko hreje a svieti. Milosť podchytila jeho srdce a on po bojoch, okúňaní sa, kdejakých ohľadov a veľkých ťažkostiach so svojou ženou, ktorá sa s ním preto aj rozišla, obrátil sa, rok po vyjdení spomenutej knihy z protestantizmu k večným istotám katolíckej viery. Posilou v boji sám so sebou a na prechode z jednej matriky do druhej bol mu šľachetný a bojovný Ernest Hello, urovnávateľ cesty k Bohu. Už pred svojím obrátením Jöergensen si začal ujasňovať, že je nutný náboženský kult; obrady; že Bohu sa treba klaňať aj viditeľným, fyzickým spôsobom,

keďže človek pozostáva z tela a duše. "Treba veriť aj telom; pokľaknúť si i biť sa v prsia."

Nasledujúca kniha Jöergensonova *Lož a pravda života* je pádnou odpoveďou a zamietnutím všetkých nepriateľských výpadov a útokov. Na jednej strane argumentami podkladá svoje obrátenie sa a na druhej zas sa mu podarilo poukázať na skutočnosť, že jeho protivníci utkveli v čírom formalizme, že nemajú mužnej vážnosti, a čo je smutnejšie pri hľadaní božskej pravdy, nemajú dosť sebazaprenia, pokory, dôslednosti. Za seba i za iných naznačuje, že pravé obrátenie sa, to nie je móda, nie výsledok rozumárskej špekulácie, ako sa stále mnohí mýlia, že Boha nemožno nájsť na ceste filozofie. Obrátenie sa k Bohu, príklon k rímskej Cirkvi ako jedine pravej, apoštolskej, svätej a všeobecnej, to je milosť Božia. To je zázrak, ktorý vyžaduje našu spoluprácu, pevnú vôľu a odpútanie sa od zreteľov spoločenských, neraz aj rodinných a stavovských. To vyžaduje lásku.

Pevne na nohy postavený spisovateľ pustí sa do intenzívnej literárno-umeleckej tvorby, v ktorej nájdeme zastúpené všetky slovesné druhy: román *Eva,* novelu *Leto,* náboženskú kroniku *Posvätný oheň,* eseje *Na okraj cesty po Belgicku,* etc. Jöergensen sa neváhal vybrať ani na front počas prvej svetovej vojny, aby sa naučil intenzívnejšie veriť. S uverejňovanými knihami pribúdalo aj meno a mocnel jeho eveng. Neraz bol kritikou európskou predurčený na Nobelovu cenu, ale výslovne náboženský ráz jeho spisby bol prekážkou členom komisie.

Nevšednou krásou, nehou a príťažlivosťou oplýva jeho ďalšia kniha, preložená do viacerých rečí, *Františkánska púť*. Je to návšteva miest, kláštorov, kaplniek, ktoré hýria spomienkami na sv. Františka; miest, kde na pôde Talianska sa boli odohrali hlavné udalosti jeho života. Foligno, Assisi, La Verna a rietske údolie so svojimi poprednými františkánskymi svätyňami. Je to Greccio, v ktorom sa Ježiško bol zjavil sv. Františkovi; Fonte Colombo, kde spracoval definitívny text Regule, františkánsky Sinaj; Foresta, oplývajúca nymbom jeho zázračnej moci a Poggio Bustone, hora pokánia a vnútornej odpútanosti. Tento námet je veľmi častý vo františkánskej literatúre, lebo veď niet takého skúmateľa františkánstva, ktorý by nepoznal tieto miesta. Lenže každý spracúva tento materiál svojím spôsobom, a čím je spisovateľ originálnejší, tým je zvláštnejšie aj jeho putovanie. Pred Jöergensonom bola povestná kniha Ad. Stronconea, ktorý pochodil všetky miesta, kde sa pohyboval sv. František a kde dodnes jestvuje stopa po tejto jeho prítomnosti a činnosti. Je to akási rukoväť, menný ukazovateľ, ktorý sa však uspokojuje najčastejšie len výpočtom miest, dát a pamiatok. Jöergensenove dielo je baseň v próze, je to oslavný spev na brata Františka; toho svätého, čo mal v sebe spomedzi svätých najviac poetického. Sú to tie miesta, na ktorých až dodnes žije pravý františkánsky duch; tie kláštory, čo založil sv. František, ktoré si cez

toľké storočia zachovali svoj nefalšovaný ráz; miesta, kam sa nepodarilo preniknúť civilizovanému nánosu a rozleptať svojráznosť tradície, tak nevýslovne milej a originálnej.

V prvých prácach Jöergensena badať zrejmý vplyv autorov, ktorých študoval a z ktorých vychádzal. Sú to Longfellow, Lenau, Shelby, Göethe, Baudelaire a najmä Verlaine, osnovateľ novodobej katolíckej poézie. Jöergensen, pútnik absolútna, po prechodnej výlučnosti stáva sa hymnikom bytia, malých a veľkých vecí, človeka a jeho zázračne usporiadanej bytosti, v ktorej všetko bolo preúčelne zariadené; lyrikom, ktorý oslavuje prírodu, veľkolepé dielo všemohúceho Boha. Zamilovaný do všetkých krás velebí ticho a samotu, pôvab fontán, svetlo riek, hôr a údolí, úchvatnosť tráv a kvetov, zákutí, tsratených domov v diaľke, pamätností, ktoré sa viažu k niektorému v dejinách literatúry alebo v umení dôležitému menu. (Tak napr. pochodil a majstrovsky zachytil oné miesta, ktoré nám pripomínajú ľúbostný život Göetheho a tvorbu, ktorú ony inšpirovali.) Ale Jöergensen — a v tom je hlavne charakteristikum jeho tvorby — kriesi atmosféru zázraku a neporovnateľnej nevinnosti.

Novodobá katolícka literatúra vyznačuje sa všestranným oživením, lepšie rečeno renezanciou hagiografie. Predstavuje nám svätých a sväté v rámci tej doby, v ktorej žili, v prostredí, v ktorom sa pohybovali, zobrazujúc ich umelecky, literárne, študovaných a hodnotených poprednými básnikmi a spisovateľmi, neraz odmeňované cenami Akadémií. Táto literatúra prekvitá vo Francúzsku, v Taliansku a najmä v Španielsku a medzi zobrazovateľmi svätých nechybujú ani spisovatelia anglickí. Jöergensen je reprezentantom tohto druhu spisby.

J. Jöergensen, ktorý roky a roky žil v Assisi a v Ríme, kde dokonale vypoznal pramennú literatúru knižníc verejných a súkromných, nedoceniteľných pre oživenie historických postáv, vydal prekrásne dielo o svätom Františkovi *Sv. František z Assisi.* Život a dielo, Jöergensen, ktorý v sebe stotožnil prácu troch, spisovateľa, básnika a vedecky podkutého historika, usiluje sa v tomto diele zachytiť typ a osobnosť svätého, v rámci času, doby a okolia, v ktorom žil, pôsobil a vynikol. Čitateľovi znázorní presne a široko vnútorné deje predstavovaného ako aj rozličné okolnosti života vonkajšieho a napokon samotné dielo; to čosi, čo víťazne kráča do vekov. Svojho hrdinu nasleduje z kroka na krok, v chronologickom poriadku dát a plastického porovnania. Zchýlení pozorne nad stranami tohto diela, od ktorého je ozaj ťažko sa odpútať, ktoré sa číta ako román, hoci vyvoláva v duši zástup meditácií, vidíme pred sebou postavu živého mladíka, Františka, ktorý je rekonvalescentom a mení sa od základu v nového človeka. Potom zas ako nasledujú historicky významné momenty jeho života, misijno-apoštolská činnosť v provinciách Talianska, na východe; keď sa dostáva pred samotného sultána; založenie a budovanie Rádu až do jeho posledných pozemských chvíľ. Bezpečne poznáva v ňom

rytiersky zanieteného obhájcu chudoby, mystika a samotára; druhého stigmatizovaného muža po sv. Pavlovi. Povšimnutiahodné je to, že pred úvodom tohto diela nachádzame cirkevné schválenie, ktoré pre jeho závažnosť treba odcitovať. Má formu listu, podľa dávnej zvyklosti, ktorý štátny sekretár vatikánsky v mene sv. Otca, ktorému Jöergensen bol pripísal toto dielo, zasiela autorovi svoje poďakovanie, otcovské požehnanie a apoštolské požehnanie.

Sekretariát Svätej Stolice *Vatikán, 32. júla 1909*

Slovutný Pane!

Svätý Otec sa veľmi potešil zo zásielky knihy Sv. František, *ktorú ste mu ráčili pripísať.*

Sv. Otec Vám srdečne gratuluje, že ste svoje vzácne dni, ktoré Vám udeľuje dobrotivý Boh, zasvätili štúdiu, ktoré je dôstojné ducha, uneseného kresťanským ideállom.

Sv. Otec si predovšetkým cení onu zásadu, ktorá Vás viedla pri tomto diele jedinečnej umeleckej hodnoty poučovať prakticko-mravne literárnym nadšením. Vie, že niet záslužnejšej, krajšej, pôsobivejšej práce nad tú, ktorá sa zamýšľa nad géniom a nad svätosťou.

Sv. Otec ma poveril, aby som Vám vyslovil jeho úprimnú vďaku za venovanie, a na znak jeho zvláštnej oddanosti poslal Vám jeho otcovské posmelenie do ďalšej práce a pripojil jeho apoštolské požehnanie.

Prijmite môj srdečný pozdrav, Váš oddaný

R. Cardinal Merry Del Val.

Jöergensen dielom *Sv. František* uvádza svojho čitateľa do najintímnejšej historickej skutočnosti. Po spisovateľoch, ktorí prví zobrazovali sv. Františka a majú základný význam pre celé ďalšie štúdium františkánskej literatúry, ako je napr. Tomáš Celano, sv. Bonaventúra a anonymný autor spisu *Tres Sociorum* a P. Sabatierom objavený rukopis *Speculum Perfectionis,* dielo Jöergensena je najvýraznejšie. A Jöergensen veľmi dobre vytušoval všetky ťažkosti, ktoré ho očakávajú pri znovuoživení nevšednej osobnosti sv. Františka, ale vedel ich prekonať; nielen pre svoju nadpriemernú nadanosť, ale aj predprípravu a štúdium, ktoré venoval tejto tématike. Po ňom nastúpivší bádatelia mali celý problém oveľa zjednodušenejší. Aj sám G. Papini, znateľ talianskej literatúry, po prvotných historických prameňoch za najlepší moderný spis o sv. Františkovi pokladá knihu Jöergensena.

O desať rokov po vydaní tohto diela Jöergensen uverejňuje monografiu *Sv. Kataríny zo Sieny,* ktorá je doplňkom predošlého spisu. Aj toto mimoriadne dielo, ktoré vyvolalo všestranný ohlas kritiky a čitateľskej obce, vyrástlo z použitia pramennej literatúry. Svätá Katarína Sienská, vyznačená neobyčajnou energičnosťou, je v istom zmysle svojím by-

tostným založením protikladom sv. Františka, ktorý býval nerozhodný a nespokojný sám so sebou. V zobrazovaní svätej, priamo vedenej Kristom Pánom, keď z jednoduchého, nevzdelaného, chorobného dievčaťa, ktoré žilo iba 33 rokov, sa stala jedna z najvýznamnejších cirkevných a literárnych postáv stredovekých, zpredmetňuje autor dobu, v ktorej žila, jej obrovský vplyv na duše, na pápežov, na učených tohto sveta, na žiakov a ctiteľov; dosah jej diela, ktoré dorástlo do končiarov mystického poznania a predstavuje obdivuhodný svojráz v ohnivej, nevšednej próze. Jöergensen vytvoril toto dielo v Siene, asi na dvesto krokov vzdialenej od rodičovského domu sv. Kataríny. Skončil ho v rynčaní druhej svetovej vojny.

*

J. Jöergensen, samotársky umelec, básnik a spisovateľ vo svojom diele vytvoril katedru pravdy, kurzy katolíckej literatúry, svetovej histórie, nevšednej filozófie, teológie a morálky. Tento neochvejný bojovník Kristov, v ktorého žilách koluje krv križiakov, je znateľom mystickej reálnosti a veľmi vážnym kresťanom. Má génia súladu medzi nebom a zemou, medzi časným a večným. Svojim rodákom dokázal nedoceniteľnosť kresťanstva. Vie, a podľa toho sa aj riadil, že posledným zmyslom literatúry, práve tak ako aj vedy, je služba životu.

PODVEČER

Keď tichý večer k nám sa vkradne,
ja blúdim nebeskými cestami,
svet háda a svet neuhádne,
že mladá som a snívam s hviezdami.

Prejdem sa krajinami, krajmi
a vidím iba neba priestory,
to veľké nebo, Bože, daj mi,
krajšie od neho nik mi nestvorí.

Nech moje oči uvidia raz
krásu, čo z neho priští nám.
Zem je len blato, zem je maras,
ja mladá túžim k večným výšinám.

Zuzka Oravská

DNEŠNÁ BRAZÍLIA

Th. Dr. Jozef Mistrík

Každá doba histórie má svoje zvláštne charakteristické znaky a svojím spôsobom si chce riešiť základné problémy života. Stredovek je známy tým, že zdôraznil myšlienku rytiera, renesancia videla človeka v prizme učencov, doba po francúzskej revolúcii — menovaná liberálnou — je vedená buržoáziou, čo udávala tón života. Iné pre ňu nemalo ceny. Naša doba sa pozerá na svet očami ľudských más. Človek masy dáva ráz dnešnej dobe. Riešenie tejto otázky stavia svet na križovatky.

Aj Brazília stojí na takýchto križovatkách. Má rozriešiť veľa problémov. Podľa toho, ako rozrieši problém sociálny, postaví sa po boku západného sveta alebo — nerozriešiac ho — postaví sa na stranu marxizmu.

V národnom živote Brazílčanov jestvuje živé vedomie sociálnej otázky, ktorá je veľmi pálčivou a naliehavou. Mohli by sme povedať, že fasáda sociálneho života je poznačená "najdokonolalejšími" zákonmi a ustanovizňami. No, Brazília je predsa známou svojimi veľkými kontrastmi ,kde vedľa seba môžme vidieť dve rozličné tváre, dva životy, dvoju civilizáciu: civilizáciu novú, čo chvatne chce napodobňovať cudzinu (Spojené Štáty Americké a Franciu) a znaturalizovať dosiaľ ešte katolíckeho Brazílčana. Vo svete intelektuálnom tento život sa prejavuje zhonom za knižnými novinkami (hocijakými). Stará civilizácia sa prejavuje tradicionálnym a zastaralým spôsobom obrábenia pôdy ("fazendas") so všetkými smutnými sprievodnými zjavmi, a to či už vo veľkých mestách alebo vo vnútrozemí. Musíme pripomenúť, že v Brazílii sa veľa zmenilo. Život ide pomaly dopredu. Brazília je zemou, v ktorej všetko vrie a stále vrie. Ťažko predvídať, čo sa môže prihodiť.

V Južnej Amerike je Brazília jedinou krajinou, ktorá predstavuje "Portugalskú Ameriku", a sama je tak veľká, ako ostatná časť Južnej Ameriky, menovaná "Španielskou Amerikou". Význam Brazílie je aj v tom, že je číselne najväčšou "katolíckou zemou sveta" svojimi 50 miliónmi katolíkov (z 52 miliónov v r. 1950); v r. 1980 môže mať sto miliónov obyvateľstva.

Navonok v národnej a náboženskej jednote jestvuje najväčšia rozmanitosť obyvateľstva: sociálna, rasová, hospodárska i kultúrna. To, čo dnes menujeme Brazílčanmi, je najrozmanitejšou zmesou rás: pôvodných domorodcov, Portugalcov, Černochov, mulatov a prisťaholavcov všetkých národov počnúc obyvateľmi starého sveta až po Kórejčanov a Japoncov. Brazílčania nemajú ustálený svoj národný charakter — "brazílsku rasu". Čo do farby etnológovia delia obyvateľstvo na bielych (61%), mulatov (26%), čiernych (11%), žltých (0,63%). Medzi bielych však počítajú veľký počet "gris clair" a hovoria o všelijakých odtienkoch tejto skupiny.

Braziliu objavili Portugalci. Ako kolóniu obrali ju o zlato. Preto, že pôvodné jej obyvateľstvo bolo "slabé" na obrábanie veľkých latifundií, čo patrili privilegovaným pánom zeme — kolonizátorom —, rozhodli sa títo priviesť Černochov za svojich kolónií v Afrike. Černoši tvoria pre Brazíliu vážny problém. Sami čierni a ich miešaniny majú zvláštnu psychológiu. Vryla sa do nich ako následok otroctva (ktoré jestvovalo až do 70-tich rokov minulého storočia). Ešte aj dnes môžme vidieť u nich pocit menejcennosti a z toho vychádzajúcej utajenej nenávisti voči bielym a zvlášť bielym cudzincom. Táto psychológia je veľmi ovplyvnená podpriemernou inteligenciou a nízkou mravnou úrovňou. Farebný brazílsky človek je nestály a náklonný k zaháľaniu. Uvážiac, že počet obyvateľstva tejto skupiny až veľmi presahuje počet bielych, uznávame, že tento problém je veľmi háklivý a pre Brazíliu veľmi nebezpečný.

Je pravda, že v Brazílii nejestvuje diskriminácia. Brazílsky zákon ju pokladá za zločin. V brazílskych rodinách však čierni sú a zostávajú vždy len sluhami a na verejný život nemajú ani najmenšieho vplyvu. Sú len volebným materiálom (a to predajným!), s ktorým politikovia narábajú, ako sa im zachce.

Čo je zdravé a čo pozdvihlo Brazíliu, je výsledkom práce a umu ľudí zo starého sveta. Predne sú to Taliani, ktorí hrali svoju úlohu v nedávnej minulosti, najmä v štáte Sao Paulo. V dobe novšej sú to Nemci, ktorých vplyv stále stúpa, a ktorí v brazílskej industrii majú rozhodujúcu úlohu. Nemci v štátoch Santa Catarina, Rio Grande do Sul si zachovali svoju reč a svojráz. Európsky príliv je väčší v južnej Brazílii (už aj pre klíma, ktoré je tam priaznivejšie). Všetky južné štáty majú európsky charakter. Po Talianoch a Nemcoch je tu veľká kolónia Poliakov, Ukrajincov, Turkov, Židov (najmä spred druhej svetovej vojny a po nej). Najnovšie je veľký príliv Japoncov do štátov Sao Paulo a Paraná. Všetky tieto a iné národnosti majú uskutočniť "brazílsku rasu".

V severnej čiastke Brazílie prevláda "domorodá rasa", ktorá predstavuje "caboclo" — domorodec. Žije vo vnútrozemí a hladuje — nie pre vykorisťovanie zo strany mocných ale pre svoju neschopnosť (hlad primitívov). Euclides da Cunha ich život opísal v známej knihe "Os Certoes".

Od roku 1822, kedy portugálsky regent prehlásil nezávislosť Brazílie, až do roku 1889 Brazília bola kráľovstvom s portugálskou dynastiou. Posledný kráľ Pedro II. — "císar, filozof" — bol osvitencom na spôsob tých z 18. storočia. Posledná doba impéria dostala charakter filozofického liberalizmu a právnického pozitivizmu. A to kvitne ešte aj dnes. Pozitivisti, odchovanci francúzskeho Comta, boli nepriateľskí voči katolíckej Cirkvi a až príliš liberálni voči ostatným "slobodám".

Zakladatelia republiky vyšli z buržoázie. Hneď po prehlásení republiky 1889 chceli riešiť všetko svojím spôsobom. Ako Česi si dali heslo "Pravda vítezí" a nikdy ho neuskutočňovali, podobne aj na zástave Brazílie môžme čítať: "Orden e progresso" — slová od Comta. Tiež nebolo nikdy uskutočnené toto heslo.

Brazílčania previedli rozluku Cirkvi od štátu. Neboli nijako pripravení na demokraciu. Môžme povedať, že situácia je aj dnes tá istá.

Typickým znakom Brazílčania je preháňanie v reči: majú najväčší štadión sveta; volá sa Maracaná. Majú najextravagantnejší kostol v modernom štýle "Pampulha" (ktorý nebol ani posvätený a ani otvorený pre bohoslužby). Majú najväčšiu sochu Krista Vykupiteľa na známom Corcovado.

Kultúrny život

Brazília nemá svojskej a nezávislej kultúry a ani svojského spôsobu myslenia. Skoro všetky výplody kultúrneho života v minulosti sú reflexom — vždy oneskoreným — Francúzska a dnes zasa Spojených Štátov. Na univerzitách prevláda pozitivizmus alebo Duerkheimov sociologizmus. Rozumie sa na univerzitách štátnych. Komunizmus je zákonom zakázaný, ale je veľmi aktívny. Majú silnú propagandu a majú cieľ a skúsenosť.

Prekážkou vyššieho kultúrneho štandartu je passivita vládnych orgánov v školskej otázke. Vyučovanie je povinné podľa zákona. Ale niet dostatok škôl, kvalifikovaných síl a dochádzka je veľmi nízka a nepravidelná. Školského vyučovania sa dostáva pravidelne len iba 45% obyvateľstva. Zákonom je povolené a zaručené aj takzvané školstvo slobodné, no súkromné školy (necirkevné!) sú na veľmi nízkej úrovni. Štátne školy bývajú v mestách preplnené, kým súkromné školy sú veľmi drahé. Privilegované postavenie pre dobrú povesť majú katolícke rehoľné školy dievčenské a chlapčenské. Z celého školstva je to 60%.

No pri tom všetko Brazília má niekoľko významných mužov vo vedeckom svete. Medzi právnikmi sa vyznačil Rui Barbosa, menovaný "hágsky orol". Sami Brazílčania si vychvaľujú výšku medicíny, zvlášť v obore chirurgie. Medzi mikrobiologistami svetového formátu bol Osvaldo Cruz, ktorý zachránil Brazíliu pred vyhynutím na "febre amarela". Svetoznáma je i brazílska architektúra. Brazílskych architektov volajú do cudziny, aby previedli výstavbu

miest. Aj budova ONU je dielom Brazílčana Nyer Meyera.

V umení preniká modernizmus. "Arte moderna" sa dostala aj do umenia cirkevného. Na eucharistickom kongrese v r. 1955 bola pekne usporiadaná výstava cirkevného umenia.

Divadlo úplne je závislé od Francúzska. Veľmi časté sú operetné návštevy z Francúzska, Talianska a najnovšie z Nemecka. Chyba je v tom, že divadlo v Brazílii je prístupné iba bohatým vrstvám. Vstupné je totiž veľmi vysoké. Bohatí však nenavštevujú divadlo pre svoje umelecké sklony, lež (zvlášť v prestávkach) pre výstavu najnovšej módy. Samo brazílske divadlo je príliš neviazané. Ako protiváhu založili "Teatro sacro", kde autor Don Marcos Barbosa, benediktín, napodobňuje Claudela a s ochotníkmi predstavuje diela s cieľom výchovným.

Filmová produkcia je len v začiatkoch. V Brazílii vyrobené filmy nemajú výšky ani umeleckej, ani technickej a tým menej mravnej. Sami Brazílčania dávajú prednosť filmom talianskym pre ich neorealizmus. Len film "Cangaceiro" dosiahol známosť vo svete — a aj to len pre krásnu hudbu. V Brazílii (v mestách) je návšteva filmov azda najväčšia na svete.

Publikačná činnosť je veľká. Ale prevláda literatúra prekladová. Pôvodných diel je málo. Medzi spisovateľmi vyniká Machado de Assis, romanopisec, a Gustav Corcao svojou orgininalitou, inšpirovanou Chestertonom. Brazílska tlač má až prílišnú slobodu; pád bývalho prezidenta Vargasa možno z čiastky tiež jej pripísať. V Brazílii vychádza 2221 periodických časopisov. Má 176 vysielacich rádiových staníc. Na všetkých vo večerných hodinách dáva "Agencia nacional" oficiálne zprávy vlády. Či novinárstvo či rádio zháňajú sa po senzáciách. Zvlášť rozhlas je známy svojou uvoľnenou mravnosťou. Na druhej strane však nemožno povedať, že by časopisy alebo rádio boli proticirkevnými. Naopak! Veľmi priaznivo komentujú prejavy katolíckeho života. Treba pripomenúť, že katolíci oficiálne majú len jeden jediný týždenník, vychádzajúci v Belo Horizonte so smiešnymi 2500 výtlačkami. Podobne je to s katolíckym mesačníkom, redigovaným grupou univerzitných profesorov; tento časopis je ináč na výške, ale má len niekoľko sto abonentov.

Sociálny život

Je veľmi nízky. Nejestvuje vyrovnanosť životného štandartu. Chaos v sociálnom živote je zapríčinený útekom vidieckeho obyvateľstva do veľkých miest ("exodo rural"). Je to nezmierny príval roľníkov zo severu do veľkých miest, ktoré sľubujú väčší plat a ľahší život, najmä zábavy. Roľníkov by malo byť 75%, no vláda im nikdy nevenovala dostatočnú pozornosť. Nedostáva sa im sociálnej starostlivosti a pomoci v prípadoch sucha (čo je dosť časté najmä na severe). Roľníci nemajú dostatočných prostriedkov na obrábanie "fazendy" — a tým menej moderných prostriedkov. Celé hospodárenie sa obmedzuje na pasenie dobytka. Sami veľkostatkári sa nestarajú o zmodernizovanie obrábania pôdy. Majú svoj príjem, žijú si ľahko a dobre a cestujú po cudzine. Agrárna reforma je nevyhnutná.

Inou príčinou ťažkosti je prechod z roľníctva do industrie, čo by bolo prirodzené, keby tunajšie roľníctvo malo prebytok pracovných síl a keby boli aspoň výhľady na zmechanizovanie poľnohospodárstva. Sociálna politika je tu úplne demagogická. Vláda pomocou ministerstva práce ovláda robotníkov. Jestvuje tu len jeden jediný syndikát pod kontrólou vlády. Neviem o takom probléme, o takej otázke, ktorá by bola doriešená a vyriešená. Vláda sa stará len o zvýšenie mzdy, ale sa nestará o zvýšenie životnej úrovne. Má veľa organizácií a inštitúcií, ktoré nerobia nič, leda že pohlcujú národný dôchodok. Cirkev sama načala sociálny problém "faviel" a roľníctva. Arcibiskup z Ria Helder Cämara z poverenia tunajšieho kardinála začal stavať byty pre faveládov, ktorých je v Rio de Janeiro 400 tisíc. Na biskupských schôdzkach sa pretriasa roľnícky problém, čím sa aj u vládnych kruhov prebúdza väčšia pozornosť k tejto otázke.

Obyvateľstvo je takto rozvrstvené: 12 miliónov aj 957 tisíc žije v mestách. Skoro 6 miliónov žije v predmestiach a 33 miliónov na vidieku (podľa štatistiky z roku 1950).

Politický život

Brazílska republika je zaťažená chybami svojho zrodu, ktoré boli znásobnené neschopnosťou vlád a 15 ročnou diktatúrou bývalého prezidenta Vargasa. Pri voľbách je viac podvodov ako zákonitostí (najmä pri zčítavaní hlasov). Ľud je už presýtený sľubami a sklamaniami, takže z pomsty v jednom mestečku zvolili si capa za člena mestského zastupiteľstva. No chválabohu jestvuje v brazílskom politickom živote obrodné hnutie, ktoré je nádejou Brazílie. Tento prúd chce zmeniť systém prezidencialistický na systém parlamentárny. Tento smer chce riešiť aj sociálnu otázku a účasti robotníkov na zisku podniku. Vedúcim obrodenia je generál Távora, ktorý pri posledných prezidentských voľbách nebol zvolený len preto, že je príliš katolícky.

Náboženské položenie

Od roku 1952 v západných zemiach sa veľmi často píše o náboženskej situácii v Brazílii. Hovorí sa o jej akútnych problémoch, ktoré sú spoločné pre celú Latinskú Ameriku. Na kongrese arcibiskupov Latinskej Ameriky roku 1955 — hneď po Eucharistickom kongrese v Riu, zdôraznili sa tri problémy: 1) nezmerná náboženská nevedomosť, 2) zníženie náboženskej prakse, 3) veľký nedostatok kňazstva. K týmto trom môžme pridať ešte dva nie menej akútne, a to protestantizmus a špiritizmus.

NÁBOŽENSKÁ NEVEDOMOSŤ. Revu "Latino America" z 1. jan. 1955 píše o nebezpečenstve "naturizmu" a potom hovorí o "živom zázraku" katolíckeho ľudu Latinskej Ameriky. Už dávno mohol ztratiť to trochu viery, ktorú má, aby ju zamenli za neviem aký raj politický alebo náboženský. Predsa ostáva katolíckym.

Uvediem niektoré štatistické údaje. Údajne v Agrentíne náboženský život mal byť na vyššej úrovni ako v Brazílii. No, pre Argentínu štatistika udáva, že len 0,005% obyvateľstva má dostatočnú náboženskú formáciu (Argentína má asi 18 miliónov obyvateľov — teda 3600 by malo dostatočné vzdelanie). Nevedomosť nie je len medzi obyvateľstvom najnižšej vrstvy ale aj medzi intelektuálmi. Náboženské vyučovanie k prvému sv. príjmaniu dostane v Brazílii len 5% detí (štatistika z pedagogickej výstavy počas Eucharist. kongresu).

Kde sú príčiny? Náboženstvo ľudu je náboženstvom citov, pobožnosťou k niektorým svätým príliš lokálnou a popretkávanou pohanskými kultami. Rodičia nemajú žiadne vzdelanie, deti ho nemajú taktiež; alebo že ho nedostali v škole pre nedostatok kňazov a katechétov, alebo ho ztratia, i keď dostali to vzdelanie pre veľký tlak okolia, v ktorom musia žiť. To som spozoroval v náboženskom živote mojej "kapelánie". Dva mesiace prázdnin stačí, aby zničilo prácu celého roku.

KRESŤANSKO - POHANSKÝ SYNKRETIZMUS. Je veľmi silný a je známy pod menom "makumba". Vonkajším prejavom makumby je noc z 31. decembra na 1. januára. Karneval a sviatky niektorých svätcov — sv. Juraja zvlášť. Sám som bol prítomný v prestrojení a v spoločnosti Riovčanov, ktorí ma sami na toto nupozornili, na ponižujúcom divadle, ako to "O Globo" napísal, hádzania kvetov do mora v noci na Nový rok. Videl som tam množstvo nielen čiernych a farebných ale aj ľudí z vyššej spoločnosti, ako si nechávali vyháňať zlých duchov. Niektorí politici podporujú tento kult kvôli turizmu a kvôli politickým cieľom, aby dostali hlasy. Čierni od XVI.—XVIII. storočia ľahko prijali krst, ale naďalej svoje pohanské zvyky vysvetľovali kresťansky. Boj niekoľkých rokov proti tomuto zlu zo strany biskupov sa ukázal bez výsledkov. Pri tom Brazília sa volá "pais de santos" — zem sôch svätcov.

NÁBOŽENSKÁ PRAKS. Budeme sa čudovať, že náboženská praks je veľmi nízka? Všeobecne sa môže povedať, že je pod 20%. O Riu kat. poslanec v raňajšej meditácii povedal, že nedosahuje ani 5%. Návšteva kostolov je väčšia vo vnútrozemí a v niektorých štátoch.

NEDOSTATOK KŇAZOV. Je dôsledkom nevedomosti a nevedomosť je zasa zväčšovaná nedostatkom kňazov. Ako sa dostane Brazília z tohto začarovaného kruhu? Brazília má 3417 svetských a 4593 rehoľných kňazov. Na jedného kňaza pripadá 6412, kým v Spojených Štátoch vyše 500. Katolíci majú pre 50 miliónov okolo 8 tisíc kňa-

zov, protestanti zasa pre 2 milióny vyše 4 kazateľov. Treba zdôrazniť, že ročné zvýšenie obyvateľstva je okolo 1,200.-000. To znamená, že čím ďalej, tým väčší bude nedostatok, lebo ročný prírastok kňazov nezodpovedá ročnému prírastku obyvateľstva.

ŠPIRITIZMUS. Je akútnym problémom. Episkopát ho zvlášť odsúdil ako jeden z najvážnejších problémov, proti ktorému sa musí stavať katolicizmus krajiny. Prehlásil, že špiritizmus popiera všetky pravdy kresťanského náboženstva, že je zozbieraním všetkých povier moderného neverectva a preto sa špiritisti považujú za opravdivých heretikov a tak sa má s nimi zachádzať pri manželskom sňatku, pri krste. Ich vplyv rastie. Majú medzi sebou lekárov, profesorov, intelektuálov, ktorí podporujú smer z nenávisti voči Cirkvi. Vláda považuje špiritizmus za náboženstvo. Špiritizmus má najrozličnejšie formy. Niektorí rozlišujú dve: vyššia forma a nízka forma. Prvá by bola pre vzdelaných a druhá pre nevzdelaný ľud. Oficiálna štatistika uvádza 1,59% obyvateľstva.

PROTESTANTIZMUS. Do Brazílie prichádzajú kňazi zo všetkých zemí Starého sveta. Portugalci, Španieli, Taliani, Francúzi, Holanďania, z Belgicka, Nemecka i utečenci. Takto v zmysle výzvy Sv. Stolice chcú cirkevné miesta čeliť nedostatku domácich kňazov. Popri katolíckych kňazoch prichádzajú aj predikanti všektých protestantských odtienkov. Pre udalosti na východe zťahujú odtiaľ svojich misionárov a posielajú ich do Lat. Ameriky. Od r. 1940 do 1950 ich počet vzriastol z 2,8% na 3,1% obyvateľstva. Celkový počet protestantov je 2 milióny — dvakrát tak veľký počet ako v celej Latinskej Amerike. Majú univerzitu v Sao Paulo, majú 93 kolégií, 489 ľudových škôl, 8000 nedeľných, majú 36,335 učiteľov a viac ako pol milióna žiakov. Majú 28 seminárov s 1,500 kandidátmi, majú 191 časopisov a 4600 pastorov.

I napriek rozličným rušivým vplyvom proti jednote národnej, sociálnej a náboženskej Brazília predsa pokračuje aspoň navonok najviac spojená v jednote viery. Vonkajším symbolom je socha Krista Vykupiteľa v Rio de Janeiro. Postavil ju tenže umelec ako sochu Slobody v New Yorku. Brazília má veľkú zásobu viery vo vnútrozemí a popri rezerve jestvujú aj pozitívne snahy, aby riešili novodobé ťažkosti.

Brazília má silný liturgický pohyb a katolícku akciu. Katolíci z katolíckych škôl stredných a vysokých prinášajú už ovocie. Brazília má konvertitov veľkého vplyvu. Jej kat. intelektuáli sú združení okolo Centro Dom Vital s Tristanom de Atayde v čele. Centrum je zárukou formovania solídnej kat. elity, ktorú Brazília predtým nemala.

Značný vplyv vykonáva aj Liga dos Electores (L.E.C.). Má orientovať svedomie voličov ako aj kandidátov pred voľbami. Jej členovia sa zaväzujú voliť len tých poslancov, ktorých program sa zhoduje s kresťanskými zásadami. Pre katolíkov odporúča tých kandidátov, ktorí sa podpisom zaviazali hájiť kresťanské zásady.

Kňazi na farách vykonávajú obrodnú prácu. Účinky už možno vidieť. Brazílsky ľud je dobrý od prirodzenosti a veľmi zhovievavý k nedostatkom portugalčiny u cudzincov, i keď ich volajú "gringovia". Ľud potrebuje vodcov, kňazov. Mladí kňazi majú apoštolského ducha. Reholné domy znamenajú veľkú oporu. Môžme povedať, že Brazília sa prebúdza aj nábožensky. Cudzinci snáď ešte dlho budú písať neúplne o nej. Zasluhuje si však iných ľudí pri vláde. Dúfajme, že keď dnes ešte stojí na križovatkách, zajtra sa rozhodne pre kresťanský svetonázor.

KRESŤANSKÝ REALIZMUS A DIALEKTICKÝ MATERIALIZMUS

Dr. Štefan Náhalka

Kresťanský svetonáhľad má dnes svojho najbojovnejšieho protivníka v dialektickom materializme, ktorý je úradným svetonáhľadom všetkých komunitsických strán. [1] K povahe komunistického svetonáhľadu patrí jeho bojovnosť. Nepozná pokojnú koexistenciu s inými myšlienkovými sústavmi. Tvrdí o sebe, že mu nejde iba o vysvetlenie sveta, ale o jeho pretvorenie, [2] o jeho prebudovanie na svet komunistický. Preto má byť teóriou, "ktorá je schopná . . . uviesť do pohybu široké masy ľudu, je schopná ich zmobilizovať a organizovať z nich veľkú armádu proletárskej strany, pripravenú premôcť reakčné sily a raziť cestu pokrokovým silám spoločnosti". [3] Poslaním komunistického svetonáhľadu je dopomôcť komunistickej strane ku víťazstvu a teda potierať a vykynožiť iné náhľady. "Je jednou z ústredných otázok triedneho boja a jeho dôležitou zbraňou". [4] Hlásatelia dialektického materializmu usilujú sa svoju bojovú povinnosť na ideovom poli splniť dôsledne. Vo svojej mocenskej oblasti komunisti uplatňujú svoj svetonáhľad do všetkých dôsledkov jednak tým, že ho šíria všetkými možnými propagačnými prostriedkami, jednak tým, že všetkým ostatným svetonáhľadom odobrali domovské právo. Nedovolia teda ani kresťanskému svetonáhľadu pokojne jestvovať, tým menej brániť sa proti útokom a rozširovať sa. Medzi bojové prostriedky proti kresťanstvu patrí aj jeho skresľovanie. Podávajú ho neúplne a pokrivene ako by v krivom zrkadle. Robia z neho karikatúru. Predstavujú ho ako strašiaka, ktorý by mal každého dnešného človeka už zďaleka odpudzovať.

Za takýchto okolností vzniká pre kresťanov v slobodnom svete povinnosť kriticky zvážiť nosnosť dialektického materializmu, porovnať jeho tézy so stanoviskami kresťanského svetonáhľadu a vecne poukázať na šiaľbu komunistických útokov na ideovom poli.

---

1) "Dialektický materialibmus je svetonáhľad marxisticko-leninskej strany", Stalin: **O dialektickom a historickom materializme**, Bratislava 1945, str. 11; ruský originál v knihe — **Istorija vsesojuznoj kommunističeskoj partii** (boľševikov), Moskva 1953, str. 99.

2) "Die Philosophen haben die Welt nur verschieden interpretiert; es kommt aber darauf an, sie zu veraendern", K. Marx: **Thesen ueber Feuerbach**, uverejnenév knihe — F. Engels: **Ludwig Feuerbach und der Ausgang der klassischen deutschen Philosophie**, Berlin, 1952, S. 63.

3) Stalin: **O dialekt. a hist. materializme**, Bratislava, 1945, str. 27.

4) Ladislav Rudas: **Materialistický svetonázor**, Bratislava 1951, str. 16.

V tejto úvahe ide o preskúmanie tvrdení, ktorými dialektický materializmus označuje kresťanský svetonáhľad za filozofický idealizmus. Pod kresťanským svetonáhľadom rozumieme myšlienkovú sústavu kresťanskej filozofie tomistického razenia, ktorá tvorí súladný celok s katolíckou teológiou.

1. IDEALIZMUS A DIALEKTICKÝ MATERIALIZMUS.

Po odklone od kresťanskej ideovej syntézy novoveká filozofia vyhranila sa postupne na dva protikladné smery — idealizmus a materializmus. Osudná trhlina medzi hmotným svetom a svetom ducha začala v dualizme Descarta. Myslitelia, ktorí rozvíjali jeho racionalistické poňatie duše a jej činnosti dospeli postupne k idealizmu. Tí, čo pestovali ďalej jeho mechanický náhľad na hmotný svet, vyústili do materializmu. Tak sa stalo, že v prvej polovici minulého storočia pri zrode komunistickej ideológie otázka voľby medzi idealizmom a materializmom bola hlavným filozofickým problémom. Problém sa javil tak, že sa zdalo nutným voliť medzi dvoma tábormi: alebo prijať stanovisko tých, ktorí preceňovali myslenie a idey na úkor hmoty, alebo stanovisko tých, ktorí všetko vysvetľovali hmotou.[5] Karol Marx a Fridrich Engels, hoci žiaci idealistu Hegla, priklonili sa ku materializmu. Z Heglovej idealistickej filozofie prijali iba dialektiku, ktorú presadili zo sveta ideí do sveta hmoty. Spojením dovtedajšieho materializmu s dialektikou utvorili zakladatelia komunizmu nový druh materializmu — dialektický materializmus, ideológiu komunizmu. Od svojho vzniku až po dnešok dialektický materializmus zjednodušuje mnohotvárnosť filozofie na dva smery, ktoré boli rozhodujúce pre jeho počiatok, teda na filozofický idealizmus a filozofický materializmus. O poznanie kresťanského svetonáhľadu sa pri tom osobitne nestará. Marx a Engels poznali kresťanstvo cez Feuerbachovo podanie, ktoré označuje kresťanstvo ako aj každé iné náboženstvo za škodlivú sústavu ilúzií. Ostatní privrženci dialektického materializmu verne opakujú tvrdenia svojich patriarchov. Kresťanstvo sa jednoducho hádže do tábora idealizmu. Vec hodno pozornejšie preskúmať.

Čo treba rozumieť pod filozofickým idealizmom?

Vo výraze idealizmus sa ozýva grécke slovo eīdos alebo idéa, ktoré pôvodne znamenalo videný zjav veci, teda podobu veci. Vo filozofii sa výraz idea zaužíval na označenie myšlienkového obrazu poznanej veci, teda pojmu. Idealizmus potom v najširšom zmysle znamená náuku o ideách.

Prvý ucelený systém o ideách vypracoval Platón. Učil, že hmotné veci sú iba odrazom, ako by tieňom svojich pravzorov, čiže ideí, ktoré v nadhmotnom svete skutočne jestvujú. Naše poznanie hmotných vecí

5) F. Engels: **L. Feuerbach . . .**, Berlin 1952, S. 17—18.

spočíva potom iba v tom, že naša duša sa razpamätúva na idey, na pravzory vecí, ktoré videla pred svojím spojením s telom. Nakoľko sa tu ideám pripisuje skutočne jestvovanie, niektorí historikovia filozofie dávajú Platónovej náuke meno ontologického idealizmu. Otázka o vzťahu našich pojmov, teda ideí ako myšlienkových obrazov poznaných vecí ku skutočnosti bola jedným zo stálych filozofických problémov. Išlo o to, či idey, všeobecné pojmy majú nejaký základ vo veciach, alebo sú len záležitosťou našej mysle. Nakoľko Platónova náuka tvrdila, že idey, ktoré poznávame, nie sú iba produktom našej mysle, ale reálne jestvujú, v stredoveku označovali toto učenie menom prehnaný realizmus. Dnes táto otázka patrí načisto histórii. Novoveký idealizmus nastoľuje inú problematiku.

Pre filozofov, ktorí vychádzali z Descartovho racionalizmu sa stalo otáznym, či naše poznanie zobrazuje vonkajší svet. Postupne sa realita vonkajšieho sveta v poznávacom procese zatlačovala do pozadia. Stále väčší význam sa pripisoval ideám, myšlienkam, ktoré pomaly zatieňovali skutočnosť. Došlo sa až tak ďaleko, že ľudské idey nahradili skutočnosť. A toto je novodobý idealizmus: náhrada vecí myšlienkami. Táto náhrada ideí za veci sa odohrávala v rozličných formách. Podľa toho máme aj rozličné druhy novodobého idealizmu.

Pre niektorých sa jednoducho jestvovanie redukuje na myslenie. Jestvovať znamená iba toľko ako byť vnímaný (esse est percipi). Myšlienka nastupuje miesto objektívnej reality. Keďže sa rieši priamo otázka bytia, možno tento druh idealizmu nazvať *ontickým idealizmom*. Niektorí učili, že osobná idea poznavacieho subjektu nahrádza veci. Ide teda o *subjektívny idealizmus*. Ak subjektívna idea nahrádza iba hmotné veci, máme do činenia s *parciálnym* subjektívnym idealizmom (Berkeley). Ak subjektívne myšlienky vytlačili naprosto každú skutočnosť, máme pred sebou *absolútny* subjektívny idealizmus (Fichte). Iní redukovali všetku skutočnosť na nadosobnú, objektívnu ideu a tak hlásali *objektívny idealizmus* (Hegel). Pre pochopenie komunistickej ideológie je dôležitá Heglova náuka o dialektickom vývine objektívnej idey: prvé vývojové štádium predstavuje absolútnu ideu samu o sebe, teda pred jestvovaním hmotnej prírody; druhý dialektický vývojový stupeň je protiklad idey o sebe, teda idea "mimo seba", čiže hmotná príroda; napokon v tretej dialektickej vývojovej fáze idea sa zas dostáva "k sebe", a to v duchu. Ide o uplatnenie známej dialektickej vývinovej trojice — téza, antitéza, syntéza — na celý kozmos. Tomuto dialektickému procesu zodpovedajú u Hegla aj tri časti jeho filozofie: logika, filozofia prírody a filozofia ducha. [6]

Iní myslitelia, ktorí plávali v prúde novovekého idealizmu, preceňo-

---

6) Cf. Gustav A. Wetter: **Der dialektische Materialismus**, 2. vyd. Wien 1953, S. 8.

vali význam ideí v náuke o poznaní. Realita sveta sa im celkom nestráca. Neodvážili sa ju zameniť ideou. Učili, že veci v ich podstate nemôžeme poznať, že poznávame vlastne svoje myšlienkové kategórie — *noetický idealizmus.* Veci samy o sebe vraj presahujú (transcendujú) možnosti nášho poznania — *idealizmus transcendentný* (Kant). Poznávame nanajvýš vonkajšie javy vecí — *fenomenalizmus* (Hume, Kant. St. Mill).

V prvej polovici minulého storočia kládol idealizmus nástojčivo uvedené problémy, ktoré kvôli jasnosti môžeme shrnúť do niekoľkých bodov:

a) ONTICKÝ PROBLÉM: Čo vlastne jestvuje — idea, či hmota? Idealizmus odpovedal jednostranne v prospech idey.

Čo je vo vývoji prvotné — idea, či hmota? Idealizmus odpovedal, že idea.

b) NOETICKÝ PROBLÉM: Sme schopní poznať objektívne jestvujúci svet? Idealizmus dával zápornú odpoveď — nie, lebo poznávame alebo iba svoje idey alebo javy vecí.

Zakladatelia komunistického svetonáhľadu zaujali k týmto problémom materialistický postoj, ktorý je protikladom idealizmu. Kým idealizmus nahrádza ideou aj hmotný svet, materializmus postupuje opačne: hmotou (hmota — materia) vysvetľuje všetko. Pre idealizmus je rozhodujúca idea, pre materializmus je všetkým hmota.

Idealizmus a materializmus v prvej polovici minulého storočia proti sebe bojovali ako dva nepriateľské tábory. Zakladatelia komunizmu sa postavili medzi bojovníkov za materializmus. Podľa Engelsovej formulácie išlo im na prvom mieste o spor medzi myslením a bytím, čo znamenalo spor medzi ideou a realitou. Pri riešení tejto otázky má Engels na zreteli predovšetkým Hegla s jeho náukou o prvotnosti idey pred prírodou: "Podľa toho, či sa táto otázka zodpovedala tak alebo onak, členili sa filozofi do dvoch veľkých táborov. Tí, čo zastávali prvotnosť ducha proti prírode . . . tvorili tábor idealizmu. Druhí, ktorí pokladali prírodu za prvotnú, patria ku rozličným školám materializmu." [7] Viazanosť na Hegla zračí sa aj z toho, že ontický problém idealizmu odbavuje jednoducho otázkou o prvotnosti idey.

Stanovisko zakladateľov komunizmu si verne osvojujú všetci ich žiaci. Lenin sa pri riešení sporu medzi idealizmom a materializmom dovoláva Engelsa. A jeho riešenie je celkom totožné s riešením Engelsomvým: "Materializmus berie prírodu za prvotnú, ducha za druhotného, na prvé miesto stavia bytie, na druhé myslenie. Idealizmus postupuje opačne." [8] Opäť prevláda odpoveď na otázku o prvotnosti idey alebo hmoty. Toto je priama odpoveď na Hegla, nie na idealizmus vo všeobecnosti.

---

7) F. Engels, **c. d.,** S. 18.
8) V. I. Lenin: **Materializam i empiriokriticizm,** Sočinenija, izd. 3., tom **XIII**, str. 81.

Širšie formuluje materialistické stanovisko po ontickej stránke Stalin: "Na rozdiel od idealizmu, ktorý pokladá svet za stelesnenie "absolútnej idey", "svetového ducha", "vedomia", Marxov filozofický materializmus vychádza z toho, že svet podľa svojej povahy je materiálny, že rozličné javy vo svete predstavujú rozličné podoby pohybujúcej sa hmoty . . ." [9] Toto je jasná formulácia ontického materializmu: jestvuje jedine hmota v rozličných obmenách. Na tom istom mieste rieši Stalin aj otázku o prvotnosti hmoty pred ideou. Neviaže sa pri tom priamo iba na Heglov idealizmus, preto jeho formulácia má všeobecnejší ráz: "Na rozdiel od idealizmu, ktorý tvrdí, že reálne jestvuje iba naše vedomie, že hmotný svet, bytie, príroda existuje iba v našom vedomí, v našich pocitoch, predstavách, pojmoch — marxistický filozofický materializmus vychádza z toho, že hmota, príroda, bytie predstavuje objektívnu realitu, ktorá existuje mimo a nezávisle od nášho vedomia, že hmota je prvotná, keďže je prameňom pocitov, predstáv, vedomia, kým vedomie je druhotné, odvodené, keďže je odrazom hmoty, odrazom bytia, že myslenie je produkt hmoty, ktorá dosiahla vo svojom vývine vysoký stupeň dokonalosti, a to — produkt modzgu . . . [10]

Ako sa rieši otázka poznania?

Otázku riešia materialisti opačne ako idealisti. Engels stavia otázku znovu ako spor medzi dvoma tábormi: "Otázka vzťahu medzi myslením a bytím má však ešte druhú stránku: ako sa majú naše myšlienky ku svetu, ktorý nás obklopuje? Je naše myslenie schopné poznať skutočný svet, môžeme vo svojich predstavách a pojmoch nadobudnúť o skutočnom svete správny odrazový obraz skutočnosti?" [11] Odpoveď materializmu vyznieva za poznateľnosť sveta, ktorý objektívne jestvuje.

Lenin vypracoval náuku o poznaní práve v boji proti idealistom ako teóriu odrazu: "A tak materialistická teória, teória odrazu predmetov mysľou je tu vyložená v plnej jasnosti: mimo nás jestvujú veci. Naše pojmy a predstavy sú ich obrazmi." [12] Leninovo dielo "Materializmus a empiriokriticizmus", v ktorom popiera noetický idealizmus, je súčasne hlavným prameňom komunistickej noetiky.

Stalin považuje otázku poznania, vyriešenú v protiklade k idealizmu, za tretiu základnú charakteristiku materializmu: "Na rozdiel od idealizmu, ktorý popiera možnosť poznať svet a jeho zákonitosti, neverí v hodnovernosť našich poznatkov, neuznáva objektívnu pravdu, a nazdáva sa, že svet je plný "vecí o sebe", ktoré veda nemôže nikdy poznať — marxistický filozofický materializmus vychádza z toho, že svet a jeho zákonitosti sú plne poznateľné . . ." [13]

---

9) Stalin, **c. d.**, str. 20.
10) Stalin, **c. d.**, str. 20—21.
11) F. Engels, **c. d.**, 18—19.
12) Lenin, **c. d.**, str. 89.
13) Stalin, **c. d.**, str. 22.

Ontické i noetické stanovsiká materializmu a idealizmu stoja proti sebe ako protiklady:

a) ONTICKÝ PROBLÉM: proti idealizmu, ktorý za skutočnosť uznáva iba ideu (najkrajnejšia forma idealizmu — idealizmus absolútny), materialisti tvrdia, že jestvuje jedine hmotná skutočnosť.

Proti idealistickému náhľadu, že idea je nejakým spôsobom prvotná, materializmus považuje ideu za niečo druhotného, nakoľko je iba produktom hmoty.

b) NOETICKÝ PROBLÉM: Proti idealizmu, ktorý učí, že poznávame vlastne iba svoje idey, prípadne, že poznávame iba javy vecí, materializmus zastáva stanovisko, že vlastne hmota, ktorá dosiahla vysoký stupeň vývoja, poznáva, že objektívne jestvujúci svet je poznateľný a že myšlienkové obrazy verne zachytávajú svet tak, ako skutočne jestvuje.

Aké stanovisko má k týmto otázkam kresťanský svetonáhľad?

2. KRESŤANSKÝ REALIZMUS.

Ako sme už spomli, privrženci dialektického materializmu odsudzujú kresťanský svetonáhľad paušálne spolu s idealizmom.

Engels myslí, že uznávanie Boha za Stvoriteľa vesmíru je vlastne otázkou o pomere medzi myslením a bytím: "Otázka o vzťahu myslenia k bytiu, ktorá konečne hrala svoju veľkú úlohu aj v stredovekej scholastike, otázka: čo je prvotné, duch alebo príroda? — táto otázka sa vyhrotila proti Cirkvi takto: Boh stvoril svet, alebo jestvuje svet od večnosti?" [14]

Pre Lenina je idealizmus pomýlenou cestou na horu omylov a bludu — k náboženstvu: ". . . idealizmus je cesta k farárčine." [15]

Bez patričných dôkazov jednoducho sa tvrdí: ". . . konštatujme jednoducho ako fakt, že idealizmus súvisel a súvisí čo najužšie s náboženstvom od svojho prvého vystúpenia bez prestania až podnes. Ba čo viac: idealizmus je iba variantom náboženského svetonázoru." [16] Kresťanský svetonázor, ktorý obsahuje aj náboženstvo, je teda podľa komunistov vrcholom idealizmu.

Toto paušálne odsudzovanie kresťanstva spolu s idealizmom, ktoré naozaj nestojí veľa námahy, treba podrobiť analýze. Čo je na ňom pravdy?

Kresťanská filozofia bola jasne vypracovaná aj v tých otázkach, ktoré sú sporné medzi novovekým idealizmom a dialektickým materializmom, dávno pred vznikom komunistickej ideológie. Stanoviská, ktoré si katolícka Cirkev aj oficiálne osvojila, majú svoj základ vo filozofii Aristotela. Sv. Tomáš Akvinský ich zdokonalil a vbudoval do kresťanského sveto-

---

14) F. Engels, **c. d.,** S. 18.
15) Lenin: **Filosofskie tetradi**, str. 330; Cf L. Rudas, **c. d.,** str. 35.
16) L. Rudas, **c. d.,** str. 41.

náhľadu. Všimneme si tieto stanoviská v tých bodoch, v ktorých sa materializmus rozchádza s idealizmom, aby sme videli ako ďaleko sú propagandisti komunistickej ideológie od pravdy, keď kresťanský svetonáhľad jednoducho stotožňujú s mienkami idealistov. Metodicky vhodnejšie je preskúmať najprv otázky noetické a potom ontické.

Proti Platónovmu náhľadu, že naše pojmy o veciach sú vlastne rozpomienkami na nadhmotné idey alebo pravzory konkrétnych vecí, Aristoteles a po ňom sv. Tomáš Akv. učia, že naše pojmy pochádzajú z hmotných, zmyslami zachytených vecí. [17] Na rozdiel od idealizmu náuka kresťanskej filozofie bez akejkoľvek pochybnosti považuje hmotný svet za objektívny, na našom poznaní nezávisle jestvujúci. A tento reálny svet je poznateľný. Hmotné veci formujú naše poznanie v tom zmysle, že naše pojmy nepochádzajú z nejakých nadhmotných bytostí, ale abstrahujeme ich z hmotných vecí. [18] Idey, ktoré máme v mysli, sú z hmotných vecí. [19] Veci prírody sú mierou nášho rozumu a nie opačne. [20] Poznávací proces prebieha tak, že naše zmysly zachytávajú konkrétne hmotné veci, zo zmyslových vnemov vznikajú predstavy vecí a z predstáv vypracuje rozum idey, čiže pojmy. Poznanie teda pojmovo predstavuje svet, ale ho netvorí. Poznávame skutočný svet a nielen naše predstavy alebo idey.

V spornej noetickej otázke medzi idealizmom a materializmom, kresťanský svetonáhľad sa teda nestotožňuje s náhľadmi idealistov.

Pri odpovedi na ontické otázky vychádzame z toho, čo sme zistili o noetike: poznávame skutočne jestvujúci hmotný svet, pojmy nám zobrazujú objektívne jestvujúce veci. Z hmotného sveta, ktorý pravdivo poznávame, sme však schopní nájsť cesty k ďalším skutočnostiam. Pri poznávaní hmotného sveta nadobúdame najprv zmyslový obraz o poznaných veciach a potom pojem. Naše pojmy aj o hmotných veciach majú všeobecný ráz; neviažu sa na priestorové a časové podmienky jednotlivých poznaných vecí, sú nadhmotné. Nadhmotný charakter všeobecných pojmov poukazuje na to, že naše poznanie nie je číro hmotný proces. Poznávací proces má pri tvorení všeobecných pojmov nadhmotný charakter a poukazuje na nadhmotného činiteľa, na nadhmotný zdroj tejto nadhmotnej činnosti, na duchovnú dušu. [21] Z reálne jestvujúceho hmotného sveta vedie ďalej cesta k hľadaniu príčiny, od ktorej tento svet pochádza. A hlavne na základe hľadania tejto príčiny hmotného sveta dochá-

---

17) Cf. S. Thomas Aq.: **Summa Theologica**, I, 85, 1.
18) Tamtiež, I., 84, 4.
19)Tamtiež, I., 14, 2 and 2, ad 3.
20) "... res naturales, ex quibus intellectus noster scientiam accipit, mensurant intellectum nostrum", S. Thomas Aq.: **De Veritate**, q. 1, a. 2. c.
21) "In hoc enim aliquis percipit se animam habere et vivere et esse, quod percipit se sentire et intelligere ... Nullus autem percipit se intelligere, nisi ex hoc, quod aliquid intelligit ... et ideo pervenit anima ad actualiter percipiendum se esse per illud quod intelligit", S. Thomas Aq.: **De Veritate**, q. 10, a. 8. c.

dza sa ku uznaniu tvorivej príčiny všetkého, ku uznaniu Boha.[22] Ale Boh podľa kresťanského poňatia nie je iba ideou. Je realitou duchovnej povahy. Boh je duchovná substnacia, teda osoba. Ide teda o niečo vonkoncom reálneho. Sv. Tomáš v tomto ontickom zmysle označuje aj Boha výrazom vec — res.[23] Materializmus nemá pre takéto skutočnosti ani pojmu. Preň to, čo jestvuje, je vždy len hmota. To, čo sa v dialektickom materializme nazýva duševnými zjavmi, je tiež iba produktom dokonale organizovanej hmoty, sú to iba myšlienky. Preto mohol Engels stotožňovať otázku: "Aký je pomer medzi myslením a bytím" s otázkou: 'Čo je prvotné, duch aelbo príroda?" a tiež s otázkou: "Boh stvoril svet, alebo jestvuje hmotný svet od večnosti?" Pre materialistu znamenajú výrazy "myslenie", "duch", "Boh" napokon vždy iba produkt modzgu. Nie tak ale pre kresťana.

I keď teda kresťanský vsetonáhľad na počiatok všetkého jestvovania kladie ako tvorivý princíp Boha, ktorý je duchovnou realitou, nemožno ho preto stotožňovať s idealizmom. Kresťanský svetonáhľad nie je idealizmom parciálnym, ktorý iba hmotný svet nahrádza ideami, lebo v kresťanskom svetonáhľade, o ktorom hovoríme v tejto úvahe, niet miesta pre pochybnosti o jestvovaní objektívneho hmotného sveta. Možno azda stotožniť kresťanský svetonáhľad s absolútnym idealizmom subjektívnym, ktorý kladie na počiatok všetkého bytia osobnú ideu a nahrádza ňou skutočnosť? Kresťanský Boh, napriek tomu čo hovoril Feuerbach, je bytosťou, ktorá nezávisí od myšlienok človeka. Boha nemožno stotožňovať ani s heglovskou absolútnou ideou. Táto je logicku konštrukciou. Bola potrebná, lebo na počiatok dialektického vývinu kozmu bolo treba položiť niečo, čo je antitézou hmoty. V kresťanskom svetonáhľade sa Boh tak ľahko nevynachodí. Katolícka náuka odmieta všetky snahy o dôkaz jestvovania Boha zo samej idey Boha, bez ohľadu na vyvodenie existencie Boha na základe princípu príčinnosti (ontologizmus).

Kresťanstvo sa teda nestotožňuje s idealizmom ani v otázkach ontologických. Nestotožňuje sa, pravda, ani s materializmom.

V čom je rozdiel medzi kresťanským svetonáhľadom a materializmom?

Nie v riešení otázok, či hmotný svet jestvuje alebo nie, či hmotný svet je poznateľný alebo nie, či naše poznanie je schopné verne zachytiť tento objektívny hmotný svet. V týchto otázkach sa dialektický materializmus podstatne neliši od kresťanského svetonáhľadu. Nie preto, že by

---

22) ". . . naturalis nostra cognitio a sensu principium sumit: unde tantum se nostra naturalis cognitio extendere potest, inquantum manuduci potest per sensibilia . . . Sed quia (sensibilia) sunt eius (Dei) effectus a cause dependens, ex eis in hoc perduci possumus, ut cognoscamus de Deo an est; et ut cognoscamus de ipso ea quae necesse est ei convenire secundum quod est prima omnium causa, excedens omnia sua causata", S. Thomas Aq.: **Summa Theologica,** I, 12, 12.

23) Cf. S. Thomas Ap.: **De veritate,** q. 2., a 2. Nejde tu, pravdaže, o právnický pochop veci.

kresťanstvo bolo prijalo materialistické náhľady, ale preto, že materializmus si prisvojil časť náuky, ktorú dávno pred ním učila kresťanská filozofia, a pomenoval ju svojím menom.

Rozdiel, a to podsttaný, medzi materializmom a kresťanským svetonáhľadom je v tom, že materializmus neuznáva okrem hmoty nijakú inú reálne, objektívne jestvujúcu skutočnosť. I keď hovorí o duševnej činnosti, o duševných javoch, prípade aj o duchu alebo o duši, rozumie tými výrazmi vždy iba produkt a prejav hmoty. Naproti tomu kresťanský svetonáhľad plne uznáva hmotný svet, ale neostáva v ňom trčať, neredukuje všetkú skutočnosť na hmotu. Okrem hmoty uznáva aj skutočnosť duchovnej povahy, ktorá tiež objektívne jestvuje, ako napríklad ľudská duša, Boh. Kresťanský svetonáhľad nemožno teda zadeliť ani do tábora mateiralizmu, ani do tábora idealizmu. Treba ho považovať za niečo osobitného — za kresťanský realizmus.

Podľa kresťanského svetonáhľadu veci sú prvotné a poznanie, idey sú druhotné, a to i čo sa týka následnosti i čo sa týka dôležitosti. Pre toto upredností ovanie vecí, objektívnej reality nosí kresťanský svetonáhľad oprávnene meno: kresťanský realizmus. Vec — *res* je totiž v kresťanskom poňatí základným stavebným kameňom sveta, nie idea. Vec (res) ako filozofický pojem sa veľmi dobre hodí na základ výrazu, ktorý je menom kresťanského svetonáhľadu. Čo do významu výraz vec je totožný s pojmom bytosť (ens). Kým však výraz bytosť (ens) prvotne poukazuje na bytie (esse), čiže na jestvovanie reality, výraz vec (res) prvotne značí obsah reality, bytnosť (essenciu), teda to, čo má uskutočnené bytie (quod habet esse ratum). [24] Etymológia výrazu vec (res) narádza poznateľnosť reality. Vo výraze res sa ozýva latinské reor, grécke reo, teda to, čo sa môže vypovedať, čo sa môže myslením poznať. [25] Vec teda znamená skutočne, objektívne jestvujúcu bytosť, ktorej vyhranený bytostný obsah (bytnosť — esencia), má uskutočnené bytie (esse), žiže, jestvuje, a je pri tom poznateľná. [26] Preto výraz vec jedinečne vyjadruje jednak ontický aspekt kresťanského svetonáhľadu, nakoľko poukazuje na reálny obsah bytosti, jednak noetický zreteľ, nakoľko vyslovuje aj poznateľnosť objektívnej reality.

Uznanie vecí, rešpektovanie ich platnosti, budovanie myšlienkových stavieb na základe vecí vyznačuje kresťanský svetonáhľad. "Teda nie v

---

24) "Non autem invenitur aliquid affirmative dictum absolute, quod possit accipi in omni ente, nisi essentia eius, secundum quam esse dicitur; et sic exprimitur hoc nomen res„ quod in hoc differt ab ente . . . quod ens sumitur ab actu essendi, sed nomen rei exprimit quidditatem, sive essentiam entis", S. Thomas Aq.: **De veritate,** q. 1. a. 1.

25) Cf. J. Gredt: **Elementa philosophiae aristotelico-thomisticae,** Friburgi Brisgoviae 1929, vol. II., p. 11—12.

26) Cf. F. Olgiati: **Il concetto di realta,** v knihe — F. Olgiati, F. Orestano: **Il realismo,** Milano 19 6.

poletovaní ponad zem je sila a sláva ľudskej prirodzenosti, ale v tom, že je zakorenený v jej postati . . ." [27]

Propagandisti dialektického materializmu sa teda dopúšťajú previnenia proti pravde, omylu alebo lži, keď označujú kresťanský svetonáhľad jednoducho za idealizmus.

Mohlo by sa proti predchádzajúcim dôvodom za kresťanský realizmus namietnuť, že kresťanov veľmi často označujú, ba i kresťania sami sa považujú za idealistov. Je tomu skutočne tak. Treba však nevyhnutne rozoznávať idealizmus ontický a noetický od idealizmu mravného. Mravný idealizmus sa týka konania človeka, nie náuky o bytí a o poznaní. A v mravnom zmysle sme a máme byť ako kresťania idealistami. V tomto zmysle znamená idealizmus počínanie podľa ideálu, zamerávanie činnosti na ideály. My máme v konaní pred sebou najvyšší možný ideál — absolútnu pravdu a absolútne dobro, Boha. O idealizme v mravnom zmysle teda u kresťanov hovoriť nielen možno, ale aj treba. [28]

V porovnaní s kresťanským realizmom sa i idealizmus i materializmus javí ako chudobná jednostrannosť, ako násilné zužovanie skutočnosti raz na ideu, raz zas na hmotu. Zatiaľ je skutočnosť, ktorú nám predkladá kresťanský realizmus bohato mnohotvárna. Uznávame za realitu nielen hmotu, ale i ducha, nielen prírodu, ale i Boha, nielen telo, ale i dušu, nielen štát, ale i Cirkev, nielen časnosť, ale i večnosť, nielen ľudské snahy, ale aj silu milosti Božej. Proti extrémom, ktoré majú povahu monizmu, stojí širokorozvetvený kresťanský realizmus ako pluralizmus.

Charakteristikou skutočnosti v kresťanskom poňatí je ďalej jej hierarchická stavba. Nestrhávame všetko na úroveň zeme. Ani nechodíme v blúznení po vzdušných zámkoch. Uznávame, že veci majú podľa svojej štruktúry rozličnú bohatosť, že sú odstupňované podľa svojej vnútornej hodnoty. Od neživej prírody až po Boha rozprestiera sa kresťanská skutočnosť ako členite usporiadaný poriadok. Uznávanie hierarchickej stavby skutočnosti umožňuje nám popri zakorenení v zemi úžasné rozpätie a rozlet z priepastí zeme do Božích výšok.

---

27) E. Przywara: **Christliche Existenz,** Leipzig, 1934, S. 17.

28) Jedine ak máme na zreteli idealizmus mravný, obstojí tvrdenie: "Somit ist die Religion die Verkuenderin einer idealistischen Weltanschauung. Das Christentum, als eine von Gott geofenbarte Religion, legt seinen Glaubensbekennern die hoechsten Lebensziele vor. Deshalb ist das Christentum die idealste Religion; die christliche Weltanschauung ist die hoechste Stufe der idealistischen Weltanschauung", Dr. A. Bucko: **Kreuzweg der kathlischen Kirche in der Slowakei,** Suedost-Stimmen, Stuttgart-Moehringen, 1954, Nr. 6, S. 1.

KULTÚRA A ŽIVOT

NOVÝ CYRILO - METODSKÝ OBJAV

Štúdium cyrilo-metodskej doby, ba aj samého životopisu našich sv. apoštolov, ani doteraz nie je skončené. Naopak, približujúce sa jubileum 1100-ročného príchodu sv. bratov na Veľku Moravu (863—1963) dalo nový podnet na novývyskum tejto slávnej doby našej minulosti.

Významný časopis vychádzajúci v Bruxelles "Analecta Bollandiana" (Sv. 73, 1955, Nr. 3—4, str 375—461) priniesol nedávno obšírnu rozpravu: Trois énigmes cyrillo-méthodiennes de la "Léäende Italique" resolues grace a un document inédit z pera významného vedca P. Pavla Devos S. J. o novoobjavenom životopise sv. Cyrila v bibliotéke pražskej metropolitnej kapituly. Životopis sa nachádza v rukopisnom kódexe Nr. XXIII, pochádzajúcom zo XIV. storočia. Ako sa stalo, že iba teraz sa dostal tento životopis na svetlo? Tak, že životopis tvorí iba nepatrný zlomok zo zosbieraných textov, ktoré sú v rukopise. Hoci kódex bol prezrený a uvedený v katalógu metropolitnej knihovne pražskej, ktorý roku 1922 vydal Antonín Podlaha, predsa si ho nikto nevšimol, lebo je tam uvedený podľa poiatočných slov, toré samy o sebe neurčujú, o čo ide. Až pred pár rokmi benediktín Paul Mayvaert potreboval čosi iného z toho kódexu, a tak sa mu dostal do ruky aj text o sv. Cyrilovi. Dal ho Bollandistom v Bruxelles, a P. Devos po jeho preštudovaní vydal horespomenutú rozpravu.

Text pražského kódexu obsahuje v podstate tak zv. "Legenda Italica", ktorú po prvý raz uverejnili Bollandisti roku 1668, z kódexu vo Vatikáne. Pražský text je úplnejší, lebo obsahuje aj úvod, a tiež nie je poškodený.

Na základe nového objavu autor chce rozriešiť tri záhady, týkajúce sa otázky cyrilo-metodskej: 1. Kto je autorom "Legenda Italica"? 2. Aký je jej pomer k staroslovanským prameňom? 3. Bol sv. Cyril biskupom, alebo nebol?

Na prvú otázku máme jasnú odpoveď, že autorom tohoto životopisu je Lev, biskup ostijský (zomrel 22. V. 1115.) No on sám v úvode hovorí, že svoje pramene čerpal zo spisov biskupa Gauderika, súčastníka sv. Cyrila. 2. Na druhú otázku tiež dostávame odpoveď, že už Gaudericus mnoho čerpal z prekladu staroslovanského životopisu sv. Cyrila, napísaného ešte za života sv. Metoda, a prineseného asi samým sv. Metoda, a prineseného asi samým sv. cesty roku 880. Tým sa dostáva tak zv. "Panonskému žitiu" veľkého zadosťučinenia a ocenenia. 3. Treťou je otázka biskupsej hodnosti sv. Cyrila. V poslednom čase sa o nej disputuje. Jedným z prameňov pre uznanie biskupstva sv. Cyrila bola práve "Legenda Italica" známa doteraz iba z vatikánskeho kódexu, v ktorom však dotyčné miesto je hodne poškodené, takže text je nejasný a vedci ho museli viacej-menej rekonštruovať. V novonájdenom pražskom kódexe toto miesto je nepoškodené, jasne čitateľné, no nič tam neni o biskupskej vysviacke sv. Cyrila. Z toho autor rozpravy uzatvára ako dokázanú vec, že teda s vC.yril biskupom nebol.

No v tomto bode diskusia nie je skončená. Špecialista cyrilo-metodskej doby a profesor na Vých. Pap. Inštitúte v Ríme P. Štefan Sakač S. J., ktorý iba nedávno (1950) bol vydal rozpravu, v ktorej bráni biskupskú hodnosť sv. Cyrila, po uverejnení vyššie spomenutej rozpravy teraz znovu napísal recenziu (Orientalia Christiana Periodica, XXII, 1956, Nr. 1—2), v ktorej sa nevzdáva svojej mienky, ba ju ešte podopiera novými dôkazmi. Uvádza iné pramene a tradíciu, ktorá nám predstavuje sv. Cyrila ako biskupa. Použil tiež nových prameňov, ktoré nedávno vydal prof. Václav Chaloupecký či už v Svatováclavskom Sborníku (1939), alebo v "Svätoprokopských legendách" (1953).

Takáto diskusia medzi vedcami je veľmi užitočná, a iba ňou sa bude môcť vyjasniť tak vážna otázka, či sv. Cyril bol, ači nebol biskupom.

P. Michal Lacko S. J.

SLOVENČINA V AMERIKE

Ak sa hovorí o budúcnosti Slovákov v Amerike, vždy sa hovorí o budúcnosti slovenčiny, ktorá z pokolenia na pokolenie stráca pôdu. V poslednom čase bolo mnoho hlasov o osude slovenčiny a, ako obyčajne, lamentovalo sa, že slovenská reč v Amerike postupne zaniká. V pokoleniach, ktoré už nehovoria po slovensky, pomaly stráca sa aj vedomie slovenského pôvodu a záujem o slovenský život. Nielen o život slovenského národa, ale aj o bohaté dedičstvo, ktoré Slováci vybudovali v Spojených Štátoch. Je iste dosť príčin, aby vedúce osobnosti slovenského života v Amerike boli znepokojené a aby hľadali spôsob, ako by bolo treba toto slovenské dedičstvo v Amerike zachovať.

Do tohto vývinu zasiahlo Združenie Slovenských Katolíkov, ktoré svojím kultúrnym programom usiluje sa obrodiť slovenský život v Amerike a chce upevniť vedomie slovenského pôvodu aj v tých pokoleniach, ktoré už slovenčinu neovládajú ale ešte vždy môžu mať účasť na slovenskom živote v takej forme, akú tento život v americkom prostredí postupne nadobúda. Aký je tento kultúrny program a čo sa od jeho uskutočnenia očakáva, o tom zmienime sa obšírnejšie v niektorom z nasledujúcich čísiel MOSTU.

Všeobecne sa uznáva, že jedným z prostriedkov, ktorý má predĺžiť život slovenčiny a tým celý národný život slovenský v Amerike, je vyučovanie slovenskej reči v školách slovenských farností. Práve v tejto otázke ozvali sa sestry sv. Cyrila a Metoda, ktoré v Jednote z 25. apríla uverejnili obsažný článok "Otázka vyučovania slovenčiny".

Tento článok znova potvrdil, že slovenské rehoľné sestry, ktoré vyučujú v osadných školách, sú skutočnými ochránkyňami slovenského ducha a vernými strážkyňami vatry slovenského života v Amerike. Pri vyučovaní slovenčiny, ktoré od začiatku bolo spojené s mnohými ťažkosťami, nadobudli vzácne skúsenosti a najlepšie vedia, akým spôsobom, v akom rozsahu a s akým výsledkom možno v Amerike slovenčinu vyučovať.

V článku, ktorý si zaslúži mimoriadnu pozornosť, dotkli sa mnohých otázok, ktoré súvisia priamo s vyučovaním slovenčiny a zároveň s rozličnými stránkami slovenského života v Amerike. Sestry sv. Cyrila a Metoda poznajú celý doterajší vývin slovenčiny v Amerike a dotkli sa mnohých zjavov, ktoré svedčia o tom, akými zmenami prešiel a akú formu nadobudol slovenský život v Amerike. Sestry sv. Cyrila a Metoda, ktoré od začiatku svojho účinkovania na slovenských osadných školách venovali mnoho pozornosti slovenčine, otvorene a úprimne poukázali na ťažkosti, na ktoré vyučovanie slovenskej reči narážalo. Tieto ťažkosti a neúspechy ich neznechutili a nechcú ich zdôraznením ospravedlňovať dnešný stav. Naopak, poukázali na ne preto, aby sa vedelo, kde a ako treba hľadať nápravu.

V článku upozorňujú najmä na to, že záujem o cudzie reči v Amerike po druhej svetovej vojne neobyčajne vzrástol a že aj úradné školské kruhy uznávajú potrebu vyučovať cudzie reči nielen na vyšších školách, ale aj na školách nižšieho stupňa. Naše sestry-učiteľky pokladajú túto zmenu za vítanú príležitosť, aby sa tým horlivejšie a s novým nadšením venovali vyučovaniu slovenčiny, ktorej znalosť má pre Amerikána slovenského pôvodu niekoľkonásobný význam.

Radi zaznamenávame vážny hlas sestier sv. Cyrila a Metoda o slovenčine v Amerike a sme presvedčení, že sestry tejto slovenskej rehole vyjadrili mienku všetkých sestier-učiteliek, ktoré v našich slovenských farnostiach majú na starosti výchovu nových pokolení Amerikánov slovenského pôvodu.

F. Hrušovský

PROBLÉMY VEDY NA SLOVENSKU

Pod týmto titulom uverejnila **Pravda** (Bratislava, 15. apríla 1956) výťah z referátu predsedu SAV akademika Andreja Sirácheho na celoštátnej konferencii pracovníkov 12. a 13. apríla 1956 v Prahe. Celý jeho referát točí sa okolo rozvoja techncikých vied, ktoré súvisia "s búrlivým rozvojom priemyslu na Slovensku". Podľa uznesenia strany a vlády pôjde o založenie Ústavu anorganickej chémie a Výskumný ústav chemického spracovania dreva a celulózy. Pre rozvoj fyzikálnych vied bude treba

získať pre Slovensko pracovníkov z Čiech, vychovávať nových študentov a najlepších vyslať na štúdium do SSSR."

Skutočným problémom podľa Siráckeho sú tak zv. spoločenské vedy. "Politická ekonómia patrí medzi najmladšie vedy a prirodzene zápasí s mnohými ťažkosťami. V posledných rokoch stáli pred pracovníkmi politickej ekonómie najmä dve úlohy: 1. odbúrať nesprávne, nemarxistické, nevedecké názory z celej tejto oblasti a položiť základy marxistickej ekonomickej vedy; 2. riešiť konkrétne tie problémy, ktoré rozvíjajúci sa hospodársky život Slovenska vyžadoval. Nesporne značnou brzdou rozvoja tejto disciplíny bol dogmatizmus, školometstvo, neúnosné citovanie a fetišizácia niektorých sporných poučiek a definícií. I nedostatok spoľahlivých štatistických údajov, materiálov a prameňov vo veľkej miere hamovali rozvoj politickej ekonómie. XX. sjazd KSSS, rezolúcia ÚV KSČ k zpráve o výsledkoch XX. sjazdu KSSS i uznesenie strany a vlády o úlohách vedy znamenajú tu prelom, radikálny obrat, ktorý sa nepochybne prejaví podnetne aj v oblasti politickej ekonómie".

Politická ekonómia patrí medzi spoločenské vedy. "Úlohou spoločenských vied je odhaľovať zákonitosti a formy prechodného obdobia od kapitalizmu k socializmu. V tomto ohľade ako základný teoretický problém sa nám javí ozrejmovanie procesu socialistickej výstavby vo všetkých súvislostiach i protirečeniach, štúdium zákonitosti rozvoja ľudovej demokracie. Najmä na Slovensku, kde v oblasti kultúry treba prekonávať mnohé reakčné názory v myslení, na pr. ešte vždy nebezpečné prežitky ľudáctva, majú spoločenské vedy významné poslanie."

Pozoruhodné priznanie. Teda slovenské myslenie je reakčné, čiže komunizmus nezmocňuje sa slovenskej duše tak ľahko, i keď má naporúdzi všetky prostriedky vedy, kultúry a politickej moci. Treba volať na pomoc "spoločenské vedy", aby odbúrali "ľudáctvo" zo slovenského myslenia. Ale z celého referátu A. Siráckeho je zrejmé, že tu nejde o ľudáctvo ako o politickú formu slovenského myslenia. Tu ide o kresťanský charakter slovenského myslenia. Meno "ľudáctva" užíva sa len preto, aby sa mohlo slobodne špiniť, keďže by nebolo múdre ešte dnes na Slovensku špiniť kresťanskú "formu mentis". Na otázku, prečo sa musí odbúrať a zničiť kresťanský charakter slovenského myslenia, Sirácky dáva túto odpoveď: "Pracovníci spoločenských vied musia odkrývať všetko to bohaté pokrokové kultúrne dedičstvo, ktoré nás spája s národom českým a ktoré na silnejúcej základni socializmu — znásobené socialistickým svetonázorom — tvorí pevný základ nášho česko-slovenského vlastenectva a proletárskeho internacionailzmu". Hľa, cena, za ktorú treba zničiť kresťanstvo na Slovensku. Čechizácia a "protelársky internacionalizmus". Ale to všetko podľa Siráckeho je problém vedy na Slovensku. A problém — to je komplex ťažkých a komplikovaných vecí.

—r—

CHARAKTEROLÓG DR. PAVOL GRIEGER

Slovensko dalo dnešnej psychologickej vede odborníka svetového mena. Je to Dr. Pavol Grieger, tajomník **Centre international d'Anthropologie différentielle** v Paríži. Dr. Grieger narodil sa roku 1915 v Pavľanoch, okres Levoča, Slovensko. Bol jedným z tých slovenských chlapcov, ktorí v útlom veku odchádzali so školskými bratmi do Francie na štúdia. Svoje ľudové a stredné školy skončil v Lyone a v Moulins, vysokoškolské štúdia potom v Grenoble a na Sorbonne v Paríži.

Licenciát v literatúre a diplom vysokoškolského profesora dosiahol za vedeckú prácu o **Všeobecnej filozofii.** Vyučoval potom filozofiu na Francúzskom inštitúte v Beyrouth. Zarovno sa ale zaujímal o výskumu psychopedagogické. Pracoval v laboratóriu experimentálnej psychológie a pripravoval svoju doktorskú tézu na tému **Pôvod ľudskej inteligencie** (Genese de l'intelligence humaine). Roku 1950 dosiahol na Sorbonne s vysokými poctami doktorát a univerzitnú cenu. Nateraz pokračuje vo svojich psychologických výskumoch a pracuje na diele **Charakterológia etnotvpov** (Caractérologie des ethynotypes). Okrem toho uverejňuje diela z psychológie.

No ťažisko jeho práce spočíva v psychológii a v tomto odbore Dr. Pavol Grieger v pomerne veľmi mladom veku dopracoval sa pozoruhodných úspechov. Podstata jeho psychologického bádania zahrnutá je v jednom zväzku, ktorý vyšiel v **Presses Universitaires de Paris** pod názvom: **L'Intelligence et l'éducation intellectuelle.** Metodologická časť vydaná v **Editions Ligel**, volá sa **Diagnostic caractérologique.**

Dielo poctil svojím úvodom profesor Le Senne, redaktor série **Caracteres** a medzi iným píše. "Zdá sa mi, že práca Pavla Griegera spája v sebe dve črty vzácnej štúdie z charakterológie. Na prvom mieste prináša dôležitú dokumentáciu a predovšetkým závažné dôvody za tézu, ku ktorej priviedla táto dokumentácia autora. Ale cena vedeckého výskumu pozostáva nie tak v tom, čo prináša, nech by to bolo dôležité akokoľvek, ale najmä v možnostiach, ktoré otvára. To, čo sa mi pozdáva najvzácnejším v tejto práci, to je umenie, s akým autor vedel koordinovať rozličné metódy vo svojom výskume."

Na kongrese školských psychológov, ktorý bol v Grenobli roku 1950, inšpektor Le Gall z parížskej akadémie hovoril tiež veľmi pochvalne o tomto Griegerovom diele: "Krásne dielo P. Griegera ustaľuje práve na nepopierateľných experimentálnych základoch, že u dieťaťa nieto rozdelenosti: dieťa je mnohoraké a zarovno jedno; jeho inteligencia je z jednej stránky funkciou jeho charakteru."

O metódach Griegerovho diela, tak dokumentárne podložených v **Diagnostic caractérologique** napísal aj iný parížsky autor: "Vychovávatelia prijmú s najväčším porozumením tento spis o charakterológii. Metóda v ňom je naozaj prísna a vedecká."

Ide teda o dielo eminentne osobnostné a zarovno účinné. Charakterológia dovoľuje totiž vedeckému bádateľovi odhaliť slabiny i silné stránky každého subjektu. Čiže je možné ovplyvniť každé individuum, aby vynaložilo svoje najvyššie úsilie; a toto úsilie nie je nič iného, než odvaha jeho skutočných schopností.

Hodnota tejto metódy je nepopierateľná, lebo sa môže vyhnúť mnohým nepravým problémom. Vychovávateľ môže byť pružný vo svojich podujatiach, lebo je pružný pred skutočnom a môže dúfať, že jeho vychovávateľská úloha bude mať progresívny charakter; výchova stáva sa tvorením, alebo lepšie, individuum vytvára samo seba tým, že sa zmocňuje svojej vlastnej osobnosti.

Výchova takto nadobúda svojho pôvodného poslania. Nie je len štúdiom sklonov, schopností, prirodzených darov jednotlivca; je to v skutočnosti pozvanie zmocniť sa v nás toho podstatne pravého, to jest vzoru dokonalosti, ktorý nosíme v sebe a k čomu má ustavične smerovať nielen naše myslenie, ale aj naše konanie. Treba dodať, že túto pravdu, tento vzor nenachodíme v okyptenej a deformovanej podobe, ktorú nám prináša bez prestania divadlo života, ale v našom výstupe k Prameňu toho svetla, ktoré osväcuje duchov a riadi vôle.

Bibliografia diel Dr. Pavla Griegera:

— **L'Intelligence et l'éducation intellectuelle, Paris** P.U.F. (preklad do talianč.)

— **Le Diagnostic caractérologique, Ed. Ligel, Paris (preklad do španielč.)**.

— **Le Test caractérologique,** Ed. Ligel, Paris (preklad do talianč., španielč., angl̈ič.)

— **Cours de Philosophie: Psychologie,** Ed. Ligel, Paris

— **Logique, Morale et Metaphysique, Ed. Ligel, Paris**

— **Intelligence et Caarctere,** in Nouvelle Revue Pédagogique, Casterman, Paris

— **Caractere et Personnalité,** in Entre-Nous, Paris

— **Essai d'une analyse caractérologique des Peuples,** in Revue de Psychologie des Peuples, Le Havre

— **Réalité biologique de l'Ethnotype,** in Connaissance de l'homme, Paris

SLUK V DIVADLE CHAMPS ELYSÉES V PARÍŽI.

SLUK je skratka pre Slovenský ľudový umelecký kolektív. Je to tanečná skupina, ktorá od niekoľkých rokov pestuje a umelecky interpretuje ľudové tance, ako sa tieto zachovali v jednotlivých krajoch Slovenska. Po mnohých úspešných predstaveniach v jednotlivých mestách na Slovensku, v Prahe a niektorých ľudových demokraciách, SLUK dostal sa v marci t. r. i do Paríža, kde vystupoval v poprednom Divadle Champs Elysées. Vystúpenie tejto tanečnej skupiny bolo podľa francúzskej tlače veľkým úspechom. Prejavili sa v ňom tie výrazné prvky národnej osobitosti, ktoré dosiaľ neboli dostatočne národne ani medzinárodne zhodnotené. Umelecké nadanie slovenského ľudu je zaiste mimo dosahu cudzích režimov a vlád. Preto je dôležité, aby sa Slováci vedeli aspoň umelecky prejaviť pred svetom ako takí, ak nemajú slobody pre politické prejavovanie sa. Považujeme za potrebné zdôrazniť túto skutočnosť menovite vzhľadom na protinárodnú tendenciu terajšieho Bacílkovho vladárenia na Slovensku. Odtlačujeme preto preklad článku, ktorý o vystúpení SLUK-u v Paríži uverejnil divadelný kritik Emil Vuillermoz v denníku "Paris Presse" dňa 22. marca 1956.

"Pre Francúza by nebolo viac omluvy — hovorí sa v článku — keby v snahe vydržať verne pri nedobrej tardícii, ktorá ho znevažuje, zostal i naďalej nevšímavým pre zemepisné skutočnosti. Je tomu vyše roka, čo sa táto ináč suchá veda podáva najvďačnejším a najpresvedčivejším spôsobom vo forme predstavení folkloristických skupín plných vervy a ohňa, ktoré ho poučujú tancom a spevom. Kapitola o Slovensku chýbala dosiaľ na našom programe. No od včera večera i táto medzera sa zaplnila.

"SLUK je skupinou 100 tanečníkov a spevákov, ktorá sa bola utvorila pred siedmimi rokmi, aby opatrovala folkloristický poklad územia, čo v dôsledku rozmarného vývinu dejín bolo vystavené rozličným etnografickým vplyvom. Maďarsko, Ukrajina, Poľsko, Rakúsko, Česko vysielali tam svoje vlny ponad hranice a tieto vplyvy vytvorili jedinečne podfarbené umelecké podnebie, i keď ono pre svoju tajomnosť je dosť ťažko zrozumiteľné pre obyčajného cudzinca. Po stránke muzikálnej — pokračuje spomenutý divadelný kritik — predstavenie nás udivuje. Okrem použimenlivou kvartou, výrazovosť týchto menlivou kvartou, výrazovať týchto spevov a tancov akoby nevytvárala osobitného folkloristického štýlu. Človek má dojem, že talentovaní moderní skladatelia prispeli ku obohateniu tejto muzikálnej mluvy dôrazmi a odtienkami, čo nemajú veľa dočinenia so vzdialenou minulosťou.

"Ako dôkaz uvediem aspoň rozkošnú "Pieseň hrabáčok". Jej súzvučná partitúra vyznieva ako jemné kúzlo prezradzujúce obratnú ruku moderného odborníka, ktorý ovláda svoje remeslo do najrafinovanejších podrobností. Ako divný paradox však pripomíname, že táto skupina odlišuje sa od tých, čo ju predchádzali minulého roku — t. j. poľskej a menovite maďarskej — zdôraznenou "zemitosťou". Predtým sme boli videli skupiny, ktorých technika hraničila na virtuóznosť a ktoré predvádzali svoje prekvapujúce umenie s dôkladnosťou a neomylnou disciplínou kovaných profesionálov. SLUK je v celku jednoduchší a prejavuje akúsi nenútenú prirodzenosť, akési povoľné odovzdávanie sa a nebojí sa robiť dojem oduševnelého amatérstva v najlepšom zmysle toho slova. Neprevádza "čísla" programu, ktoré sú nezmeniteľne naštudované, ale oddáva sa rozkošnej hre pohybu, plnej spontánnosti a grácie alebo výkrikov hrdinského sebavedomia. Ženské i mužské hlasy sú skvelé a sólistka Alžbeta Kubánková má diskrétny a čistý hlasový register nedosažiteľnej zvodnosti. Jej ľúbostné piesne z Oravy nás očarili taktom, eleganciou a jemnosťou. Výprava je dômyselná a pestrá. Tanec priadok, pri ktorom dievčatá sú raz vlnou, ktorá sa nakrúca do klba, druhý raz člnkom tkáča, ktorý prechádza medzi tkaninou a priadzou, je majstrovský kúsok. Tanec s valaškami, zbojnícke piesne, dojímavá "Hviezdnatá noc" a hrdinská "Jánošíkova legenda" s nádychom poľského folklóru sú nádhernými obrazmi. Z ich prevedenia zračí sa vkus a obratnosť. ..Keď pridáte k týmto vydareným obrazom pôsobivosť krojov v živých

farbách, podivné hudobné nástroje ako fujara, čo je akási ohromná zvislá flauta, čo zvučí ako basón, alebo frenetické údery cymbala, pochopíte, prečo vyberané obecenstvo, ktoré bolo včera v divadle Champs Elysées, prijalo s takým nadšením toto sympatické a úsmevom žiariace folkloristické vyslanstvo."

JAM

CLAUDELOVA KOZMOLÓGIA

Karol Strmeň. **Introduction a la cosmologie de Paul Claudel.** Téza podaná na Western Reserve University v Clevelande z jari 1956 (na hodnosť magistra umení). Str. 120.

Je to analýza a kritický výklad Claudelovho filozofického trakátu **Art poétique** (Kompozičné umenie), ktorý vzniká na začiatku tohto storočia, keď Claudel prekonáva ťažkú duševnú krízu a pochybuje o hodnote básnickej tvorby. Autor tézy rozoberá podrobne dve štúdie "Poznanie času" a "Poznanie sveta Neografia, známa teraz pod menom Selosť na aristotelovsko-tomistickej filozofii a ich súvislosť s bergsonizmom a múdrosťou čínskeho filozofa Čui-hi.

Claudelovo **Kompozičné umenie** je obranou poézie; vychádza z esteticko-dynamickej náplne sveta, z potreby "doplnkov", ktoré sa javia od veci k veci (a vedú k takzvanej "plodnej diferencii") a z prirodzenej kompatibility medzi hmotou a duchom. Svet je pre Claudela báseň bez prestania vznikajúca a tvoriaca svoje vlastné "poznanie". Všetky zmeny a pohyby v kozme (od vädnutia ruže, rastu platanov po vytváranie nových sl'nok) predstavujú organický celok, ktorého cieľom je uskutočnenie estetického a eidetického dobra. Čas, i keď je "pozvánkou ku smrti", je pevným a jediným základom, bez ktorého by nebolo možné uskutočňovanie jednotlivých foriem.

Podstata poézie spočíva v napodobňovaní prírody. Autor ide však ďalej ako Platón a Aristoteles: konceptom "novej logiky" vznáša "základný jamb" poznania do samého stredu ontologických hodnôt; inými slovami, proces, ktorým básnik tvorí metafory, je obdobou procesu, ktorým sa utvára sama príroda. A keďže príroda i tým, že odumiera, i tým, že sa v nej veci rodia vedľa seba (co-naissance, conaissance), naznačuje jasne, že je "prirodzenou sviatosťou", aj básnická tvorba má v tomto zmysle slova sakramentálny ráz. To neznamená, že by poézia mohla nahradiť náboženstvo, a neznamená to ani výlučnosť poézie: ten istý sviatostný ráz má aj poznanie seba samého, vedomie a svedomie.

Claudel nebol filozofom z povolania a chýba mu často disciplinované a jasné predstvenie problémov. Pisateľ tézy zaoberá sa v prvom rade otázkami, ktoré patria logicky do oblasti kozmológie, a objasňuje ich presnou terminológiou na základe opatrne stavanej klasifikácie. Chcel totiž, aby jeho téza bola nielen príspevkom k poznaniu konceptuálneho myslenia Paula Claudela, ale aj príspevkom k estetike post-symbolistickej poézie.

K téze je pripojená obsažná bibliografia.

KNIHY

SÚČASTNÍCI O ĽUDOVÍTOVI ŠTÚROVI. Zostavil Ján V. Ormis. Vydalo Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry v Bratislave: 1955. Strán 448, cena viaz. Kčs 25.30.

V súčasnom slovenskom kultúrnom živote doma dlhší čas sa prechádzalo ponad odkaz Ľudovíta Štúra mlčky, ba ignorantsky. Národne a kresťansky učlenený a vybudovaný Štúrov aktivizmus, ktorý vyúsťuje v svojskom a samostatnom vývine slovenského života, bol v rozpore so záujmami dnešných politických činiteľov na Slovensku, preto radšej Štúrových diel sa nedotýkali. Ale tento negatívny pomer v minulom roku sa zmenil. Literárni a vedeckí pracovníci usilujú sa nielen Štúrove diela zaktualizovať, ale aj ideologicky prehodnotiť, ako sa to pokúša najmä dr. Pišút, ktorý zo Štúra chce vytvoriť dokonca utopistického socialistu, o čom ale pri inej príležitosti. Popri popularizačne zameranom výbere Štúrových "Rečí a statí", Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry vydáva päťzväkový súbor Štúrových diel, z ktorého vyšli zväzky "Politické state a prejavy", "Slovanská ľudová slovesnosť" a "Básne". V programe je vydanie diela "O slovenskom jazyku" a hádam najcennejším prínosom bude "Výber korešpondencie". Redaktorom tejto edície je J. V. Ormis, M. Pišút, V. Kochol a najmä J. Ambruš, ktorý i pri vydávaní Štúrových publikácií za Slovenskej republiky uplatnil sa ako jeden z najlepších znateľov štúrovcov. Ďalej sú oznámené publikácie "Štúrovci o literatúre", "Štúrovci v obrazoch" a Slovenská akadémia vied programuje toho roku vydať štyri diela o Štúrovi.

Iste najzaujímavejším prínosom tejto významnej oblasti našej duchovnej tradície je obisahle dielo "Súčastníci o Ľudovítovi Štúrovi", ktoré zostavil J. V. Ormis. Je to rozsiahly a všestranný výber rozpomienok, zpráv a svedectví, prevedený z publikovaných prác. Príspevky sú všeobecne viac-menej známe, originálne je len pojatie a učlenenie týchto statí. Ale podávajú zaujímavý súhrn bohatého dokumentárneho materiálu, ktorý v takto osnovanej syntéze dáva nám presvedčivý profil Štúrovej osobnosti, oboznamuje nás s významom jeho diela a najmä zhodnocuje jeho vedúce postavenie v radoch svojej generácie.

V diele je štyridsaťpäť príspevkov pochádzajúcich od 31 autorov. Základnou prácou je výber z rozsiahlej monografie od J. M. Hurbana. S mnohými neznámymi podrobnosťami biografickými nás oboznamuje brat Ľudovíta Štúra Ján. Ďalej sú tu výťahy z prác Francisciho, Kalinčiaka, Kollára, Fejérpatakyho, Paulinyho-Totha, Licharda, Viktorína, Pohradského, Marothyho, Dobšinského, Dohnányho, Zechentera, Horvátha, Ormisa, Daxnera, Mudroňa, Lachého a Holubyho. Zostavovateľ poslúžil všeobecným hladiskám, keď uverejnil i kritické výhrady proti Štúrovi od Záborského a Štefanoviča. V slovenskej verzii uverejňuje i príspevky od Čechov Friča, Rajskej, Mikšíčka a Kopa. Medzi Chorvátmi sú zastúpeni Brlič a Kukuljevič, z Rusov Sreznevskij a jeden príspevok je od Nemca Pröhleho.

Bielo je výberom z literatúry. Podáva, až na príspevok od Holubyho, v ktorom je opísaný Štúrov pohreb, práce od prispievateľov, čo Štúra poznali bezprostredne. A z literatúry sústredil len také výňatky, ktoré sa vzťahujú priamo na Štúra. Tieto intencie zostavovateľ uplatňuje veľmi dôsledne, takže kým niektorý príspevok, napr. Hurbanov, je pomerne dlhý, z iných v súbore uviedol len odstavec, ba v jednom z príspevkov Št. M. Daxnera len jednu vetu. Často to ide na úkor štylistickej úpravy prác, stávajú sa fragmentárnymi, ale touto metódou dr. Ormis dosiahnul značnú úspornosť priestorovú a pritom sa mu podarilo sústrediť bohatý a jedinečný dokumentárny materiíl. Nepoužil korešpondenciu a to ani takú, ktorá bola publikovaná. Ale to je pochopiteľné. Literárne archívy sú u nás oblasťou, ktorá pre slovenských historikov nastoľuje mnoho úloh a povinností. Bude musieť byť raz vydaných mnoho edícií, v ktorých sa pouverejňuje tento bohatý a významný kultúrne-historický materiál.

Dielo má zameranie popularizačné, ale rovnako, ako to vyznieva z osnovy práce, má slúžiť i potrebám vedeckých pracovníkov. Tieto zretele určovali, že zostavovateľ dielo doplnil svojimi bohatými bibliografickými poznámkami a vysvetlivkami, ktoré tvoria takmer sto strán. Pre prehľadnosť diela uviedol hlavné životné dáta Ľudovíta Štúra a na konci pripojil i svoje metodické poznámky a podáva svoje kritické stanovisko k použitej literatúre. Škoda, že k práci nepripojil aspoň osobný index, čo by bolo len zvýšilo jeho literárnohistorickú hodnotu.

Je to poctivá práca a k dobru autora musíme pripísať i to, že sa úplne vyhnul nežiadúcim ideologickým a režimistickým poznámkam. Je to hádam jediné vedecké dielo, kde sa neuvádza "geniálny Stalin" a kde by sa poklonkovalo čo len jedinou poznámkou ľudovo-demokratickým "lepším časom". Kniha vyšla v slušnej úprave a je obohatením našej literatúry.

Ján Mešťančík

* * *

Ján Hajduch. SLOVENSKÉ HRADY. Vydala Osveta, Martin 1953, cena viazaného výtlačku 93.30 Korún.

Hneď za titulnou strnou knihy nasledujú tieto údaje: Úvodné slovo a poznámky o jednotlivých hradoch napísal † Dr. Vladimír Wagner. Textovú časť knihy graficky upravil a zilustroval Oswald A. Klapper. Mapy hradov nakreslil Gabriel Štrba. Napokon nasleduje celý rad mien spolupracovníkov obrazovej časti. Takto zostavená kniha má ráz popularizačný a propagačný. Vyšla v 10.400 výtlačkoch a jej poslaním je čo najširšiemu kruhu čitateľov predstaviť obrazy slovenských hradov a zámkov.

V knihe je celkom 216 celostranových obrázkov veľkého formátu (22x29 cm), ktoré predstavujú spolu 67 hradov a zámkov. I keď sú tieto obrázky akokoľvek zaujímavé, nepovedia všetko, na čo je čitateľ zvedavý a čo potrebuje vedieť, aby pochopil úlohu, akú mali tieto hrady v minulosti Slovenska. Preto bolo treba čitateľa poučiť o hradných stavbách vo všeobecnosti a oboznámiť ho s dejinami a významom jednotlivých hradov. Autorom úvodnej štúdie a poznámok je známy historik umenia prof. Dr. Vladimír Wagner.

Dr. Vladimíra Wagnera poznali sme ako človeka rozvážneho, ktorý aj pri svojich bohatých znalostiach dejín výtvarného umenia vyjadroval sa vždy náležitou opatrnosťou. Často mali sme pri čítaní jeho odborných štúdií dojem, že nemá dosť odvahy vysloviť svoj úsudok o študovanom predmete v takej forme, na akú bol svojimi vedomosťami oprávnený. Úvod, ktorý napísal do tejto knihy, má charakter celkom iný. Hoci dejinám slovenských hradov, pretože pri týchto stavbách sa ohľady umelecké uplatňovali v miere ďaleko skromnejšej ako na pr. pri stavbách cirkevných, venoval pomerne málo pozornosti a hoci jeho znalosti práve o tomto predmete nevynikajú zvláštnou dôkladnosťou, nie sú výsledkom jeho samostatných výskumov a sú založené na informáciách z druhej i z tretej ruky, jednako svoje úsudky práve v tomto úvode vyslovuje v takej rozhodnej formulácii, že to u Dr. Vl. Wagnera prekvapuje.

Dr. Vladimír Wagner ako historik umenia bol si vedomý, že kto chce správne pochopiť a spravodlivo zhodnotiť akýkoľvek dejinný zjav, musí sa čím dôkladnejšie vžiť do minulosti a nesmie dnešné náhľady premietať do čias, v ktorých dotyčný historický zjav povstal. Dr. Wagner vedel, že pri štúdiu politického, hospodárskeho, sociálneho a kultúrneho prostredia, v ktorom sa stredoveké hrady budovali a v ktorom mali zvláštnu úlohu, nemôžeme používať dnešných meradiel a nemôžeme ich význam posudzovať len jednostranne, ako pamiatky feudálneho bezprávia, páchaného na širokých vrstvách poddaného ľudu. Na tieto požiadavky historickej vedy ako by bol Dr. Wagner zabudol. Iste nezabudol, len sa prispôsobil tlaku, ktorý ho ovplyvnil a ktorý mu diktoval, ako si má celú otázku zjednodušiť a postaviť ju do takého svetla, v akom ju chce vidieť dnešná oficiálna iedológia komunistického socializmu, vybudovaná na historcikom materializme.

Len takto ovplyvnený mohol Dr. Vl. Wagner napísať: "Slovenské hrady a zámky sú pozostatkami feudálnej minulosti, sú ukazovateľmi spupnej rozpínavosti bohatých vykorisťovateľských rodov magnátskej aristokracie,

sú svedkami derešov, klád a iných potupných nástrojov, používaných na mučenie bezbranného ľudu." Tým všetkým slovenské hrady a zámky môžu byť ale okrem toho sú aj takými historickými pamiatkami, ktoré svedčia o všeličom inom. Keď Dr. Wagner napísal takúto vetu a keď sa podobným spôsobom vyjadroval aj v iných súvislostiach, iste si uvedomoval, že nevyslovuje spravodlivý súd objektívneho historika ale len reprodukuje mienku, ktorá sa od neho žiadala.

Jednako sú slovenské hrady Dr. Wagnerovi "milé a vzácne" a to vraj z dvoch príčin. Po prvé preto, lebo "sú dnes veľmi názornými svedkami nepredstaviteľne ťažkých životných podmienok nášho pracujúceho ľudu, hnaného do roboty pod hroznými ťarchami nevoľníckeho života", a po druhé preto, lebo "sú nevyvratiteľnými dôkazmi sily tohto ľudu, ktorý vedel budovať aj v najťažších pracovných podmienkach tak usilovne a s takým dôvtipom, bystrým umom, že výsledky jeho práce dodnes vzdorujú vekom."

Ako cudzo znie takáto rečnícka kvetomluva z úst historika, akým vo svojich odborných prácach o dejinách výtvarného umenia rozhodne bol autor tohto úvodu!

Dr. Vl. Wagner rozpísal sa potom o vzniku, úlohe, stavebnom vývine a význame rozličných druhov hradov a zámkov. Kým sa autor pohyboval v tom okruhu, pre ktorý mal dosť odbornej prípravy, sú jeho výklady, i keď sú len ozvenou literatúry, poučné a zaujímavé. Ale keď prekročil hranicu svojich záujmov a ocitol sa na takom poli, pre ktoré nemal dosť odborných znalostí, jeho úsudky vyznievajú nepresvedčivo a cítiť v nich ozvenu propagandy a nie výroky zodpovedného vedca.

Málo zaujímavé, prázdne a ešte menej poučné sú Wagnerove poznámky o jednotlivých hradoch. Dozvieme sa z nich, kedy sa ktorý hrad po prvý raz spomína v histórii, kedy bol prebudovaný, ako menil svojich majiteľov a kedy spustnul. Napriek tomu i v takýchto skúpych poznámkach sa vždy zdôrazňuje všetko, často i veci rázu veľmi pochybného, čo môže svedčiť o slovensko-českých vzťahoch v minulosti.

Je nám úprimne ľúto, že o účasti Dr. Vladimíra Wagnera na tomto diele museli sme napísať takýto posudok. Neobviňujeme ho, lebo zodpovednosť a vinu nesú tí, ktorí i vážnych vedeckých pracovníkov, akým bol i nebohý Wagner, nútia na prácu, ktorá je v rozpore s ich vedeckým presvedčením.

Obrázková časť knihy má rozsah 216 strán. Na niektorých fotografiách je celkový pohľad na hrad, často i s okolím, aby vynikla jeho poloha. Na niektorých sú iba rozličné detaily, ktoré môžu byť zaujímavé z hľadiska architektonického. Pri hradoch, ktoré sa podnes zachovali, sú aj obrazy niektorých miestností a vnútorného zariadenia. Väčšina slovenských hradov a zámkov zjavuje sa v knihe na dvoch-troch obrázkoch, iným, ako je Červený Kameň, Nitra, Bojnice, Trenčín, Zvolen alebo Orava, dostalo sa i viac strán.

Obrázky niektorých hradov chybujú. Keď prezeráme jednotlivé fotografie, znova si uvedomujeme, aké nedostatočné sú texty k ním. Čitateľ, ktorý má záujem o týchto svedkov slovenskej minulosti, chcel by nájsť v diele takéhoto druhu odpoveď aspoň na niektoré otázky, ktoré vyvstávajú v jeho mysli.

Vzorná grafická úprava, ktorá uspokojí aj najnáročnejšieho milovníka krásnej tlače, je dôkazom, že martinská a seba samého", vymedzuje ich závisveroslovenské tlačiarne, n. p., je zariadená na každý druh tlačiarskej práce.

Kniha "Slovenské hrady" aj pri všetkých nedostatkoch textovej čiastky a aj pri tendencii, ktorej má slúžiť, môže úspešne splniť svoje popularizačné poslanie, lebo môže vyvolať hlbší záujem o slovenskú minulosť, ktorej tieto hradné stavby sú svedkami a pomníkmi.

F. Hrušovský

* * *

Karol Kállay. SLOVENSKÉ RIEKY. Hlbokotlačou vytlačili Severoslovenské tlačiarne, N. P., Martin, 1955, strán 138.

Je zaujímavé, že táto obrázková kniha, ktorá v plátenej väzbe predáva sa po 46.69 korún, vyšla v náklade 7.400 výtlačkov. Z toho možno usudzovať, že na Slovensku publikácie podobného druhu majú dobrý odbyt.

Kto knihu vydal, nikde nie je uvedené, hoci na poslednej strane uvádzajú sa rozličné menej dôležité ale pre dneš-

né vydavateľské pomery príznačné podrobnosti. Po zbežnom prelistovní sa dozvieme, že kniha bola vydaná pre kanoeistov a kajakistov, aby vzbudila záujem o tieto druhy vodných športov.

Úvod a texty pod obrázky napísal Dr. František Oktávec. Úvod je lyricky vzrušený a z nadšenia nad krásou horských tokov Slovenska prechodí do banálnej propagandy, bez ktorej nemožno si vydanie nijakej knihy ani predstaviť. Slovenská mládež, ktorá na kanoe a kajaku poznáva prírodné krásy svojej vlasti, namiesto náladového úvodu a bežných propagačných fráz vďačne by bola prijala viac vecného poučenia a odborných údajov o jednotlivých riekach a o kraji, ktorými tieto rieky pretekajú. A už napospol nič nehovoria texty pod obrázkami.

Obrázkovú časť knihy upravil Eugen Lazišťan. Celostranové fotografie v bezvadnej hlbokotlačovej reprodukcii sú naozaj skvelé a predstavujú jedinečnú prírodnú nádheru Slovenska. Okrem siedmich obrázkov, na ktorých zachytené sú prevážne tatranské bystriny a okrem piatich obrázkov s motívami vodných športov, sú v knihe jednotlivé úseky Dunajca (13 fotografií), Hornádu (21), Oravy (21) a Váhu (43).

Možno, že z hľadiska vodných športov, ktorým má kniha slúžiť, neprichodia do úvahy také rieky, ako je Kysúca, Turiec, Poprad, Nitra, Torysa alebo Ondava, ale ťažko si vieme vysvetliť, prečo v knihe takéhoto druhu nebolo miesto pre Moravu, Hron alebo Laborec. A už vonkoncom je ťažko pochopiť, prečo medzi slovenskými riekami nie je ani Dunaj. Medzi obrázkami, ktoré predstavujú tok Váhu, darmo hľadáme povestnú Margitu a Besnú, ktoré mali taký význam v plavbe pltníkov a ktoré aj pre moderných slovenských športovcov nie sú bez pôvabu.

I napriek týmto nedostatkom radi prelistujeme túto knihu a s obdivom kocháme sa v prírodných krásach Slovenska, ktoré sú tu v pekných reprodukciách zachytené.

A. F.

* * *

THE HIGH TATRAS. Photographs by K. Celba and B. Straka, Preface by Dr. F. Kroutil, Text by J. Šimko. Vydala Artia v Prahe roku 1953.

Hoci knihu zostavili Česi a vydalo ju české nakladateľstvo v Prahe, prinášame o nej aspoň krátku zprávu, lebo celé je venované našim slovenským Tatrám.

Kniha obsahuje 168 celostranových fotografií z Vysokých Tatier. Obrazy, ktoré sú tu uverejnené, predtsavujú také zábery, s ktorými sme sa ešte nestretli. Reprodukcie sú dokonalé, takže i ten, kto v Tatrách ešte nebol, môže si urobiť predstavu o jedinečných prírodných scenériách tohto horského sveta. Ak cieľom tejto knihy je propagovať Tatry, môže túto úlohu splniť veľmi úspešne.

Dr. F. Kroutil v krátkom anglickom i slovenskom úvode podáva popis tatranskej prírody, pri čom venuje pozornosť nielen jedontlivým horským útvarom a štítom, ktoré lákajú horolezcov, ale i jazerám a dolinám, potokom a vodopádom, v ktorých môže sa kochať každý turista. Nezabudol ani na kvetenu a zverinu, ktorá svedčí o zvláštnych životných podmienkach v Tatrách a na ich úpätí. Napokon usiluje sa charakterizovať život ľudu pod Tatrami a odvoláva sa pri tom i na povesti ktoré si obyvatelia podtatranského kraja z pokolenia na pokolenie rozprávajú o tomto horstve a jeho tajomstvách. Keby sa bol autor vedel povzniesť nad mláku b e ž n e j demagógie a keby bol vyhol terminológii komunistickej propagandy, vyznel by celý úvod dôstojnejšie. Nebolo potrebné hovoriť o rozličných podnikateľoch, ktorí či priamo či nepriamo zaistili obyvateľom podtatranských dedín aký-taký zárobok, ako o "vykorisťovateľoch".

Záver úvodu rozplýva sa v takýchto frázach: "Žiara nového zajtrajška zaplavila končiare Vysokých Tatier i krajiny pri Váhu a Dunajci. Podtatranský slovenský a poľský ľud, rovnako ako ľud český a maďarský stali sa opravdovými vládcami vo svojich krajinách a budovateľmi svojich budúcich osudov." Kniha o Tatrách bez takýchto viet bola by sa zašla. Vážnejšou a dôstojnejšou rečou hovoria samy obrázky, ktoré predstavujú končiare Vysokých Tatier bez onej žiary, čo sa zrodila vo fantázii Dr. Kroutila.

Kniha bola vytlačená v roku 1953 a vtedy ešte bolo možné zakončiť úvod takýmto bombastom: "A najvyšší kon-

čiar Vysokých Tatier nenesie už meno feudála Gerlacha. Oslobodený ľud dal mu nový názov, meno génia ľudstva, meno — záruku žiarivej budúcnosti, — Stalinov štít —." Pravda, Dr. Kroutil nemohol tušiť, ako chytro táto "žiara budúcnosti" zhasne.

F. H.

* * *

JÁN PALÁRIK A JEHO BOJ O DEMOKRATIZÁCIU SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO ŽIVOTA. Kikuláš Gašparík. Vydalo Nakladateľstvo Slovenskej Akadémie vied a umení v Bratislave ako 29. zv. Malej vedeckej knižnice 1952. Strán 74 a 3 obr. prílohy. Cena Kčs 7.60.

Takmer paušálne sa presvedčujeme, že poslaním dnešných marxisticky orientovaných kultúrnych a literárnohistorických pracovníkov neni objektívne poznávanie našej literárnej minulosti, ale usilujú sa viac o jej revíziu, aby ju mohli prispôsobiť potrebám marxistickej ideológie.

Typickým prípadom takého zamerania práce je aj štúdia o Jánovi Palárikovi od Dr. Mikuláša Gašparíka. Je zaujímavé, že v dobe vystupňovaného proticirkevného boja na Slovensku je popri katolíckom osvietenskom spisovateľovi Fandlim hojne propagovaný i náš dramatický spisovateľ Palárik. V ostatnom čase boli vydané jeho "Veselohry a divadelné prejavy" (1955) a rozsiahly súbor článkov "Za reč a práva ľudu" (1956). Príčinu pardovania a priaznivého postoja ľudovodemokratického režimu k Palárikovi nám dostatočne osvetľuje práve Gašparíkova štúdia.

Palárik najmä vplyvom revolučných rokov 1848—49 osvojil si určité liberálne náhľady, ktoré spolu s Holčekom a Chlebákom propagovali v časopise "Cyril a Method". Za svoje náhľady dostali sa i do rozporu s cirkevnou vrchnosťou. Ale hlavnou príčinou vyvrcholenia nepriaznivého vzťahu Palárika k cirkevnej vrchnosti boli dôvody národne-politické. Gašparík však rozvádza túto problematiku tendenčne a preexponovane. V jeho publicistickej praxi nachádzame doklady, že sympatizoval s niektorými náhľadmi katolického liberálneho filozofa Bernarda Bolzana, ale nenasledoval ho. Konečne ani Bolzano nerozišiel sa s Cirkvou. Preto je nezmyslem imputovať Palárikovi proticirkevné tendencie i v súvise s Bolzanom.

Autor vyvodzuje, že Palárik usiloval sa o národnú cirkev. Ale pri pozornejšom prečítaní citátu jasne zisťujeme, že mu išlo o odmietnutie maďarizačných tendencií v Cirkvi, aké praktizovala maďarská cirkevná hierarchia. A to je niečo podstatne iné, ako čo by chcel falošný interpretátor naznačiť, že Palárik usiloval sa o nejaké schizmatické hnutie. Tiež neni pravdivá zmienka, že by Palárik bol zotrvával v kňazskom stave len z obavy pred represáliami cirkevných a svetských kruhov. Bol verným služobníkom Cirkvi a národa. Po časopise "Cyril a Method", v r. 1852—55 rediäoval svätoštefanským spolkom vydávané "Katolícke noviny", v ktorých uverejnih mnoho náboženských úvah a predovšetkým rozsiahly "Dejepis cirkve Kristovej a jej bojovníkov", ktoré úvahy boli našimi prvými cirkevnými dejinami. V r. 1854 nadšene privítal dogmu o pápežskej neomylnosti, ktorá v liberálnych kruhoch, i katolíckych, bola prijímaná nie s najväčším súhlasom. A mnoho dokladov iných by sme našli pre potvrdenie náhľadu, že Palárik bol synom svojej doby, ale nie neverným služobníkom Cirkvi. Toto obdobie redigovania "Katolíckych novín" a aj neskoršiu intenzívnu spoluprácu Palárikovu s dr. Radlinským Gašparík zamlčuje, hoci uvádza, že mal k dispozícii ich bohatú vzájomnú korešpondenciu. Robí to z pochopiteľných dôvodov. Gašparíkovi nešlo o vystihnutie Palárikovho profilu, akým bol, ale skresľuje údaje o jeho živote a práci tak, ako to potrebuje dnešný ľudovo-demokratický režim. Chcel ním podať obraz pokrokového kňaza, aby tým opodstatnil význam tzv. vlasteneckých kňazov. Nápadne rieši rozdiely medzi drobným duchovenstvom a cirkevnou hierarchiou, ktorú sústavne menuje cirkevnou šľachtou. Tendencia i v tomto jasná. Takouto formou mala sa odôvodňovať oprávnenosť postupu ľudovodemokratických mocenských činiteľov proti katolíckym biskupom a vernému kňazstvu.

V ďalších statiach autor podáva roz-

bor základných Palárikových politických myšlienok. Pokúša sa nakresliť jeho spoluprácu s Bobulom a zhodnotiť jeho aktívitu v ramci politického hnutia Nová škola.

Hádam najhodnotnejšou stať'ou diela je kapitola o Polárikových náhľadoch na umenie a o jeho literárnom diele, hoci táto problematika v ramci samostatného diela by si vyžadovala rozsiahlejšie a všestrannejšie zhodnotenie. Takýmto pojatím by bol viac poslúžil, ako tým, že sa neúspešne pousiloval vtlačiť cirkevno-politické náhľady Palárikove do odlievacích foriem marxistickej doktríny.

Je zaujímavé, že Pražák a iní pančechistickí literárni historici českí nenachádzajú pardonu ani u týchto marxistických kultúrnych historikov.

Zaujímavou stať'ou je i prehľad hospodársko-politických pomerov v r. 1820—1870 a popri viac-menej známych faktoch svoju štúdiu opiera o výskumy maďarských historikov marxistických (Fischer, Tolnai a Andica). Životopisné údaje a zhodnotenie autor doplnil pripojeným životopisom Palárika od Bobulu, ktorý vyšiel v r. 1870 v Palárikových zobraných spisoch.

A ešte treba uviesť, že ako v žiadnej publikácii vydanej Akadémiou, nesmeli chybovať citáty zo Stalina, bez tohto balastu sa neobišla ani táto publikácia. Už sme len zvedaví, akého Velikána-Velikanoviča nariadi Akadémia citovať teraz, keď Stalin sa tak neočakávane rozišiel so svojou genialitou a slávou.

J. Mešťančík

* * *

SLOVENSKÉ ĽUDOVÉ PIESNE. Zväzok II. Piesňové zbierky oddelenia hudobnej folkloristiky Ústavu pre hudobnú vedu SAV v Bratislave. Rediguje Dr. František Poloczek, strán 334.

Slovenské ľudové piesne tvoria vzácne kultúrne bohatstvo slovenského národa. Už dávno cítila sa potreba zozberať tieto piesne, zachrániť ich, vydať ich a sprístupniť ich všetkým, ktorí sa venujú spevu a ktorí v slovenskej ľudovej piesni hľadajú prameň inšpirácie pre hudobnú tvorbu. Okrem jednotlivcov, ktorí sa tejto zberateľskej práci venovali, mnoho vykonala na tomto poli najmä Matica slovenská, ktorá vo svojich zbierkach opatrovala niekoľko tisíc slovenských ľudových piesní z celého slovenského územia.

Systematické vydávanie slovenských ľudových piesní začal v roku 1950 prof. Konštantín Hudec, ktorý pripravil do tlače prvý zväzok. Slovenská akadémia vied vydala teraz druhý zväzok. Na titulnej strane sa uvádza, že zväzok bol vydaný v roku 1952. Na poslednej strane je uvedený rok 1953 a na tej istej strane as hovorí, že kniha bola vytlačená vo februári 1954.

Úvod napísal Dr. František Poloczek a je uverejnený nielen v slovenskej ale i v ruskej a v nemeckej reči. Pravda, za motto museli slúžiť slová Maxima Gorkého o ľudovej piesni.

Dr. Poloczek vyslovuje náhľad, že "slovenská ľudová pieseň je . . . zvlášť jasným zrkadlom našej sociálnej minulosti, v ktorom sa odrážala celá mentalita ľudu, vyvolaná sociálnym poriadkom feudalizmu a kapitalizmu." Vidí v slovenskej ľudovej piesni "rozmanitú problematiku, motivovanú však temer napospol sociálnym položením ľudu" a tvrdí, že "slovenská ľudová pieseň z čias feudalizmu a kapitalizmu konala veľké sociálne poslanie, burcovala a sjednocovala ľud do boja proti sociálnemu útlaku, ideovo pripravovala radostný dnešok."

Je pravda, že v niektorých slovenských ľudových piesňach sú aj narážky na sociálne pomery, v akých slovenský ľud v minulosti žil, ale z veľkého množstva týchto piesní len pomerne v nemnohých nájdeme takúto viac alebo menej jasnú ozvenu. I to je pravda, že táto ozvena svedčí niekedy o odbojnom postoji slovenského ľudu voči zemepánom, ale len nevecné zovšeobecňovanie a zámerne zveličovanie mohlo viesť k takému úsudku, aký v tomto úvode vyslovil Dr. Poloczek. Keby na dokázanie takéhoto tvrdenia uviedol všetky prípady, ktoré by v slovenských ľudových piesňach našiel, bolo by možné proti ním postaviť ďaleko väčší počet príkladov, ktoré svedčia, že v slovenskom ľude takej revolučnej nálady, akú má na mysli autor úvodu, nebolo.

V slovenských ľudových piesňach, a to i v obsahu i v melódii, je mnoho smútku, ale v tomto smútku je i mnoho vyrovnaného uspokojenia, ktoré doka-

zuje, že slovenský ľud vedel znášať bolesti, čo prinášal život. Popri piesňach smutných sú medzi slovenskými ľudovými piesňami i mnohé piesne veselé, rezké, kypiace radosťou zo života a prechodiace priam do samopašnej rozpustilosti. Ľud, ktorý tieto piesne tvoril a v nich vyjadroval svoje osobné zážitky a nálady, mal toľko mravnej sily a toľko životnej múdrosti, že vedel i príkoria znášať a vedel svoj trpký osud bez revolučnej túžby po pomste skrášľovať a piesňou spríjemňovať.

Je celkom nemúdre, keď autor úvodu zlomyseľne spája náboženstvo a alkohol ako dva rovnocenné pramene, v ktorých slovenský ľud hľadal liek na svoju biedu a úľavu v svojich životných ťažkostiach. Takéto chápanie je síce v súlade s komunistickým náhľadom, podľa ktorého náboženstvo je ópium ale kto takýto náhľad prijíma, nemôže sa pokladať za vážneho vedeckého pracovníka, ktorý hľadá pravdu. "Ako nepomáhal alkohol, nepomáhalo ani náboženstvo" — píše Dr. Poloczek. Keby nebol omámený ópiom komunistickej tendencie a mal by odvahu bez zaslepenosti skúmať obsah slovenských ľudových piesní, bol by v nich našiel tisíce jasných a presvedčivých dokladov o tom, že slovenský ľud práve vo svojej viere v Boha nachodil posilu v ťažkostiach svojho života. Prvda, túto skutočnosť nemohol vidieť, a keby aj bol videl, nemohol ju zdôrazniť, lebo by nebol splnil svoju úlohu tak, ako sa to od kultúrneho pracovníka pod vládou komunizmu žiada.

Úvod sem, úvod tam, je tu zbierka slovenských ľudových piesní. A kto chce naozaj vedieť, o čom tieto piesne svojím obsahom hovoria, najlepšie presvedčí sa sám, keď si ich rad-radom prečíta. A keď to dôkladne vykoná, bude sa čudovať, ako mohol Dr. Poloczek z obsahu slovenských ľudových piesní vyčítať, čo tam nie je, a ako mohol nezbadať, o čom hovoria rečou každému jasnou.

Pri vydávaní plodov ľudovej kultúrnej tvorby, akými sú aj slovenské ľudové piesne, múdro, vecne, pokojne a odborne napísaný úvod je kľúčom k porozumeniu a správnemu oceneniu publikovaného materiálu. Úvod, ktorý napísal Dr. Poloczek k druhému zväzku Slovenských ľudových piesní, takýmto kľúčom nie je.

Napriek týmto výhradám proti úvodnej stati redaktora Dr. Poloczeka pokladáme vydanie tohto zväzku Slovenských ľudových piesní za veľký a záslužný kultúrny čin. Nezodpovedné výklady o obsahu a funkcií slovenských ľudových piesní si jednoducho odmyslíme a prijmeme dielo ako bohatú kyticu pestrých kvetov, ktoré vyrástli v záhrade svojráznej slovenskej ľudovej kultúry ako vzácne prejavy slovenského ducha a srdca.

Piesne, vydané v tomto zväzku, pochodia z rozličných čiastok Slovenska a sú, ako sa redaktor vyjadruje, "piesňovými monografimi" siedmich slovenských dedín, medzi ktorými je Moravské Lieskové so 107 piesňami, Terchová s 98 piesňami, Važec 85 piesní, Poproč pri Košiciach s 91 piesňami, Kokava, okr. Hnúšťa, s 94 piesňami a Lešť a Turie Pole s 23 piesňami.

Pred každým oddielom sú uvedené najdôležitejšie údaje o obci, z ktorej piesne pochodia a pri každej piesni sa udáva, kto pieseň spieval a kto ju zapísal. Pekné hlbokotlačové reprodukcie obrázkov príslušných dedín a krojovaných postáv sú ozdobou graficky vzorne upravenej knihy.

F. H.

* * *

Theodoric J. Zubek: THE CHURCH OF SILENCE IN SLOVAKIA. Vydal Rev. Ján J. Lach, Whiting, Ind. 1956. Strán 310, cena 3.50 dol.

Záplava komunizmu vytvorila v krajinách za Železnou oponou nové situácie a neslýchané problémy na všetkých poliach myslenia a konania. I tie situácie i tie problémy sú si v mnohom smere podobné. No každá krajina so svojou duchovnou štruktúrou a dejinným vývinom predstavuje pre rakovinu komunizmu obeť rozličnej povahy a hodnoty. Jedna je odolnejšia, druhá menej. Preto stratégia a taktika komunizmu, ktorá tak znamenite vie kalkulovať s časom i priestorom, psychológiou jednotlivých národov i sociálnymi silama vôbec, rozlišuje sa podľa jednotlivých končín sveta i jednotlivých národov. Aby sa lepšie vysvetlili príčiny a

spôsoby komunistického prenikania vo svete, ukazuje sa potreba spracovať tento proces podľa jednotlivých národov. A zas v každom národe každé jednotlivé pole komunistického prenikania volá po osobitnom spracovaní.

Kniha Pátra Zúbka je monografiou pôsobenia komunizmu na Solvensku v pomere k náboženstvu, jeho duchovnému poslaniu i organizačným formám. Autor, ktorý bol profesorom fundamentálnej teológie na františkánskom seminári v Žiline, svojimi štúdiami a skúsenosťami ako väzeň komunistického režimu bol zaiste náležite kvalifikovaný, aby takéto dielo napísal. Kniha sama svedčí o dôkladnej orientácii spisovateľa, čo sa týka samotnej duchovnej podstaty konfliktu medzi Cirkvou a komunizmom ako aj vonkajších jeho fáz, ktoré vyplývajú z postupného politického a právneho obmedzenia tradičných náboženských a vôbec ľudských slobôd. Jej chronologické i vecné učlenenie na ucelené kapitoly, jasný štýl a menovite vnútorné napätie vylíčených dejov upúta čitateľa dokonca.

Čítať knihu Pátra Zúbka je akô pozorovať napínavú šachovú hru, dramatický turnaj. Dramatickosť je zdôraznená tým, že v tom turnaji vystupuje v tragickej úlohe celý náš národ, mnohé nám známe osobnosti a jednotlivci, mnohí z nás. Na začiatku vidíme, ako autor konfrontuje ideové sily, ktoré sa zrazili v dnešnom svete v nesmieriteľnom konflikte: komunizmus a katolicizmus. Čitateľ vidí zreteľne dve polia šachovnice a na nich zoskupený dvojitý front: biely, predstavujúci Cirkev, onú vekovitú duchovnú moc, čo v boji s trónmi a vladármi, za ktorými stáli naradkované armády a kanóny, ťahala za tenší koniec, no jednako vedela sa vymknúť z pút otrokárov, preklznúť cez zábradlia efemerných režimov, takže dnes po všektých zkúškach storočí predstavuje väčšiu organizačnú a sociálnu hodnotu, než čokoľvek, čo dejiny ľudstva dosiaľ boli poznali; proti nej červený front predstavujúci boľševizmus, t. j. onú súrovú silu, ktorá v minulom storočí začala tlieť v európskom politickom myslení marxizmom, kým nevzbľkla plameňom hrozivej revolúcie r. 1917 v Rusku.

Kniha samotná obsahuje dôležité faktá a dokumenty o tejto nerovnej hre komunistickej totality s bezbranným občanom a veriacim. Dôkladne osvetľuje začiatok ľudovo-demokratického režimu na Slovensku r. 1945. Vo viacerých kapitolách autor komentuje politiku vlády a príslušné zákonodarstvo, ktorým sa obmedzila občianska sloboda v záujme bezpečnosti štátu (zákon na ochranu ľudovo- demokratickej republiky, zákon o nútenej práci atď.). Tým sa vytvorila atmosféra policajného štátu. Ďalej rozoberá autor zákony a nariadenia, ktorými štát vnucuje Cirkvi svoju kontrólu a zas pastierske listy, ktorými sa hierarchia bráni proti týmto svojvoľným zásahom. Potom popisuje podrobne chytráctvo režimu, úlisnú záskočnosť úradov a všetky jednotlivé ošemetné ťahy vládneho a správneho aparátu proti bezbranným predstaviteľom Cirkvi. Kniha má skvelú kapitolu o komunistickom školskom a výchovnom systéme, ktorý bol od 1956 postupne vybudovaný.

Stať o výchove kňazstva je zvlášť pozoruhodná. Miesto zrušených seminárov vláda otvorila Cyrilo-Metodskú teologickú fakultu v Bratislave, na ktorej učia väčšinou "vlastenecki" kňazi. Výchova bohoslovcov sa do nepoznania odlišuje od tej, ktorá prevláda v katolíckych seminároch slobodnéoh sveta. Bohoslovci chodia dvakrát do mesiaca do kina, aby mali kontakt so svetom. Tiež sa zúčastňujú komunistických sprievodov 1. mája, aby sa nezdalo, že bočia od komunizmu a svetového proletariátu. Poslucháči bohoslovia okrem toho učia sa marxizmus-leninizmus, účastnia sa na oslavách boľševíckej revolúcie r. 1917 v Rusku, na oslavách sovietskych a domácich komunistických vodcov, a aby nezabudli, čo to je telesná práca, chodia každý rok na mesiac na pracovné brigády, atď.

Medzi iné obsažné kapitoly patrí proces proti tromu slovenským biskupom, zrušenie reholí a konfinácia ich členov v koncentračných a trestných kláštoroch, snahy režimu prevychovať rehoľníkov a kňazov v duchu priateľskejšom pre komunizmus a primäť ich nakoniec k práci za vnútroštátne i medzinárodné ciele komunizmu (hnutie za komunistický mier a koexistenciu). Kapitola o cieľavedomom manévrovaní vlády, ktoré viedlo ku privteleniu grécko-katolíkov ku pravosláviu, ku

vytvoreniu najprv Exarchátu pravoslávnej cirkve pre Česko-Slovensko a nakoniec ku utvoreniu Autokefálnej národnej pravoslávnej cirkve na území republiky, všetko to za blahovoľnej podpory metropolitu moskovského, svedčí o násilníctve a celkovej otrlosti komunizmu, ktorý bez škrupúl zneužíva náboženstva pre svoje politické ciele.

Z celej knihy je vidno, ako komunizmus chce odvrátiť katolíkov na Slovensku od Ríma a ako ich postupne chce prepäť na Moskvu, ako izoluje biskupov a ako chce oslabiť kňazov pomocou verejných úradov (Lukačovič, Horák) i vyššieho postavenia v "znárodnenej" Cirkvi. (Dechet, Scheffer), aby nakoniec celú tradičnú štruktúru katolicizmu rozložil. Slabých demoralizuje výhodami a pevných láme väzením a príkorím každého druhu.

Celé ovzdušie, v ktorom žije dnes Cirkev na Slovensku, je ťažké a zaváňa schizmou, svätokrádežou a svätokupectvom. Je to doba hrdinstva i zbabelosti, pravovernosti i odpadlíctva, vyvýšenia i hrozného zneváženia viery. A medzi týmito dvomi pólami je široké zmiešané pásmo, kde sa jasnosť určitých vecí stráca, kde vznikajú pochybnosti o správnom postoji nielen jednotlivých veriacich a kňazov, ale i samotných cirkevných hodnostárov. Z toho všetkého môže vznikať iba nedôvera a oslabenie protikomunistického odporu.

Zúbkova monografia je cennou hrivnou k nášmu celkovému úsiliu oboznámiť Západ so slovenským problémom. No o celkovom pôsobení komunizmu na Slovensku nebude možno si urobiť správny obraz bez ďalších monografií, ktoré by sa dotýkali politiky, kultúry, hospodárstva a sociálneho života. Nuž nech je Zúbkova kniha povzbudením pre ďalších odborníkov.

J. A. Mikuš

* * *

DER GROSSE HERDER. Nachschlagewerk fuer Wissen und Leben. Fuenfte, neubearbeitete Auflage von Herders Konversationslexikon. Verlag Herder, Freiburg 1. Br. — V. Band: Italien bis Lukrez (1954). VI. Band: Luksor bis Padeborn (1955). VII Band: Paderewski bis Saduzäer (1955).

S rekordnou pravidelnosťou zjavili sa na knižnom trhu ďalšie tri zväzky nového vydania Herderovej encyklopédie Vo všeobecnosti predstavujú ony hotový ďalší podstatný úsek monumentálneho diela, ktorým sa dôstojne predstavuje toto katolícke nakladateľstvo svetového formátu. Nenačim nám opakovať celkový posudok, vyslovený už v tomto časopise (roč. II., č. str. 94) pri recenzovaní prvých štyroch zväzkov. Nemožno nám tu ani vypočítávať nesporné klady jednotlivých hesiel, z ktorých absolútna väčšina je spracovaná a naozaj príkladnou vecnosťou, vedeckou precíznosťou a obdivuhodnou stručnosťou bez újmy na relatívnej obsahovej plnosti. Ide konečne o samozrejmosť pri diele tohto druhu. Obmedzíme sa tu preto na komentár hesiel, ktorý majú osobitný vzťah ku Slovensku.

S potešením zisťujeme, že v piatom zväzku heslá o Slovensku sú omnoho hojnejšie a presnejšie, než vo zväzkoch predchádzajúcich. Tak nájdeme tam KASCHAU, KÄZMARK, KLEINE KARPATEN, KREMNITZ, LEUTSCHAU, LIPTAU, LOMNITZER SPITZE, LOSCONZ vždy s pripojeným slovenským názvom pod správnou skratkou "s l o w a k". Niektoré z týchto zemepisných mien nachádzajú sa okrem toho aj ako osobitné heslá v slovenskej forme s odkazom na nemecký názov (napr. KOŠICE, KOMÁRNO, LEVOČA, LUČENEC). Z osobností nachádzame tam iba Jána Kollára, ktorému je venované osobitné heslo s fotografiou. NNačim poznamenať, že tento raz KOLLÁR je klasifikovaný ako "ungarslovak. Dichter" (zv. V. str. 553), kým v predošlom vydaní bol označený ako "tschech. Dichter" (vyd. 1933, zv. VI, stl. 1622). Krikľavou nedôslednosťou toho istého typu, na akú sme boli poukazali pri hesle GRAN (na c. m.) je označenie Slovenského Rudohoria ako "Ungarisches Erzgebirge" na mapke v stľpci 217. Táto nedôslednosť je tým pozoruhodnejšia, nakoľko na tom istom mieste v texte pod heslom KARPATEN hovorí sa správne o "Slowak Erzgebirge" a tiež v Atlase predošlého vydania cf. zv. VI, stľ. 1112 (odkaz na mapu č. 76 a na tejže) nachádza sa to isté správne pomenovanie. Nebodaj vnuká sa otázka, či takéto opätovné re-

pristinovanie historických, ale už dávno nečasových pojmov načim naozaj pripísať iba nedopatreniu či nedôslednosti kompilátora, alebo či netkvie za tým tendencia dajakej nádeje vzkriesených nostalgií "del tempo che gia fu".

Pre úplnosť hore spomenutých zemepisných hesiel, týkajúcich sa Slovenska, čakala by sa pri hesle KREMNITZ zmienka o mincovni, pri hesle LEUTSCHAU (ktoré nesprávne umiesťuje Levoču "in der Zentralslowakei" — stľ. 1247) charakteristika pútnického miesta. Pod heslom KLEINE KARPATEN nachádzame zas názov Myjava v starej maďarskej forme "Miava" (stľ. 472). Výnimku zo všeobecne správneho označenia príslušnosti slovenských zemepisných realít tvorí heslo LEVICE so svojou špecifikáciou "tscheslowak. Stadt" (stľ. 1250). Mýlne je potom označené heslo KOČEVJE ako "slowak Name" (stľ. 526), nakoľko v skutočnosti ide o meno slovinské.

Ak piaty zväzok, okrem spomenutých pár výnimiek, správne označoval slovenské geografické objekty, v šiestom zväzku priam zaráža úplná dezorientovanosť a nedôslednosť v tomto ohľade. Tak pri hesle NEUSOHL čítame: "slowak. Banská Bystrica, tschechoslowak, Stadt . . ." (stľ. 1052); pri hesle NEUTRA zas: "tschech. Nitra, Hst. der gleichnam. tschechosl. Prov." (stľ. 1056), hoci nižšie pod heslom NITRA nachádzame správne označenie "die slowak. Stadt" s odkazom na NEUTRA (stľ. 1145). Ďalej však NOVÉ ZÁMKY sú opäť označené ako "tschechoslowakische Brueckenstadt (stľ. 1221).

Táto konfúzia pokračuje aj v nasledujúcom zväzku siedmom. Kým pri PISTYAN čítame celkom správne: "slowak. Piešťany, slowak. Bäderstadt im Wagtal" (stľ. 431), PREŠOV už leží na rieke "Tarca", hoci je správne situovaný "in der östl. Slowakei" (stľ. 605). Pri hesle PRESSBURG nachádzame opäť "tschech. Bratislava" (stľ. 605), hoci na túto chybu, vyskytujúcu sa už v II. zv. pod heslom BRATISLAVA boli sme verejne poukázali v tomto časopise (na c. m) a redakcia diela bola na to upozornená i osobitnou intervenciou. Tá istá nesprávnosť a nedôslednosť opakuje sa i pri hesle ROŽŇAVA, označenom ako "tschech. Name fuer Rosenau (stľ. 1343), hoci pod nemeckou formou RASENAU čítame jasne: "slowak. Rožňava, slowak. Stadt" (stľ. 1296). Aby však konfúzia bola úplná, toto slovenské mesto, ktorého meno bolo označené ak české, situuje na tu "links am oberem Sajó (tamže).

Ako teda vidno, zo slovenského hľadiska toto nové vydanie Veľkého Herdera predstavuje veľmi početné a závažné nedostatky. Predovšetkým v záujme vedeckej objektívnosti, ale aj vzhľadom na niekdajšiu a ešte vždy možnú slovenskú klientelu bolo by v záujme samého nakladateľstva meritórnejšie traktovať Slovensko a Slovákov v tomto reprezentančnom diele. Inak škodu utrpia nielen tí, čo v Herderovi budú hľadať spoľahlivé informácie o respektívnych heslách, ale i prestíž samého diela, nakoľko dnes už väčšina najnovších encyklopedických diel usiluje sa venovať náležitú pozornosť objetívnemu spracovaniu aj hesiel týkajúcich sa Slovenska. (Mohli by sme citavať prípady, kde vydávatelia pozvali k spolupráci slovenských odborníkov, či už pre samo spracovanie hesiel týkajúcich sa Slovenska, alebo aspoň pre revíziu osnov domácich autorov). Takto spomenuté nedostatky Veľkého Herdera ľahko si môže overiť hocktorý náročnejší čitateľ sám, a to už jednoduchým porovnaním viacerých prameňov toho istého druhu. Tak napríklad heslá ako BERNOLÁK, HOLLÝ, HODŽA, HVIEZDOSLAV nachádzajú sa už dnes nielen vo veľkých encyklopedických dielach, ale i v lepších príručných encyklopedických slovníkoch. Nevedno prečo ich teda obišiel práve Veľký Herder. Keďže tu potom ide o výslovne katolícke vydavateľsvto, právom by sme očakávali aj zmienku o slovenských biskupoch Buzalkovi, Gajdičovi (a neskôr Vojtaššákovi), ako ju skutočne nachádzame napríklad o poľskom biskupovi Kaczmarekovi (odsúdený r. 1953 na 12 rokov väzenia — cfr. zv. V., stľ. 64).

Mnohé z nedostatkov, čo sme tu spomenuli, dali by sa ešte ako-tak napraviť naozaj dobrým spracovaním hesla SLOWAKEI v nasledujúcom zväzku. Dúfajme, že redakcia Veľkého Herdera nedá si ujsť túto príležitosť, aby zadosťučinila oprávneným požiadavkám

vedeckej vecnosti, dôslednej precíznosti a čo najúplnejšej spoľahlivosti svojej ináč skvelej encyklopédie aj vo vzťahu na heslá, týkajúce sa Slovenska a jeho kultúry.

Milan St. Ďurica

DOCUMENTA ROMANA ECCLESIAE UNITAE IN TERRIS UCRAINAE ET BIELORUSSIAE. Cura Patrum Basilianorum collecta et edita.

Pod týmto všeobecným nadpisom ukrajinskí Otcovia Baziliáni vydávajú v Ríme veľavýznamné dielo. Rímske pramene k cirkevným dejinám Ukrajiny a Bielej Rusi, kde sa rozprestierala kedysi gréckokatolícka Kievská metropolia. Dielo vychádza od roku 1952 ako tretia sekcia edície: "Analecta Ordinis Sancti Basili Magni", v ktorej už oddávna vydávajú vedecký časopis, a sériu monografií. Vydanie rímskych historických prameňov predsavzal si už pred pár desaťroičami vtedajší ľvovský metropolita Kyr Andrej Šeptický, materiál bol zosbieraný už dávnejšie, ale iba teraz došlo k uskutočneniu veľkého diela. Vychádza v dobe nanajvýš ťažkej pre ukrajinských gréckokatolíkov, keď po zaujatí západnej Ukrajiny (Haliče) Sovietmi, aj posledná časť niekedy tak rozsiahlej metropolie Kievskej, zjednotenej s Rímskou Stolicou, je zničená. Pritom sa zo sovietskej strany napáda hlavne Svätá Stolica, akoby jej cieľom bolo bývalo ovládnutie a zničenie východoslovanských národov. Na to dávajú jasnú odpoveď historické dokumenty, prechovávané v rímskych archívoch, a ktoré teraz Otcovia Baziliáni vydávajú s pomocou ukrajinských gréckokatolíkov na čele so svojimi biskupmi, hlavne zo Spojených Štátov Amerických a z Kanady.

Pred sebou mám doteraz vydaných 10 zväzkov:

1. Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae et Bielorussiae illustrantia, 2 zväzky.
2. Acta S. Congregationis de Propaäanda Fide, 4. zväzky.
3. Litterae S. Congregatiois de Propaäanda éide, 2 zväzky.
4. S. Josaphat hieromartyr. Documenta beatificationis et canonisationis. 2 zväzky.

1. Documenta Pontificum Romanorum obsahujú všetky dokumenty, vydané menom rímskych pápežov, týkajúce sa vecí alebo osôb na území Ukrainy a Bielej Rusi. Toto dielo vydané v dvoch objemných zväzkoch a obsahujúce 1140 dokumentov, je zakončené. Posledným dokumentom je "Breve" Sv. Otca Pia XII. zo dňa 14. júna 1954, ktorým znovu potvrdzuje Konštitúcie Baziliánskej rehole. Prvým dokumentom je list pápeža Gregora VII. zo dňa 17. IV. 1075 určený Izjaslavovi, kniežaťu kievskému. Dielo vyšlo z príležitosti sedemstého výročia korunovácie haličského kráľa Daniela, ktorému kráľovskú korunu poslal pápež Inocent IV. (1253—1953).

2. Druhý rad tvoria dokumenty z archívu Posv. Kongregácie de Propaganda fide, pod ktorú patrili Ukrajinci a ostatní "Rutheni" až do roku 1917. V tomto oddelení na prvom mieste sú "Acta", t. j. krátke zápisnice zo zasedaní Kongregácie. Doteraz vyšli 4 zväzky za roky 1622—1769. Chýba už iba piaty, zväzok, kde budú "Acta" do roku 1862. "Litterae" obsahujú listy Kongregácie a doteraz máme dva zväzky za roky 1622—1710. No najobjemnejšou sériou budú "Epistolae metropolitarum et epiecoporum", to jest listy poslané do Ríma cirkevnými predstaviteľmi. Ďalšie zväzky sa pripravujú.

3. Tretí rad tvoria dokumenty týkajúce sa Sv. Jozafáta Kunceviča, arcibiskupa Polockého a mučeeníka. Doteraz máme dva zväzky za roky 1623—1637, a ďalšie sa pripravujú.

Dokumenty sú vydané podľa všetkých pravidiel vedeckej metódy, a vydavateľom v užšom slova zmysle je Rev. P. Atanáz Welykyj OSBM. On napísal ku každému zväzku úvod a ku každému dokumentu krátke "regestum", a potrebné vysvetlivy pod čiarou, nevyhnutné, aby čitateľ mohol ľahko sledovať a porozumieť dokument.

Na konci každého zväzku sú podrobné "indexy" menné a vecné, ako aj chronologické tabuľky vladárov a biskupov, o ktorých je reč v tom ktorom zväzku. Tie indexy a zoznamy spracoval Rev. P. Hlib Kinach OSBM.

Našej verejnosti referujeme o tomto

veľkom diele pre zvláštnu príčinu, lebo sa to dielo aj nás týka. Vydavatelia totiž už v úvode k prvému zväzku pápežských dokumentov vysvetlili, že pojem Ukrajina berú etnograficky, a zahrňujú do neeho aj územia zakarpatskej, kedysi pripadajúce Uhorsku, a dnes čiastočne Slovensku a čiastočne Karpatskej Ukrajine. A preto vo všetkých oddieloch na svojich miestach nachádzame dokumenty týkajúce sa gréckokatolíkov mukačevskej a prešovskej diecézy. Je tu na pr. po prvý raz uverejnená bulla pápeža Pio VII., ktorou ustanovuje prešovské biskupstvo r. 1818, sú tu menovacie bully všetkých prešovských biskupov atď. Zaiste, nakoľko aj v prešovskom biskupstve sú veriaci sčasti Ukrajinci, vydavatelia urobili dobre, že dotyčné dokumenty začlenili do svojho vydania. A nakoľko my Slováci nemáme niečo podobného, ktokoľvek sa zaona Východnom Slovensku, nevyhnutne berá dejinami našich réckokatolíkov potrebuje preštudovať toto dielo, kde najde všetky pramene.

Vyslovujeme žičenie, aby sa šťastlivo zakončilo vydanie takého diela, ktoré je na česť Ukrajincom a na povzbudenie aj našej emigrácii, aby sme sa tiež venovali výskumu dejín Slovenska.

M. L.

BOHU NA SLÁVU. Zo života katolíkov v Československu. Vydal Spolok Sv. Vojtecha a Česká katolícka charita, Trnava—Praha 1955, strán 96.

V roku 1933, keď Slováci oslavovali 1100. výročie posviacky kostola na hrade slovenských kniežat v Nitre. Spolok sv. Vojtecha v Trnave vydal objemnú knihu pod názvom "Katolícke Slovensko". Nebolo to dielo dokonalé, lebo jednotlivé stránky cirkevného a náboženského života na Slovensku neboli predstavené s rovnakou dôkladnosťou a s primeranou úmernosťou. Ale i pritýchto nedostatkoch podávalo "Katolícke Slovensko" na 652 stranách veľkého formátu množstvo informácií o organizácii a správe katolíckej Cirkvi a o bohatom náboženskom živote na Slovensku. Bol tu podrobný výkaz všetkých farností podľa jednotlivých biskupstiev. Nasledovala obšírna kapitola o všetkých mužských a ženských reholiach, ktoré účinkovali na Slovensku. Skoro štvrtinu knihy zaplnila stať o katolíckom školstve s dôkladným štatistickým výkazom. Ďalšie príspevky viac alebo menej dôkledne predstavili ostatné úseky života, na ktorých rozvíjala sa činnosť katolíckej Cirkvi.

Mimovoľne vzali sme do ruky dielo Katolícke Slovensko", keď sme dostali knižočku "Bohu na slávu". Obidve tieto diela vyšli zásluhou Spolku sv. Vojtecha a ich porovnanie je veľmi poučné.

V čase pribinovských slávností Slovensko trúfalo si vystúpiť ako osobitná jednotka. Dnes predstavuje sa len ako čiastka Československa. "Katolícke Slovensko" bolo dielo dokumentárne, ktoré v článkoch, štatistikách a v obrazoch zachytilo obraz cirkevnej správy a náboženského života tejto krajiny v celej šírke. Knižka "Bohu na slávu" je dielko propagačné, ktoré má ukázať, že na území komunistického Československa je náboženská sloboda.

Ťažko je vyniesť posudok o jednotlivých článkoch, pri ktorých ako mená ich autorov sú uvedené mená niektorých biskupov alebo kňazov. A už vonkoncom ťažko je uveriť, že niektoré vety v týchto článkoch napísali cirkevní hodnostári. Článok kráľovohradeckého biskupa Dr. Mórica Píchu na pr. končí sa takto: "Nech táto knižka otvorí čitateľovo srdce a ukáže mu, aká je pravda o našom radostnom živote v milovanej vlasti a o živote Cirkvi katolíckej v Československu." Kto v tejto knižke hľadá dôkazy o tom radostnom živote, darmo ich bude hľadať. Takisto s údivom čítame v článku apoštolského administrátora trnavského biskupa Ambróza Lazíka tvrdenie: "Náboženský život pokračuje pravidelne a nerušeno vo všetkých farnostiach Československa . . . Pre výkon svojich povinností máme všetky podmienky."

V diele takého druhu, ako je knižka "Bohu na slávu" nikoho nemôže prekvapiť záver článku Msgr. Jána Pöstényiho: "Život kňaza v našej milej vlasti je naozaj plný a bohatý . . . my kňazi v Československu žijeme životom radostným, lebo vidíme jednostaj krásnejšie perspektívy do budúcnosti, ktorá sa črtá našej vlasti a nášmu ľudu, z čoho sa raduje aj naša matka Cirkev, ktorej sme

vernými synmi a nimi ostaneme, tak ako verne milujeme i svoju drahú vlasť."

Takéto výroky, nech ich napísal hocikto, nikoho nepresvedčujú o tom, čo knižka "Bohu na slávu" chce dokázať. Naopak, toto propagačné dielko, tak ako je zostavené, samo o sebe presvedčuje čitateľa, že v komunistickom Československu niet podmienok pre pravidelný a nerušený rozvoj náboženského života, lebo Cirkev je zotročená a nemôže slobodne vykonávať svoje poslanie.

V knižke niet ani slova o biskupoch, ktorí sú vo väzení, o kňazoch, ktorí boli odsúdení, o rehoľníkoch, ktorí museli opustiť svoje kláštory, o rehoľných sestrách, ktoré sú na robotách, o cirkevnom školstve, ktoré bolo zrušené a o násilných zásahoch komunistických úradov, do vnútorného života Cirkvi. A niet v knižke ani zmienky o osude, ktorý stihol Cirkev ärécko-katolckeho obradu.

Pre katolíkov, ktorí žijú na území ČSR, nebolo treba vydávať takúto propagačnú knižku, lebo tí z vlastnej skúsenosti vedia, do akého položenia dostala sa katolícka Cirkev pod vládou komunizmu. A ak takéto dielo, preložené do cudzích rečí, má informovať cudzinu, môže vyvolať iba pohoršenie. Beda tomu, z koho pohoršenie pochádza!

P. S.

ETUDES SLAVES EST-EUROPÉENNES. SLAVIC AND EAST-EUROPEAN STUDIES, štvrťročník vydávaný Strediskom slovanských štúdií na Univerzite v Montreali. Ročník I., číslo 1. Predplatné 4 doláre na rok. Jednotlivé číslo 1.25.

Západná hemisféra, ktorá v minulom storočí žila v akejsi uzavretosti voči ostatným dielom zemegule, začína si od prvej svetovej vojny uvedomovať svetovú súvislosť svojho postavenia. Komunistický nápor vo Východnej Európe nemohol než zdôrazniť tento vývin. Preto hlavne od roku 1945 vidíme, že na americkom kontinente štúdium problémov Východnej Európy neobyčajne vzrástlo. Študuje sa politický zemepis, dejiny, jazykoveda, duchovná orientácia, literatúra, národopis celej tej oblasti s príslušnou hospodárskou a sociálnou problematikou.

Montreálska univerzita po príklade iných už pred 8 rokmi urobila jedno významné rozhodnutie: založila Stredisko slovanských štúdií. Dôležitosť tohoto kroku nevidíme len v tom, že tu kanadská mládež má zriedkavú možnosť oboznámiť sa s duchovným a politickým bytím slovanských národov, ale skôr v tom, že mnohí utečenci — príslušníci stredo- a východoeurópskych národov majú na tej univerzite možnosť dosiahnuť vysokoškolské vzdelanie a zaistiť si diplomy a hodnosti vo vedách, ktoré spadajú pod pojem slavistiky.

Významná táto vysoká škola pri organizovaní spomenutého strediska myslela hlavne na to, že pre strednú a Východnú Európu bude treba pripraviť odborníkov, ktorí by umožnili Západu presnejšie vnímať a posudzovať jednotlivé aspekty onoho mnohostranného vývinu a ďalekosiahlych premien, čo dnes vidíme v uvedených krajinách prebiehať na obrovskej škále. Až by terajší násilný stav raz prestal, títo odborníci mohli by sa potom prípadne vrátiť k svojim príslušným národom a kriesiť ich z duchovného i politického omráčenia. Nuž toto je krásny a opravdu v duchu kresťanskej solidarity národov koncipovaný program. Spomenuté stredisko združuje pod vedením prof. Teodora F. Domaradzkého 15 profesorov (medzi nimi Dr. Jozef Kirschbaum), 13 asistentov, ktorí prednášajú 40 rôznych predmetov pre 255 poslucháčov, regrutujúcich sa zpomedzi 16 národností.

Toto významné oddelenie práve vydalo prvé číslo štvrťročníka, ktorý má oboznamovať vedecký svet s jeho činnosťou. Je to starostlivo zostavená a upravená revue, z ktorej dýcha viera v európsku duchovnosť a presvedčenie, že ona zdolá nakoniec hmotársky koncept moci, čo komunizmus bol vnútil národom tých končín.

Prvé dve štúdie sú venované — nie bez výraznej symboliky — chýrnemu exulantovi XIX. storočia, pevcovi poľského národa, Adamovi Mickiewiczovi. Po bezúspešnom poľskom povstaní r. 1830 a po faktickom postupnom včlenení poľského kongresového kráľovstva

do Cárskej ríše, Miskiewicz, ktorý bol na vlastnej koži poznal tvrdosť ruského "samoderžavia", vybral sa na Západ, aby tam tlmočil smäd poľského národa po slobode. Oskár Halecki, profesor dejín na univerzite vo Fordham, popisuje v článku "Mickiewiczova nehynúca veľkosť" úsilie tohoto chýrneho poľského vlastenca, aby si Západ uvedomil, že Slovania sú integrálnou časťou historickej Európy a že slovanský svet nemožno stotožniť s Ruskom. Mickiewicz urobil v tomto smere mnoho ako profesor na "College de France", kde od 1840., t. j. sto rokov predtým než sa inde zaviedli tzv. "area studies", prednášal literatúru a dejiny slovanských národov.

V druhej štúdii "Slovania a Západ" prof. Teodor F. Domaradzki rozoberá politické problémy, ktoré zamestnávali Mickiewicza, ako sa to javí z jeho prednášok na "College de France". Mickiewicz videl hlavný problém Slovanov v dvoch odlišných duchovne-politických koncepciách, ktoré sa usilovali získať vplyv nad slovanstvom: ruskej a poľskej. Zakiaľ prvú považoval za orientálnu, snažil sa interpretovať koncepciu poľskú ako západnú, ktorá by si preto zasluhovala francúzskej podpory. Mickiewicz vysvetľoval, že Rusi prevzali vládne metódy i správu od Mongolov. Duch Atilu, Džingis-Kána a Tamerlana zavládol na stáročia v Moskve. "Samoderžavie" a osobná vláda cárov pomocou "ukazov" je toho prejavom. Proti tomu bolo Poľsko krajinou, kde základná moc spočívala v "sejme" a kde tento sbor vedel prekaziť neobmedzenú moc panovníkov. Pri udržaní správneho pomeru týchto dvoch inštitúcií Poľskej ústavy bolo by bývalo možné vybudovať a udržať pevný Poľský štát.

Okrem iných štúdií nemôžeme na konci nespomenúť tú od prof. J. Kirschbauma s titulom: "Slovenská literatúra pod sovietskym náporom". Je naozaj potešiteľné, že v Západnom svete slovenská otázka nie je viac efemeridou denných novín, ale razí si bezpečne cestu do popredných revuí a do kníh. Vo svojom obsažnom pojednaní Kirschbaum podáva výstižný prehľad slovenských literárnych snažení v minulom storočí, osvetľujúc pritom vnútorné spojitosti medzi myšlienkovým svetom vtedajšej slovenskej generácie a duchovným vírením Európy. V kapitole "Socialistický realizmus podľa sovietskeho vzoru" autor podáva prehľad o tom, ako po r. 1945 tá duchovná hodnota, ktorú sme poznali pod menom slovenskej literatúry, v skutočnosti zmizla a ako ju určitá malá skupina komunizmu slúžiacich spisovateľov chcela nahradiť z Ruska importovaným "socialistickým realizmom", kým najvynikajúcejší slovenskí literáti boli buď väzením, politickým tlakom alebo existenčne úplne umlčaní, alebo museli hľadať útočisko v cudzine. Štúdia sa dotýka ďalej mentálnej rusifikácie Slovenska, ktorú Moskva uskutočňuje nanucovaním prekladov sovietskych spisovateľov, a nových kritérií v literárnej histórii, ako sa tieto prejavili v knihe prof. Andreja Mráza: "Dejiny slovenskej literatúry", Bratislava 1948.

Okrem štúdií a článkov v čísle je uverejnených niekoľko referátov o knihách z oboru slavistiky.

Z programu, ktoré Stredisko slovanských štúdií sleduje, ako aj z jeho revue vidno, že východoeurópske národy majú v Montreáli jeden dôležitý oporný bod. Čím Paríž bol kedysi pre Mickiewicza, tým je dnes Montreál pre všetkých exulantov, čo neprestali veriť vo vzkriesenie svojich zotročených národov.

J. A. Mikuš

ZAZNAMENÁVAME

Valér Závarský: LE CULTE MARIALE EN SLOVAQUIE. Od r. 1949 vychádza v Paríži pod vedením P. Huberta du Manoir S.J. veľké dielo: MARIA. Etudes sur la Sainte Vierge. Je to súhrn všetkého, čo možno o Matke Božej povedať na základe Písma sv., cirkevných Otcov, vierouky a liturgie. Okrem toho v diele sa opisuje odraz marianskej úcty v literatúrach a vo výtvarnom umení jednotlivých národov.

Nedávno vyšiel štvrtý zväzok tohto diela. Obsahuje štúdie o prejavoch mariánskej úcty v Európe a v Ázii. Na str. 767—777 je cenná práca od Valéra Závarského: LE CULTE MARIALE EN SLOVAQUIE.

Autor podáva pomerne ucelený obraz všetkého, čím sa na Slovensku prejavila a prejavuje úcta Panny Márie.

V prvej časti črtá dejiny mariánskej úcty u Slovákov. Stručne zachytáva iba najvýznamnejšie udalosti. V rozvrhu práce, ktorý si stanovil, ostali bokom mnohé doklady z našej minulosti, ktoré by si tiež zaslúžili, aby ich poznala aj cudzina. Nehovorí sa, napríklad, o prejavoch mariánskej úcty, ktoré máme z Trnavskej univerzity.

Druhá časť Závarského práce sa zaoberá charakteristikou našej mariánskej úcty. Ako dominanta našej mariánskej zbožnosti spomína sa predovšetkých vyzdvihovanie materstva Panny Márie a jej bolestí.

Stať o mariánskej literatúre na Slovensku je tretím dielom tejto štúdie. Z novodobých autorov, ktorí písali o Panne Márii, Závarskký spomína Grebáča-Orlova, Beniaka, Žarnova, Dilonga, Hlbinu, Harantu, Silana a Olivu. Veľmi cenná je zmienka o mariánských prvkoch v literárnych prácach našich protestantov. Autor uvádza doklady z Hviezdoslava, Vajanského, Rázusovej-Martákovej a spomína tiež E. B. Lukáča. Staršiu mariánsku literatúru uvádza veľmi zbežne.

Najdôkladnejšie je vypracovaná stať o mariánskej úcte v slovenskom výtvarnom umení. Vidno, že autor je práve v tejto veci doma. Dopodrobna vypočítava maliarske, sochárske a staviteľské diela, ktoré u nás oslavujú Madonu. Z moderných umelcov spomína L. Fullu, Ondreičku, Hložníka a Tekela.

Práca je aj pri tej svojej stručnosti veľmi cennou službou katolíckej i slovenskej veci. V diele, ktoré má svetovú publicitu, dostane sa iste do rúk mnohých ľudí. Aj na tejto práci vidno ťažkosti, s ktorými sa stretáva každý, kto chce s odbornou presnosťou načrieť do našej minulosti. Temer všade treba začínať do elementárnej výskumnickej roboty. Je to nový dôkaz, že nám treba súborných prác, ktoré by osbahovali dokumentačný materiál o všetkých úsekoch nášho života.

Š. N.

*

Knižočka o ktorej bola reč v "Moste" v čísle 4. r. 1954 A. Michel, "La lutte du communisme athée contre l' Église dans un pays d' Europe centrale" ktorej pôvodcom je slovenský kňaz, ako to z textu vidno, odvtedy dosiahla veľký úspech, a vyvolala veľký ohlas v slobodnom svete. Doteraz vyšla už v ôsmich vydaniach: 3 francúzske, 2 anglické, 2 nemecké a 1 talianske. Okrem toho bola zčasti citovaná, alebo rozoberaná v najrôznejších časopisoch, najnovšie v švajčiarskom časopise "Orientierung", marec 1956. — Je potrebné, aby ju Slováci tiež poznali. Objednajte na adrese: Roma, Via Carlo Cattaneo 2., Italia.

*

Cyrilometodské "Svätoemerámske glossy" objavené prof. Lettenbauerom, o ktorých sme referovali v "Moste" 1954, číslo 2, str. 29—31, sú predmetom prehlbeného štúdia a jeho výsledkom je rozprava Jozefa Vašicu: "Metodejuv preklad nomokanonu", uverejnená v "Slávii", XXIV (1955) č. 1, str. 9—41. Autor sa zhoduje s výsledkami bádania prof. Lettenbauera, a pokračuje v bádaní najstaršieho staroslovienskeho rukopisu prekladu Nomokanonu, tak zvaného "Rumjancovského", a dochádza k uzáveru, že naozaj treba prijať tvrdenie, že Sv. Metod preložil "Nomokanom", čiže právnu zbierku cirkevných zákonov zvanú "Synagoge" z gréčtiny do slovienčiny.

Osudy Cyrilometodského kresťanstva v Poľsku, ktoré skúma profesorka K. Lanckoronska, a o ktorých sme referovali v "Moste" 1954, číslo 3, str. 37—40, sú predmetom ďalšieho štúdia tejže profesorky. Svoje najnovšie výskumy predniesla na schôdzke Poľského historického Inštitutu v Ríme dňa 17. mája 1946, na ktorej sa zúčastnili viacerí Slováci. O svojich výskumoch chystá rozpravu, na ktorú v svojom čase upozorníme.

*

Časopis "Unitas" v troch svojich vydaniach v reči anglickej, taliankej a francúzskej priniesol článok Rev. Teodoríka Zúbka, OFM o snahách priviesť katolíkov v zemiach pod komunistickým režimom do rozkolu s katolíckou Cirkvou. Svoje myšlienky osvetľuje príkladmi z udalostí na Slovensku.

*

V jeseni 1955 dosiahol doktorát z teológie v Ríme na Pápežskej Univerzite Lateránskej vdp. Jozef Zlatňanský predloživší doktorskú prácu na tému "Pius XII. a demokracia". Ako sa dozvedáme, práca by mala skoro vyjsť tlačou.

*

Dňa 17. mája 1956 dosiahol doktorát P. Štefan Porúbčan S.J. predloživší na Pápežskom Biblickom Inštitúte tézu: "Nová smluva u Izaiáša hl. 40—66". P. Porúbčan je druhým slovenským doktorom biblických vied.

Dňa 24. mája 1956 doktoroval v Ríme na pápežskej Lateránskej Univerzite dp. František Škoda, kňaz bansko-bystrickej diecézy. Predložil doktorskú dizertáciu z morálnej teológie o zaujímavom predmete: "Trest smrti u moderných teológov od Cézara Beccaria až podnes."

V júni 1956 stal sa doktorom teológie dp. Andrej Šinaľ, kňaz košickej diecézy. Na páp. Lateránskej Univerzite predložil tézu "Náuka Leva Veľkého o sviatostiach".

POSLANIE A ČINNOSŤ MATICE SLOVENSKEJ

(Každého Slováka zaiste bude zaujímať osud Matice slovenskej. Preberáme v celosti článok jej správcu Jána Martáka z "Pravdy", Bratislava, 15. apríla 1956, str. 7. Nech si čitatelia sami spravia úsudok o položení tejto kultúrnej ustanovizne Slovenska, v ktorej budovách sa dnes rozťahujú kadejskí pohlavári, a ktorej odpadové rúry z bufetu Zdroj zaplavujú "knižné fondy, uložené pod ním". Túto hanbu nemôžu zakryť ani chvastavé a pochlebovačné vývody Jána Martáka. — Red.)

"Významná kultúrna inštitúcia Matica slovenská zaujala od mája 1954 dôležité postavenie ako národná knižnica a knihovedný ústav v kontexte našich štátnych kultúrnych zariadení. I v kontexte vedeckých knižníc, knižníc ľudových i bibliograficko-zpravodajských pracovísk zaujala Matica slovenská trvalé miesto a najmä na úseku metodickej pomoci ľudovým knižniciam a v evidencii i koordinácii národnej registrujúcej bibliografie i postavenie vedúce. Matica slovenská člení sa dnes na tieto odborné pracovné úseky: knižnica, bibliografia, ústredný vedecko-metodický kabinet, knihovedné stredisko, literárny archív a literárne múzeum.

Základ knižnice tvorí niekdajšia Bibliotéka Matice slovenskej a pričlenenými fondami bývalej Slovenskej národnej knižnice a buduje sa ako konzervačný sklad všetkých slovenských a Slovenska sa týkajúcich tlačí, ktoré poskytuje pre prezenčné štúdium vedeckým a kultúrnym pracovníkom. Z rozsiahleho skladu duplikátov požičiava záujemcom i v medziknižničnej výpožičnej službe. Pre nedostatok priestorov knižnica nemá študovňu a čitáreň prakticky temer vôbec a jej knižné sklady, reprezentujúce asi 400.000 zväzkov, sú z dvoch tretín neprístupné pre núdzové uloženie. Okrem toho knižnica je vzdialená od fakúlt spoločenských vied (niektoré sú zas lokalizované tam, kde niet knižnice, napríklad Pedagogická fakulta v Banskej Bystrici) a vedeckých pracovísk. To je problém, ktorý bude treba nevyhnutne riešiť.

Ústredný literárny archív je najcennejšou zbierkou rukopisných pamiatok, korešpondencie a literárnych dokumentov u nás vôbec a má základnú dôležitosť pre štúdium našej staršej i novšej literatúry i pre vydávanie diel našich klasikov. Záujem o archív preto r. 1955 značne vzrástol, vyhľadalo ho na prezenčné štúdium 177 vedeckých pracovníkov medzi nimi 12 bádateľov zo za-

hraničia. Okrem toho archív už mohol poskytnúť hodne materiálu kopizovaného vo filmoch i v papierových zväčšeninách na štúdium vedeckým ústavom i jednotlivcom. Štúdium v archíve bude sa zväčšovať jeho ďalším usporiadaním, navonok najmä väčšou možnosťou jeho kopizovania.

V Literárnom múzeu sústredilo a utriedilo sa medziiným množstvo vedeckých pamiatok po našich spisovateľoch a kultúrnych pracovníkoch, najmä materiálu obrazového, fotografického, aj inak dôležitého, pre bližšie poznanie osôb, ich rodinných pomerov, doby a prostredia, v ktorom žili a tvorili.

Z Knihovedného strediska vyvíja sa výskumné pracovisko na poli knižnej kultúry. Pracuje na prácach terminologických, na bibliografii knihovedy, na skúmaní činnosti slovenskej v období 1918—1938, na výskume papierníctva a pod. Stará sa o fondy bývalých kláštorných knižníc, tzv. historických knižných fondov na Slovensku. V súvislosti s touto starostlivosťou roku 1955 už bolo možno započať s budovaním ústredného katalógu tlačí slovenských a Slovenska sa týkajúcich, kdekoľvek uložených.

Bibliografické pracovisko pracuje najmä v súčasnej a retrospektívnej bibliografii. V súčasnej bibliografii zostavuje a vydáva slovenskú časť Bibliografického katalógu ČSR, a to knižnú bibliografiu v mesačníku "Slovenské knihy" so stručnými informatívnymi anotáciami a výberovú časopiseckú bibliografiu v mesačníku "Články v slovenských časopisoch".

Vedecko-metodický kabinet zameriava sa najmä na pomoc ľudovým knižniciam, a to poskytovaním inštruktážneho metodického materiálu pre prácu s čitateľom, propagáciou politickej, poľnohospodárskej, telovýchovnej a inej literatúry, propagáciou skúsenosti z českých knižníc. V rámci deľby práce a inými metodickými pracoviskami študuje, zovšeobecňuje a publikuje skúsenosti z rozvoja knihovníctva v Maďarsku, Poľsku a Rumunsku.

Tento hrubý prierez zďaleka nezachytáva všetku činnosť Matice slovenskej, najmä nie ustavičnú činnosť poradenskú a informačnú. Knižnica, archívy a literárne múzeum prispeli vzácnym a doteraz neznámym tlačeným i rukopisným materiálom na riešenie a prehodnotenie takých prelomových období, ako je obdobie štúrovské, takých zjavov našej literatúry, ako je Botto, Hviezdoslav, Kukučín, Timrava a iní.

Vzrastá a prejavuje sa čoraz väčšmi i metodická pomoc ľudovým knižniciam v otázkach technických, plánovacích, vo výchove kádrov, v organizácii knižných fondov, i v práci s čitateľom.

Činnosť i rozvoj Matice slovenskej naša ľudovodemokratická republika zabezpečuje naozaj dôstojne. Bez tejto starostlivosti hospodárskej i politickej budovanie takéhoto ústavu bolo by nemožné. No Maticu slovenskú priam v základoch ohrozuje nedostatok priestorov, najmä skladových, bez ktorých nemôže veľká knižnica existovať. Niet kam skladať už ani prírastky povinných výtlačkov. Všetky úsilia o uvoľnenie vlastných priestorov v novej budove, kde máme päť nájomníkov, medzi nimi napríklad n. p. Zdroj s bufetom a skladom palíva, sú u MNV i ONV bezvýsledné. Pritom nám odpadové a vodovodné rúry bufetu ničia knižné fondy uložené pod ním. Ale vedomie, že Matica slovenská stáva sa výdatným pomocníkom nášho budovateľského úsilia, starostlivosť strany a vlády, pomôže nám postupne zdolať všetky nedostatky a naša práca bude čoraz lepšia a radostnejšia.

Ján Marťák,
správca Matice slovenskej"

NÁROD SVOJIM SPISOVATEĽOM

Počas konvencie Sdruženia slovenských katolíkov v Amerike dňa 17. mája 1956 v Chicagu dve statočné Slovenky z vlastného podnetu zozbierali medzi delegátmi $60.00 na činnosť SSSU. Otvárame túto rubriku, aby sme sa našim priateľom a dobrodincom aj touto cestou mohli poďakovať za prejavy ich štedrosti a pochopenia. Srdečné Pwn Boh zaplať týmto priateľom a dobrodincom:

Poulína Suboch, $10; Zuzanna Yakeš, $5; Rev. Ján Šenglár, $5; Mária Škríba, $2; Helena Seleský, $2; Božena Repko, $2; Jozef Ulrich, $2. Po $10.00: Mária Mayers, Anna Šimek, Andrej Luchan, Mrs. Hinko, Mária Holba, Katarína Luchan, Anna Korman, Katarína Pempek, Anna Kempiak, Ružena Žigmond, Pavol Kazimer, Ružena Kalata, Kristína Polhorský, Anna Valek, Júlia Benya, Terézia Sojan, Anna C. Kolar, Anna Kolena, Helena Kočán, Terézia Ondriško, Katarína Vološin, Viktória Lunter, Anna Valernik, Mária Bayus, Mária Bonko, Andrej Melish, Peter Buday, Ján Pišút, Ján K. Kovalchik, Michal Meliss, M. Žák.

Ferdinand Ďurčanský. BIELA KNIHA. PRÁVA SLOVÁKOV NA SAMOSTATNOSŤ. Strán 998. Cena $10.00.

Mikuláš Šprinc. SLOVENSKÁ REPUBLIKA. Str. X-253. Cena viaz. $3.00.

Štefan Polakovič. NA PRELOME DVOCH OBDOBÍ. Filozoficko- politické štúdie. Cena $2.00.

Mikuláš Šprinc. NA FLORIDE SÁM. Verše. Strán 48. Cena $1.00.

TVÁROU PROTI SLNKU. Verše. Strán 64. Cena $1.00.

Miloš K. Mlynarovič. VTÁČENCE VO VÍCHRICI. Román. Cena $3.00.

TESTAMENT KRÁĽA SŔDC. Verše. Cena $1.50.

ANGLICKÉ KNIHY

Theodorik Zúbek, O.F.M. THE CHURCH OF SILENCE IN SLOVAKIA. Pp. 310. $2.50 (Soft cover); $3.50 (Hard cover).

Peter P. Yurchak. THE SLOVAKS. History and Traditions. $3.00.

SLOVAK PROVERBS. English and Slovak. $2.00.

Leonard Deutsch. A TREASURY OF SLOVAK FOLKSONGS. English and Slovak with notes for piano and singing. $5.00.

John Okal (Ed.). GEORGE JANOSIK. A Carpathian Saga. $1.00.

Ak chcete mať vo svojej knižnici dobrú a spoľahlivú slovenskú knihu, obráťte sa na administráciu Mostu: 2006 Schrage Ave., Whiting, Indiana.

Copyright 1956. By Slovak Writers and Artists Association, Cleveland, Ohio. No portion of this Revue may be reprinted or broadcast without permission of the Publisher.

Printed in the United States